

2024

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ

YILLIK RAPORU

tihek.gov.tr

İNSAN HAKLARININ KORUNMASI VE GELİŞTİRİLMESİ 2024 YILI RAPORU

Adres: Mithatpaşa Cad. No: 52, 06650 Kızılay/ANKARA

Tel: +90 312 422 78 00

Faks: +90 312 422 78 99

www.tihek.gov.tr

baskanlik@tihek.gov.tr

© Raporda yayımlanan yazı, konu ve diğer verilerin her hakkı saklıdır, kaynak gösterilmeden hiçbir ortamda alıntı yapılamaz ve para ile satılamaz.

Ankara
2026

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TAKDİM	v
BAŞLANGIÇ	1
1.1. Hukuki Dayanak	3
1.2. Yöntem ve Sınırlılıklar	3
TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI: 2024 YILI	5
2.1. Yaşam Hakkı	7
2.2. Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı	14
2.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı	21
2.4. Adil Yargılanma Hakkı	28
2.5. İfade Özgürlüğü	36
2.6. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı	40
2.7. Din ve Vicdan Özgürlüğü	45
2.8. Çalışma Hakkı	50

<i>2.9. Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı</i>	57
<i>2.10. Kişisel Verilerin Korunması Hakkı</i>	62
<i>2.11. Mülkiyet Hakkı</i>	66
<i>2.12. İnsan Ticaretiyle Mücadele</i>	71
<i>2.13. Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı</i>	77
<i>2.14. Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması</i>	83
<i>2.15. Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması</i>	91
GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER	103
KAYNAKÇA	115

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ACEP	: Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi
ADEM	: Aile Destek Merkezi
ADM	: Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri M¼d¼rl¼kleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AOB	: Acil Obstetrik Bakım
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASİGM	: Adli Sicil ve İstatistik Genel M¼d¼rl¼đ¼
AUS	: Akıllı Ulaşım Sistemleri
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BEDK	: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu
BİOSİS	: Biyometrik İmza Yöntemi ile Takip Sistemi Projesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CAHAI	: Yapay Zekâ Ad-Hoc Komitesi
CAI	: Yapay Zekâ Komitesi
CİMER	: Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
COP16	: BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi Taraflar Konferansı
COP29	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ÇŞİDB	: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DSA	: AB Dijital Hizmetler Yasası
DSÖ	: Dünya Sağlık Örg¼t¼
e-Devlet	: Elektronik Devlet
EGM	: Emniyet Genel M¼d¼rl¼đ¼
ENNHRI	: Avrupa Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı
FEE	: Uluslararası Çevre Eğitim Vakfı
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
GÜSODER	: Güvenli Sokaklar Derneği
GVKT	: Avrupa Birliği Genel Veri Koruma T¼z¼đ¼
HAK-İŞ	: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HAYTAP	: Hayvan Hakları Federasyonu
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu

İHEP	: İnsan Hakları Eylem Planı
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
INHOPE	: Uluslararası İnternet İhbar Merkezleri Birliğine
JAZOK	: Jandarma Zor Kullanma Modeli
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
KVKK	: Kişisel Verileri Koruma Kurumu
MEGSİS	: Mekânsal Gayrimenkul Sistemi
MSHS	: Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
NEET	: Ne Eğitimde Ne İstihdamda
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPCAT	: İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (Optional Protocol to the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)
para.	: paragraf
RDM	: Rehberlik Danışma Merkezleri
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s.	: sayfa
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
SODAM	: Sosyal Dayanışma Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TİSK	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TKGM	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜRK-İŞ	: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UETS	: Ulusal Elektronik Tebligat Sistemi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UÖM	: Ulusal Önleme Mekanizması
USOM	: Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi

TAKDİM

Prof. Dr. Fahrettin ALTUN
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

İnsan hakları, insanın doğuştan sahip olduğu onurun dokunulmazlığına dayanan ve tüm kamu düzeninin temelini teşkil eden evrensel ilkelerdir. Günümüz dünyasında yaşanan siyasal, ekonomik, teknolojik ve toplumsal dönüşümler, insan haklarının korunmasını daha da kritik hâle getirmekte; devletlerin hukuk devleti niteliğini, yönetim kapasitesini ve toplumsal meşruiyetini doğrudan insan haklarına dayalı uygulamaları üzerinden değerlendirilir kılmaktadır. Bu nedenle insan onurunu merkeze alan, hak temelli ve kapsayıcı bir yaklaşımın kurumsal düzeyde güçlendirilmesi, adaletin tesisi ve toplumsal barışın sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmezdir.

İnsan haklarının etkili biçimde korunması, yalnızca anayasal ve yasal düzenlemelerin varlığıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda bağımsız, tarafsız, erişilebilir ve hesap verebilir kurumsal mekanizmaların etkin biçimde işletilmesini gerektirmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1993 yılında kabul edilen Paris Prensipleri, ulusal insan hakları kurumlarının yetki, görev ve çalışma usullerine ilişkin temel standartları ortaya koymakta; bu kurumlara insan haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından merkezi bir rol atfetmektedir.

Türkiye’de insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik kurumsal kapasite, 1990’lı yıllardan itibaren sürekli güçlendirilmiş; yapısal reformlar, yasal düzenlemeler ve etkin politikalarla desteklenmiştir. Bu kapsamda 2016 yılında kurulan Türkiye İnsan

Hakları ve Eşitlik Kurumu, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ayrımcılıkla mücadele, işkence ve kötü muameleye karşı ulusal önleme mekanizması ve insan ticaretiyle mücadele ulusal raportörlüğü alanlarında çalışmalarını kararlılıkla sürdürmektedir. Bu çalışmalar, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerle yürütülen iş birlikleriyle güçlenmekte, insan haklarının toplumsal ve kurumsal düzeyde pekişmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Bu rapor; uluslararası düzeyde Paris Prensipleri'nin üçüncü maddesinde yer alan, ulusal insan hakları kurumlarının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin görüş, tavsiye ve raporlar sunma görevine; ulusal düzeyde ise 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun 9'uncu maddesinde düzenlenen, Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmak üzere yıllık rapor hazırlanmasına ilişkin hükme dayanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca, 2 Mart 2021 tarihinde açıklanan İnsan Hakları Eylem Planı'nda yer alan "Her yıl Türkiye İnsan Hakları Raporu hazırlanacak ve kamuoyu ile paylaşılacaktır." hükmü, raporun normatif ve metodolojik temelini oluşturan başlıca referanslardan biridir.

İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2024 Yılı Raporu, yaşam hakkından sağlıklı ve yaşanabilir çevre hakkına, kişinin maddi ve manevi bütünlüğünün korunmasından dijital ortam ve yapay zekâ uygulamaları karşısında insan haklarının korunmasına kadar geniş bir hak yelpazesini bütüncül ve sistematik bir yaklaşımla ele almaktadır. Söz konusu rapor, ülkemizin insan hakları alanındaki mevcut durumunu nesnel veriler ve hukuki çerçeve ışığında değerlendirmekte; uygulamaya dönük öneriler sunarak hak standartlarının daha da güçlendirilmesini hedeflemektedir.

Raporlama sürecinde çoğulcu ve katılımcı bir metodoloji benimsenmiş; kamu kurumları, akademi, sivil toplum kuruluşları ve Kurum personelimizin sunduğu katkılar, raporun kapsamlı, güvenilir ve uygulanabilir bir çalışma olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinin toplumun tüm kesimlerinin ortak sorumluluğu olduğu bilinciyle hazırlanan bu raporun; karar alıcılara, uygulayıcılara, akademiye ve sivil topluma yol gösterici olacağına, insan hakları alanındaki farkındalığın artırılmasına ve iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasına katkı sağlayacağına inanıyorum.

Bu vesileyle, sürece katkı sunan tüm paydaşlara ve emeği geçen Kurum personelimize teşekkür ediyor; çalışmanın ülkemizde insan hakları standartlarının daha da güçlendirilmesine katkı sunmasını temenni ediyorum.

BAŞLANGIÇ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından hazırlanmış olan bu rapor, hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde, Türkiye'deki temel hak ve özgürlüklere ilişkin mevcut durumu incelemeyi amaçlamaktadır. Rapor, yalnızca insan haklarına ilişkin düzenlemelerin ve pratiklerin tespitine odaklanmakla kalmamakta, aynı zamanda insan hakları bağlamında öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken yapısal sorun alanlarını analitik bir perspektifle ele almaktadır. Bu doğrultuda, raporun metodolojik yaklaşımı hem normatif çerçeveye hem de uygulamadan kaynaklanan eksikliklere ışık tutmayı hedeflemektedir.

Raporda, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sürecinde karşılaşılan güçlükler, kurumsal kapasite, hukuki düzenlemelerin etkinliği ve uygulamadaki uyumsuzluklar gibi çeşitli boyutlar üzerinden değerlendirilmektedir. Bu yönüyle rapor, yalnızca sorunların betimlenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda insan haklarının bütünsel olarak güçlendirilmesine katkı sunabilecek politika ve stratejilere dair öneriler de geliştirmektedir. Bu kapsamlı yaklaşım, raporu yalnızca teknik bir durum tespit belgesi olmaktan çıkararak, insan hakları alanında normatif ilkeler ile pratikteki uygulamalar arasındaki boşlukların giderilmesine yönelik akademik bir referans çerçevesi hâline getirmektedir.

1.1. Hukuki Dayanak

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun "Kurumun görevleri" başlıklı 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının (k) bendi, "Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmak üzere, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, işkence ve kötü muameleyle mücadele ve ayrımcılıkla mücadele alanlarında yıllık raporlar hazırlamak" ve Paris Prensipleri'nin 3'üncü maddesi "Ulusal Kuruluşlar (...) Hükûmete, parlamentoya ve diğer ilgili bütün organlara, bunların talebi üzerine veya kendi inisiyatifleriyle, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar" hükmünü ihtiva etmektedir. Ayrıca, 2/3/2021 tarihinde açıklanan İnsan Hakları Eylem Planı'nın (İHEP)¹ 9.3.a. maddesinde, her yıl "Türkiye İnsan Hakları Raporu" hazırlanacağı ve kamuoyu ile paylaşılacağı belirtilmiş olup TİHEK bu faaliyetin yerine getirilmesinde sorumlu kurum olarak belirlenmiştir. TİHEK tarafından bu raporlama, söz konusu kurumsal görevin ifası kapsamında gerçekleştirilmiştir.

1.2. Yöntem ve Sınırlılıklar

Raporda yer alan değerlendirmelere temel oluşturan veriler, paydaşların sunmuş olduğu kaynaklardan edinilmiştir. Bu doğrultuda, TİHEK'in yıl boyunca çalışmaları esnasında edindiği bilgi ve belgeler, mahkeme kararları, kamu kurum ve kuruluşlarından resmi yazı ile edinilen bilgi ve belgeler, ulusal ve uluslararası STK'ların çalışmalarından edinilen çıktılar, ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları ve değerlendirmelerinden edinilen bilgiler raporlama sürecinin referanslarını oluşturmuştur. Raporun yazımı aşamasında ilgili kamu

¹ Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Eylem Planı, 2021-2023, <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/eylemplani.pdf> (E.T. 27/3/2025).

kurumlarından ve ilgili konularda çalışma yürüten STK'lardan kendi görev alanlarına ilişkin mevcut ve muhtemel insan hakları sorunları hakkında değerlendirme ve bu sorun alanlarına dair bilimsel verilere dayalı çözüm önerileri ile bilgi, belge ve istatistikler talep edilmiştir. Ancak raporlama sürecinde STK'lardan beklenen düzeyde veri akışı gerçekleşmemiştir.

2024 Yılı İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu, Türkiye'de insan haklarının genel durumunu tespit etme amacı taşımakta ve belirli hak ve özgürlük alanlarına ilişkin tespit ve önerilere yer vermektedir.

Öte yandan, İHEP 2021-2023, etkisini sürdüren bir vizyon belgesi olarak, 2024 yılı raporuna yön veren temel referans kaynaklardan biri olmuştur. Raporda, İHEP kapsamında belirlenen hedefler doğrultusunda yürütülen çalışmaların kazanımları değerlendirilmiş ve insan hakları alanındaki kurumsal kapasiteyi güçlendirmeye yönelik atılan adımlar bütüncül biçimde ele alınmıştır.

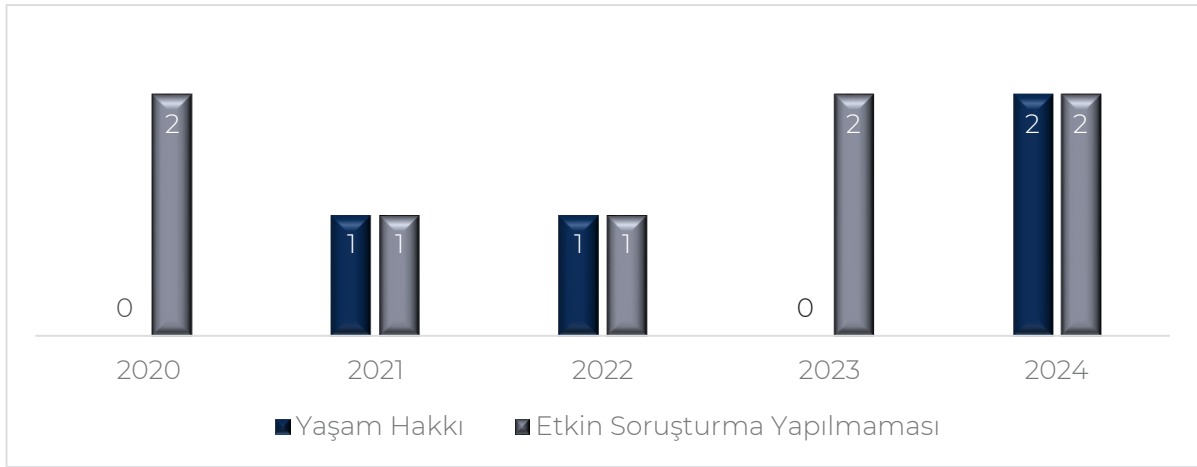

II. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI 2024 YILI

2.1. Yaşam Hakkı

Ulusal ve uluslararası müktesebatta güvence altına alınan yaşam hakkı insanın en temel hakkı ve diğer temel hak ve özgürlüklerin varlık nedenidir. Yaşam hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (İHEB) 3'üncü maddesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 2'nci maddesi ve Anayasa'nın "*Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*" başlıklı 17'nci maddesinde koruma altına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) göre devletin yaşam hakkı bağlamında kişiyi öldürmeme, yaşamı koruma ve ölümü soruşturma olmak üzere üç tür yükümlülüğü bulunmaktadır.²

AİHM'nin Türkiye aleyhine yaşam hakkının ihlal edildiğine yönelik verilen kararlarının dağılımına bakıldığında 2020, 2021, 2022, 2023 yıllarında, her yıl iki ihlal kararı verildiği görülmektedir. 2024 yılında ise dört ihlal kararı verilmiş olup bunlardan ikisinin gerekçesi etkin soruşturma yapılmaması olmuştur.

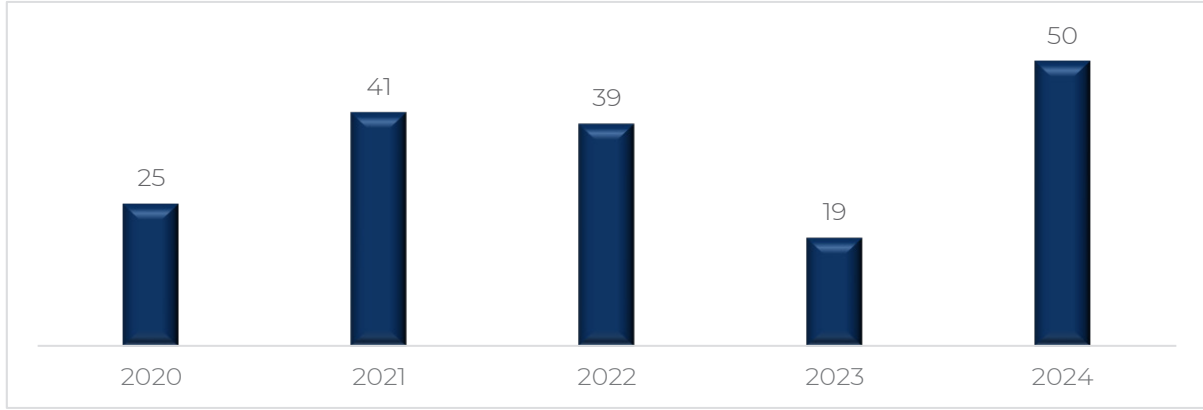
Grafik 1: Yıllara Göre AİHS 2'nci Madde Kapsamında Verilen İhlal Sayıları Dağılımı³

23/9/2012 – 31/12/2024 tarihleri arasında temel hak ve özgürlüklerin ihlali konusunda Anayasa Mahkemesine (AYM) yapılan toplam 650.453 bireysel başvurudan 78.003'ü hakkında ihlal kararı verilmiştir. Söz konusu ihlal kararlarının 277'si yaşam hakkı ihlali konusundadır. . Bu sayının tüm ihlal kararları içerisindeki oranı ise %0,3'tür.⁴

2 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, Ankara, 2024, s.19.

3 Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İstatistikler <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse1> (E.T. 27/3/2025).

4 AYM Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012 – 31/12/2024 <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 27/3/2025).

Grafik 2: Yıllara Göre AYM Tarafından Yaşam Hakkına Yönelik Verilen İhlal Kararları⁵

Yaşam hakkı başlığında değerlendirilmesi gereken sorun alanlarından biri iş kazaları neticesinde meydana gelen ölümlerdir. İş kazaları, kişilerin çalışma hayatında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda sayılan hallerden birinin meydana gelmesi ile sigortalıyı bedenen veya ruhen engelli hale getiren olaylardır.⁶ İşyerinde sağlık ve güvenlik koşullarının sağlanmaması; bir iş kazası veya meslek hastalığından kaynaklı olarak kişilerin yaşamını yitirmesi ya da vücut bütünlüğüne zarar gelmesi sonuçlarını ortaya çıkardığından yaşam hakkı ile bağlantılıdır. 2024 yılında Türkiye'de iş kazası geçiren ve iş kazası sonucu hayatını kaybeden sigortalılara ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.⁷

İş Kazası Sonucu Yaralanan Sigortalı Sayısı	741.175
İş Kazası Sonucu Hayatını Kaybeden Sigortalı Sayısı	1.904

Tablo 1: İş Kazası Geçiren Sigortalılar (2024)⁸

2024 yılında iş kazası sonucu hayatını kaybeden sigortalılara ilişkin veriler önceki yıllarla birlikte incelendiğinde; 2022 yılında 1.443, 2023 yılında 1.489 çalışan iş kazası sonucu hayatını

5 AYM, İstatistikler, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru> (E.T. 27/03/2025). Söz konusu grafik; AYM'nin web sitesindeki istatistiki veriler esas alınarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede, 2020 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2020 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2019 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2021 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2021 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2020 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2022 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2022 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2021 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2023 yılına ilişkin veri; 23/9/2012-31/12/2023 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2022 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır. 2024 yılına ilişkin veri ise; 23/9/2021- 31/12/2024 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayı ile 23/9/2012-31/12/2023 dönemine ilişkin yaşam hakkına dair istatistiki veriyi gösteren sayının farkı alınarak hesaplanmıştır.

6 Sosyal Güvenlik Kurumu, <https://sgk.gov.tr/Content/Post/7b0b48c6-ceba-472b-8011-c4a9b3125133/Is-Kazasi-2025-02-27-10-08-15> (E.T. 27/3/2025).

7 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) 08/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

8 2024 yılı verileri 4/a uzun vade sigorta kolları kapsamında çalışanları içermektedir. 2024 yılı verileri geçicidir.

kaybetmiş iken⁹ 2024 yılında bu sayının 1.904'e yükseldiği görülmektedir. Yaşam hakkı bağlamında çalışma yaşamında önlenabilir nedenlerden kaynaklanan ölümler için gerekli tedbirlerin alınması ve buna ilişkin izlemelerin gerçekleştirilmesi bakımından devletin pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁰ 2024 yılında meydana gelen iş kazaları ve bu kazalara bağlı can kayıpları göz önüne alındığında önlenabilir nedenlerden kaynaklanan iş kazalarının azaltılması için iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin daha etkin denetlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yıllara göre artan ölüm sayıları dikkate alındığında mevcut tedbirlerin revize edilmesine ve bunların ihlali halinde uygulanan yaptırımların artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışanların özellikle inşaat, maden, metal gibi iş sağlığı ve güvenliği risklerinin yüksek olduğu sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği hizmetinden yararlanabilmeleri oldukça önemlidir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2013 yılından 2024 yılı sonuna kadar iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini sunan ortak sağlık ve güvenlik birimi sayısı %139, iş güvenliği uzmanı sayısı %119 ve işyeri hekimi sayısı %208 düzeyinde artmıştır. Tüm çalışanların iş sağlığı ve güvenliği bağlamında temel insan hakkından faydalanabilmeleri için çalışanların etkin bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlanabilmeleri, sunulan iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin niteliğinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.¹¹

İş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemek için ulusal politika ve programlar doğrultusunda güvenli ve sağlıklı çalışma ortamlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinde sürdürülebilir iyileşme ise toplum genelinde iş sağlığı ve güvenliği kültürünün yerleşmesine bağlıdır. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatındaki düzenlemelere rağmen, iş kazaları ve meslek hastalıklarına dair veriler mevzuatın bazı durumlarda yetersiz kaldığını ve iş sağlığı ve güvenliği bilincinin henüz oluşmadığını göstermektedir. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ) tarafından 6331 sayılı Kanun'daki istisnaların kaldırılması yoluyla bu konuda ilerleme sağlanabileceği değerlendirilmektedir.¹²

Yaşam hakkı bağlamında değinilmesi gereken konular arasında trafik kazaları sonucunda meydana gelen ölüm ve yaralanma olayları da bulunmaktadır. AİHM kararlarında sıklıkla belirtildiği üzere karayollarında can ve mal güvenliğinin sağlanması devletin yaşam hakkına ilişkin pozitif yükümlülüklerinden biridir.¹³ 2024 yılında ülke genelinde meydana gelen ölümlü-yaralanmalı trafik kazası sayısı 266.855, maddi hasarlı trafik kazası sayısı ise 1.177.172 olarak tespit edilmiştir. Yıl içinde meydana gelen ölümlü yaralanmalı trafik kazalarının %85,5'i yerleşim yeri içinde %14,5'i ise yerleşim yeri dışında meydana gelmiştir.¹⁴

9 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 20.

10 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s.2 1.

11 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

12 TÜRK-İŞ'in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı yazısı.

13 AİHM, Fatih Çakır ve Merve Nisa Çakır/Türkiye, B. No. 54558/11, 2018, para. 41.

14 Söz konusu veriler, Türkiye İstatistik Kurumunun 28/4/2025 tarihli E-27964695-622.01-36508 sayılı yazısında belirtilen <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-%C4%B0statistikleri-2024-54056&dil=1> bağlantısı üzerinden temin edilmiştir (E.T. 21/5/2025).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; ülkemiz karayolu ağında 2024 yılında ölümlü yaralanmalı trafik kazasına karışan toplam 392.739 taşıtın %41,8'i otomobil, %31,5'i motosiklet, %13,7'si kamyonet, %2,3'ü minibüs, %2,2'si bisiklet, %2,0'ı çekici, %1,8'i otobüs, %1,7'si kamyon, %1,2'si bilinmeyen, %0,8'i traktör, %0,7'si elektrikli skuter ve %0,3'ü özel amaçlı, iş makinesi, ambulans, tren, tramvay, at arabası taşıtlarından oluşmuştur. Son on yılda Türkiye'de ölümlü yaralanmalı trafik kazalarına toplam 3.116.871 taşıt karışmıştır.

İncinebilir yol kullanıcıları¹⁵ olarak nitelendirilen yayalar, motosiklet, bisiklet ve elektrikli skuter sürücüleri için 2024 yılındaki ölü sayısı 2.680, yaralı sayısı ise 162.295 olarak gerçekleşmiştir. Böylece incinebilir yol kullanıcıları 2024 yılındaki trafik kazalarındaki toplam 6.351 ölümün %42,2'sini, 385.117 yaralanmanın ise %42,1'ini oluşturmuştur. Yayalar 1.331 ölü sayısı ile 2024 yılındaki toplam 6.351 ölümün %21,0'ını oluştururken, incinebilir yol kullanıcıları arasındaki toplam 2.680 ölümün %49,7'sini oluşturmuştur. Motosiklet sürücüleri 1.228 ölü sayısı ile toplam kaza ölümlerinin %19,3'ünü oluştururken, incinebilir yol kullanıcıları arasındaki ölü sayısının %45,8'ini oluşturmuştur.¹⁶

İnsan hayatının korunması amacıyla İHEP kapsamında, karayolu trafik güvenliğini artırmak ve trafik kazalarına bağlı ölüm ve yaralanmaları asgari düzeye indirmek için çeşitli önlemler hayata geçirilmektedir. Buna göre, 2021-2030 yılları arasında trafik kazalarından kaynaklı can kayıplarının %50 oranında azaltılmasını hedefleyen 2021/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile yayınlanmış olan 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi ve 2024-2027 Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı kapsamında çalışmalar sürdürülmektedir. Eylem Planı'nda belirtilen hedeflere ulaşılması yönünde oluşturulan performans göstergelerinin takibi yapılarak gerçekleştirmeler değerlendirilmektedir. Trafik güvenliğini iyileştirmek, kazaları azaltmak ve motosiklet/motorlu bisiklet sürücülerinin yasalara uygun davranışlarını teşvik etmek amacıyla trafik denetim stratejileri geliştirerek etkin, sürekli ve yoğun trafik denetim mekanizmalarının oluşturulması amacıyla hazırlanan “*Motosiklet Denetimleri Eylem Planı*” uygulamaya konulmuştur. Elektronik Denetleme Sistemlerinin trafik denetimlerinde daha aktif ve etkin olarak kullanılması öngörülmüştür. Bu bağlamda il/ilçe şehir içi trafik birimleri tarafından personel görevlendirilmekte, Kent Güvenlik Yönetim Sistemi ve Plaka Tanıma Sistemi kameraları üzerinden tespit edilen trafik kural ihlallerinin önlenmesine yönelik denetimler gerçekleştirilmektedir. Denetim faaliyetlerinin yanında trafik güvenliğinin sağlanması konusunda kamuoyunun bilgilendirilmesi ve farkındalığın artırılması amacıyla yürütülen projeler kapsamında eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir.¹⁷

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığından temin edilen verilere göre, yoldan çıkma türü kazalarda kaza şiddetini azaltmak üzere yol kenarlarına ve orta refüjlere çelik oto korkuluklar yerleştirilmekte, özellikle motosiklet kazalarının yoğunlaştığı güzergâhlarda motosiklet

15 İncinebilir yol kullanıcıları, motorlu taşıtlar karşısında ciddi hiçbir güvenlik tedbiri bulunmayan yayalar ile motosiklet, bisiklet ve elektrikli skuter sürücülerini ifade etmektedir.

16 TÜİK, Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri, 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2024-54056> (E.T. 21/5/2025)

17 İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

koruyucu ray sistemleri kurulmaktadır. Ayrıca, kara noktalarının iyileştirilmesi, insan kaynaklı kazaların önlenmesine yönelik sarsma bantlarının uygulanması, kaza verilerinin sistematik olarak toplanması ve analiz edilmesi gibi çalışmalar yürütülmektedir. Bunun yanı sıra, Karayolları Denetim İstasyonu sayısının artırılması suretiyle taşıt ağırlık ve boyut kontrollerinin etkinliğinin artırılması hedeflenmektedir. Trafik güvenliğini temin etmek ve karayolu taşımacılığında sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Akıllı Ulaşım Sistemleri'nin (AUS) yaygınlaştırılması, trafik sinyalizasyon sistemlerinin iyileştirilmesi ve yol kullanıcılarına anlık bilgi aktarımının sağlanması yönünde de çalışmalar sürdürülmektedir. Bu önlemler, çevresel etkilerin azaltılması, yakıt tasarrufu sağlanması, seyahat sürelerinin kısaltılması ve mevcut karayolu kapasitesinin daha verimli kullanılması hedeflerini de içermektedir.¹⁸

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığından (ÇŞİDB) alınan bilgilere göre, trafik kazalarında ölüm ve yaralanma riskinin en aza indirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması konusunda, 3/2/2021 tarihli ve 31384 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2021/2 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi (2021-2030) ve Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı (2024-2027) kapsamında stratejik amaç, hedef ve performans göstergelerinin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilmesinin sağlanması, faaliyet ve çalışmaların sağlıklı olarak yakından takip edilebilmesi amacıyla Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi Eşgüdüm Kurulu ve Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi İzleme ve Yürütme Kurulu kurulmuştur.¹⁹

Buna ek olarak, kent içi ulaşımında tüm Türkiye'de kaza kara noktalarının belirlenmesine yönelik Trafik Güvenliği Analiz Platformu yazılımı geliştirilmiştir. Trafik güvenliğini artırmak amacıyla geliştirilen platformla birlikte, analiz edilen kaza kara noktalarına gerekli fiziksel ve yapısal müdahaleleri zamanında gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede trafik kazalarının azalmasına, böylece can ve mal kayıplarının önüne geçilmesine ve aynı zamanda kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasına imkân tanındığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra platformun, veri temelli karar alma süreçlerini desteklerken; daha güvenli ve düzenli bir ulaşım altyapısı oluşturulmasına, vatandaşların günlük yaşamlarında stresin ve zaman kaybının azaltılmasına ve daha sürdürülebilir şehirlerin inşasına katkı sağladığı belirtilmektedir.²⁰ Karayolu Trafik Güvenliği Eylem Planı ve Trafik Güvenliği Analiz Platformu kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar önemli gelişmeler olarak değerlendirilmekle birlikte önlenemez nedenlerle meydana gelen ölümlerin azaltılması kapsamında trafik kazaları nedeniyle oluşabilecek ölüm ve yaralanma riskinin engellenmesi için mevcut tedbirlerin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.²¹

Türkiye'de bebek ölüm oranları da yaşam hakkına dair yapılacak değerlendirmeler açısından önem taşımaktadır. BM Kadınlar Çocuklar ve Adölesanların Sağlığı Küresel Stratejisi (2016-2030) ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) gibi sayısız küresel girişim bebek

18 Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 26/5/2025 tarihli ve E-44697349-045.99-2744554 sayılı yazısı.

19 ÇŞİDB'nin 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

20 ÇŞİDB'nin 2/05/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

21 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 21.

ve çocukları hayatta tutma hedefini benimsemiştir. Türkiye’de bebek ölüm oranı, 2023’te 1.000 canlı doğumda 7,268 iken 2024’te %3,16 düşüşle 7,038 olmuştur.²² Bebek ve çocuk ölüm oranındaki bu olumlu değişimin sürdürülmesi için mevcut tedbirlerin etkili şekilde uygulanması ve tıp bilimindeki gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekliliği ifade edilmelidir. Yeni doğan ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınması İHEP kapsamında da önem taşımaktadır. Bu konuda Sağlık Bakanlığından alınan bilgilere göre, Bakanlık tarafından birçok koruyucu sağlık hizmeti programı uygulanmaktadır. Bunlar arasında gebelik öncesi ve sonrası takipler, tarama programları, bağışıklama kampanyaları, beslenme destekleri ve acil bakım eğitimleri yer almaktadır. Bu kapsamlı sağlık programları, bebek ve çocuk sağlığının tüm aşamalarını kapsayarak toplum sağlığının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca ölümlerin ayrıntılı analizleri yapılarak, ölüm nedenleri ortaya çıkarılmakta, ölümlerin azaltılması amacıyla tespit edilen sorunların çözümüne yönelik yeni stratejiler belirlenmekte, çalışmalar planlanarak hayata geçirilmektedir. Bu kapsamda, bebek ve çocuk ölümlerinin önlenmesi ve azaltılmasına yönelik farkındalık artırıcı faaliyetler 3-5/2/2025 tarihinde “Bebek ve Çocuk Ölümlerinin Önlenmesi ve Azaltılması Çalıştayı” gerçekleştirilmiştir.²³

Öte yandan, Türkiye’de anne ölüm oranı 2023’te 100.000 canlı doğumda %13,5²⁴ iken 2024’te 11,5’e gerileyerek ülkemizde şu ana kadar belirlenen en düşük anne ölüm oranı olarak gerçekleşmiştir.²⁵ Anne mortalite ve morbiditesini azaltmada en etkili programların başında 2009 yılında uygulamaya konulan Acil Obstetrik Bakım (AOB) Programı gelmektedir. Programın hedefi yaygın obstetrik bakım hizmetlerine kolayca ulaşılabilirlik ve bu hizmetlerin yüksek kalitede verilmesi yolu ile önlenabilir anne ölümlerini gelişmiş ülkeler seviyesine indirmektir. Anne ölümlerinin çoğu doğum sırasında ya da hemen doğum sonrası erken dönemde meydana gelmektedir. Anne ölümlerinin en önemli sebebi doğrudan anne ölümüne sebep olan acil obstetrik komplikasyonlar olarak ifade edilmektedir. Acil obstetrik komplikasyonlar sadece riskli gebelik durumlarında gelişmeyip, iyi beslenen, iyi eğitilmiş, yeterli tıbbi bakım alan kadınlarda da %15 oranında görülebilmektedir. AOB Programı’nın Stratejik Amacı “Sağlıklı nesiller için her türlü koruyucu tedbir ve desteği alarak anne, çocuk ve ergen sağlığını korumak ve geliştirmek” olarak belirlenmiş olup Program’ın hedefi ise “Tüm doğumların sağlık kuruluşlarında, eğitilmiş sağlık personeli tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak” şeklindedir. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığı tarafından AOB Yönetim Rehberleri hazırlanmakta ve AOB konusunda eğitimler düzenlenmektedir.²⁶ AOB Programı’na ek olarak Gebe Okulu/ Gebe Bilgilendirme Sınıfı Programı, Misafir Anne Programı, Doğum Öncesi Bakım Programı, Gebelik ve Lohusalıkta Ücretsiz Vitamin, Mineral Desteği, Riskli Gebelik

22 Turkey Infant Mortality Rate 1950-2025, <https://www.macrotrends.net/countries/TUR/turkey/infant-mortality-rate> (E.T. 27/3/2025).

23 Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

24 Sağlık İstatistikleri Yıllığı, [https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/S%C4%B0Y2023_T%C3%BCrk%C3%A7e\(31.01.2025\).pdf](https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/S%C4%B0Y2023_T%C3%BCrk%C3%A7e(31.01.2025).pdf) (E.T. 9/9/2025).

25 Anadolu Ajansı (AA), “Türkiye’de Geçen Yıl Anne Ölüm Oranı En Düşük Seviyeye Geriledi” <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/turkiyede-gecen-yil-anne-olum-orani-en-dusuk-seviyeye-geriledi/3607141> (E.T. 9/9/2025).

26 Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Acil Obstetrik Bakım Programı, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/programlar-2/acil-obstetrik-programi.html> (E.T.12/9/2025)

Yönetimi Hastane Doğumları ve Sezaryen Doğum İzleme Programı ile Anne Dostu Hastane Programı gibi çalışmalar da yürütülmektedir.²⁷ 2024 yılında anne ölüm oranında düşüşün sağlanmasında, söz konusu çalışmaların önemli katkı sağladığı değerlendirilmekte olup bu çalışmaların titizlikle sürdürülmesi gerekmektedir.

Yaşam hakkı bağlamında, doğal afet durumlarında devletler vatandaşlarının can ve mal güvenliğini korumak amacıyla afet öncesinde, afet esnasında ve afet sonrasında ortaya çıkan zararların ve risklerin önlenmesine yönelik tedbirler almakla yükümlüdür. Her ne kadar doğal afetler, öngörülebilirlik açısından mücbir sebep olarak değerlendirilse de Danıştay içtihadında belirtildiği üzere idarenin yükselen standartları karşısında doğa olayları sonucu meydana gelebilecek can kayıplarının engellenmesi konusunda devletlerin pozitif yükümlülükleri devam etmektedir. 2024 yılı içerisinde Türkiye genelinde toplam 7.505 adet doğal afet olayı meydana gelmiştir.²⁸ Bu kapsamda, 5.321 orman yangını, 1.818 sel ve su baskını, 332 heyelan, 18 maden kazası ve 16 çığ olayı kaydedilmiştir. Söz konusu afetler neticesinde toplam 63 kişi hayatını kaybetmiştir. Ölüm vakalarının afet türlerine göre dağılımı şu şekildedir: orman yangınlarında 18 kişi, maden kazalarında 17 kişi, sel ve su baskınlarında 14 kişi, heyelan olaylarında 9 kişi, çığ olaylarında 5 kişi, hayatını kaybetmiştir.²⁹ Doğal afetler nedeniyle meydana gelen can kayıplarının en aza indirilmesi amacıyla risk azaltma çalışmaları yapılmalı, afetlere dayanıklı güvenli yerleşim birimleri oluşturulmalı ve bu konuda farkındalık çalışmaları yürütülmelidir.³⁰

ÇŞİDB'den alınan bilgilere göre, İHEP kapsamında inşaat alanları, afet riski altında bulunan binalar ile metruk binaların çevre güvenliği ve denetimine ilişkin düzenleyici çerçevenin gözden geçirilmesi hususunda gerek idari açıdan gerekse imar mevzuatı açısından idarelerce alınması gereken önlemler mer'i mevzuatta belirlenmiş olmakla birlikte uygulamada bir kısım aksamaların olduğu müşahade edilerek ilgili idarelere mevzuatı uygulamaları noktasında gerekli hatırlatmaların yapılmasının uygun olduğu değerlendirilmiş ve bu doğrultuda 27/12/2021 tarihli ve 2556293 sayılı (2021/23) Bakanlık Genelgesi yayımlanarak tüm Valiliklere, ruhsat vermeye yetkili idarelere iletmek üzere gönderilmiştir.³¹ Bu çerçevede, İHEP kapsamında inşaat alanları, afet riski altında bulunan binalar ile metruk binaların çevre güvenliği ve denetimine ilişkin düzenleyici çerçevenin gözden geçirilmesine ilişkin çalışmaların sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden temin edilen bilgilere göre, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında polis ve jandarma sorumluluk bölgesi dahilinde 2023 yılında 315 kadın hayatını kaybetmiş

27 Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

28 Orman yangınlarının meydana geldiği iller Mardin, Diyarbakır ve İzmir; maden kazalarının meydana geldiği iller Zonguldak, Erzincan, Manisa, Bartın ve Balıkesir; sel-su baskınlarının meydana geldiği iller Antalya, Ordu, Muş, Erzurum, İzmir, Kırşehir, Trabzon, Ankara, Kayseri, Kahramanmaraş, Malatya ve Mersin; heyelan olaylarının meydana geldiği iller Artvin, Erzurum, Trabzon ve Rize; çığ olaylarının meydana geldiği iller ise Artvin, Bingöl, Van, Niğde ve Erzurum olarak sıralanmaktadır.

29 İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E-22659617804.0110814 sayılı yazısı.

30 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 22.

31 ÇŞİDB'nin 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

olup, 2024 yılında 6284 sayılı Kanun kapsamında hayatını kaybeden kadınların sayısı 326'ya yükselmiştir.³² Bu veriler, kadına yönelik şiddetle mücadelede mevcut önleyici ve koruyucu tedbirlerin etkinliğinin gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Hayvanların rahat yaşamalarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı ve eziyet çekmelerine karşı korunmalarını ve her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak amacıyla 2004 yılında 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu kabul edilmiştir. 5199 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden bu yana edinilen tecrübeler ve yaşanan gelişmelerle birlikte, bu yasal düzenlemede bazı değişiklikler yapılması ihtiyacı hâsıl olmuştur.³³ Bu gerekçelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde yeni bir kanun teklifi üzerinde çalışılmıştır.³⁴ Bu kapsamda, önemli değişikliklerin öngörüldüğü 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2/8/2024 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁵ Söz konusu Kanun ile sahipli ve sahipsiz hayvan tanımları yeniden yapılmış, yerel yönetimlere sahipsiz hayvanlar ile ilgili yükümlülükler verilmiş ve sahipli hayvanların bakımevi dışında bir yere terk edilmesi hakkında bir takım cezalar düzenlenmiştir.³⁶ Bu çerçevede, 7527 sayılı Kanun'un kabul edilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte alana ilişkin mevzuatın uygulanması kapsamında denetim ve müdahale mekanizmalarının oluşturulması ve işletilmesi konusunda ilgili Bakanlıklar ve yerel yönetimler başta olmak üzere tüm paydaşların etkin bir biçimde çaba göstermesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2.2. Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı

Uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde işkence ve kötü muamele yasağına yer verilmiştir. İHEB'in 5'inci maddesine göre hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (MSHS) 7'nci maddesine göre hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nin 1'inci maddesine göre işkence şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bir kimseye karşı, kendisinden itiraf almak veya üçüncü kişi hakkında bilgi edinmek, kendisinin veya üçüncü kişinin yaptığı veya yaptığından kuşkulanılan bir eylem nedeniyle cezalandırmak veya kendisini veya üçüncü kişiyi korkutmak veya zorlamak amacıyla veya ayrımcılığa dayanan her hangi bir sebeple, bir kamu görevlisi veya resmi sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından veya bu görevlinin veya kişinin teşviki veya rızası veya

32 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 14/5/2025 tarihli ve E-15705087-252.02-221138 sayılı yazısı.

33 7527 sayılı Kanun Teklifinin Genel Gerekçesi <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/WebOnergeMetni/df2c98ac-4cb1-4003-9c07-935b00f06b0e.pdf> (E.T.28/4/2025).

34 Konuya ilişkin olarak sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler tarafından hazırlanmış birçok rapor bulunmaktadır.

35 7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240802-5.htm> (E.T. 28/4/2025).

36 Tarım ve Orman Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, “Hayvanları Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Yayınlanmıştır.”, <https://www.tarimorman.gov.tr/HHGM/Haber/66/Hayvanlari-Koruma-Kanununda-Degisiklik-Yapilmasina-Dair-Kanun-Yayinlanmistir> (E.T. 28/04/2025).

muvafakatiyle işlenen ve işlendiği kimseye fiziksel veya ruhsal olarak aşır acı veya ıstırap veren herhangi bir fiildir.”

AİHS'nin 3'üncü maddesinde ise hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamayacağı belirtilerek hiçbir istisnaya yer verilmemiştir. Bununla birlikte İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı BM Sözleşmesi hariç İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve AİHS'de işkence ve kötü muamele biçimleri tanımlanmamıştır. AİHM, dinamik yorum ilkesi gereği Sözleşme'yi yaşayan bir belge olarak yorumlamakta ve bu kapsamda bir eylemin işkence ya da kötü muamele kapsamına girip girmediğini günümüz koşulları ışığında değerlendirmektedir.³⁷

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın “*Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*” başlıklı 17'nci maddesinde “*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.*” hükmü ile kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğü güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 15'inci maddesi kapsamında da savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde dahi kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamayacağına yer verilmiştir.

İşkence ve kötü muamele yasağı kapsamında devletlerin temel yükümlükleri negatif boyutuyla herhangi bir müdahaleden kaçınmak³⁸, pozitif boyutuyla ise kişileri kötü muamele uygulamalarına karşı korumak ve aynı zamanda böyle bir uygulamaya maruz kalmasını önlemektir. Bu kapsamda devletler kişilerin kötü muameleye maruz kalmasını önlemek, kötü muamele görme tehlikesi durumunda olanların korunması için gerekli önlemleri almak ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla caydırıcı yasal düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. Bununla birlikte devletlerin hem resmi görevliler hem de özel kişiler tarafından gerçekleştirilebilecek kötü muamele uygulamalarına karşı yeterli seviyede önlemler alması gerekmektedir. Nitekim devletin, kişilerin böyle bir durumunu bildiği veya bilmesi gerektiği hallerde önleme yükümlülüğü kapsamında gerekli tedbirleri alması zorunluluktur.³⁹

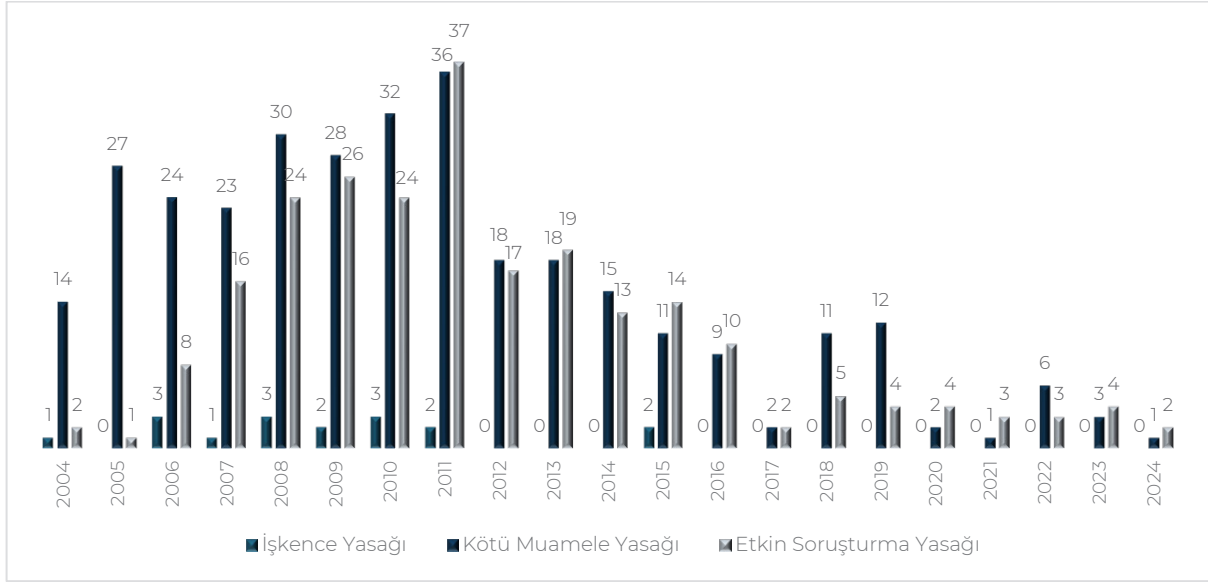
AİHS'nin denetim organı olan AİHM tarafından işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında son 20 yıl içerisinde Türkiye aleyhine verilen ihlal sayılarına aşağıdaki grafikte yer verilmiştir. Mahkeme tarafından 2023 yılında üç kötü muamele yasağı ve dört etkin soruşturma yükümlülüğü olmak üzere toplam yedi ihlal kararı verilmiştir. 2024 yılında ise bir kötü muamele yasağı ve iki etkin soruşturma yükümlülüğü olmak üzere toplam üç ihlal kararı verilmiştir.⁴⁰ Son dokuz yıl içerisinde işkence yasağının ihlaline hükmedilen karar bulunmadığı ve söz konusu ihlal karar sayıları gözetildiğinde yıllar içerisinde düşüş eğilimi olduğu görülmektedir.

37 AİHM, *Selmouni/Fransa*, B. No: 25803/94 (1999), para. 101.

38 D.J. Harris ve diğerleri, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 1. Baskı, Yüksek Yargı Kurumlarının Avrupa Standartları Bakımından Güçlendirilmesi Ortak Projesi, Ankara, 2013, s. 19.

39 Harris ve diğerleri, a.g.e., s. 109-110.

40 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu*, s. 3. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> (E.T. 20/5/2025).

Grafik 3: Yıllara Göre AİHS 3'üncü Madde İhlal Sayıları Dağılımı⁴¹

AYM 23/9/2012 – 31/12/2024 tarihleri arasında toplam 650.453 başvuru yapılmış olup kötü muamele yasağının ihlaline hükmedilen başvuru sayısı 1.103 olmuştur. Bu sayının tüm ihlal kararları içerisindeki oranı ise %1,4'tür.⁴²

İşkence ve kötü muameleyle sıfır tolerans politikasının titizlikle uygulanmaya devam edilmesi hedefi doğrultusunda 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu'ndaki hükümler başta olmak üzere zor ve silah kullanımına ilişkin uygulamanın uluslararası standartların dikkate alınarak analiz edilmesi; zor ve silah kullanımına ilişkin mevzuatın uluslararası standartlarla uyumlu bir şekilde uygulanması amacıyla rehberler oluşturulması; kolluk görevlileri ile çarşı ve mahalle bekçilerine zor ve silah kullanımı ile kötü muamele teşkil edebilecek durum ve eylemler hakkında düzenli olarak eğitim verilmesi; Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ile BM İşkenceye Karşı Komite tavsiyeleri dikkate alınarak nezarethaneler ile geri gönderme merkezlerinin fiziki kapasiteleri dâhil standartları korunarak sürekli gözden geçirilmesi; işkence ve kötü muamele iddialarıyla ilgili soruşturma ve kovuşturmalara ilişkin veri tabanı oluşturulması; işkenceye sıfır tolerans anlayışı kapsamında, daha önce adli suçlar için yapıldığı gibi disiplin suçlarında da zamanaşımının kaldırılması; yakalama ve gözaltı uygulamalarının insan onurunu zedelemeyecek şekilde yerine getirilmesini temin etmek için kolluk görevlilerinin farkındalıklarının artırılması; hastanelerde adli muayeneye özgü birim ve fiziki mekânların yaygınlaştırılması İHEP'te faaliyetler olarak belirlenmiştir. İHEP

⁴¹ Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Yıllara Göre AİHS 3'üncü Madde İhlal Sayıları Dağılımı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516145512-%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%203.%20MADDE%20C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf> (E.T. 20/5/2025).

⁴² AYM, İstatistikler, <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 20/5/2025).

Uygulama Raporuna göre kanun ve ikincil mevzuatta yapılan değişikliklerle birçok faaliyet hayata geçirilmiştir.⁴³

Bu kapsamda İçişleri Bakanlığı tarafından jandarma personelinin zor ve silah kullanımına ilişkin uluslararası standart sağlamak amacıyla “*Jandarma Zor Kullanma (JAZOK) Modeli*” geliştirilmiş, personelin istifadesine sunulmak üzere “*Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi Broşürü*” hazırlanarak illerdeki personele gönderilmiş, konuyla ilgili video konferans sistemiyle toplantı düzenlenmiş ve ayrıca eğitim programlarında ders olarak işlenmesi sağlanmıştır.⁴⁴ Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından ise “*Silah Kullanma Yetkisi*” ve “*Kaçakçılık Faaliyetlerinin Tespitinde Uygulanacak Hareket Tarzları*” gibi direktifler doğrultusunda uygulamada standart sağlanmaktadır.⁴⁵

Kolluk görevlileri ile çarşı ve mahalle bekçilerinin zor ve silah kullanıma ilişkin düzenli olarak eğitimler verilmektedir. Bu kapsamda Polis Amirleri Eğitimi Merkezi Müdürlüğü tarafından “*Polis Amirliği Uygulamaları*”, “*Polis Müdahale ve Yöntem Teknikleri*”, “*Polis Mevzuatı*” dersleri müfredatında orantılı güç kullanma, silah kullanma yetkisi, güç kullanma yetkisi ile ilgili eğitimler düzenlenmektedir. Polis Meslek Eğitim Merkezi Müdürlükleri tarafından “*Toplumsal Olaylar ve Polislik*” dersi kapsamında “*Demokratik Ülkelerde Toplumsal Olay Yönetimi ve Polislik*”, “*Polislikte Ayrımcılık ve Profileme*”, “*Polislik ve İnsan Hakları*”, “*Toplumsal Olaylara Müdahalede Orantılı Güç Kullanımı İlkesi*” konu başlıkları altında eğitimler verilmektedir. Polis Meslek Yüksekokulları Müdürlükleri tarafından “*Polis Müdahale Yöntem ve Teknikleri-1*” dersi kapsamında “*Kuvvet Kullanma Modeli*” konu başlığı altında eğitimler verilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) bünyesinde düzenlenen hizmet içi eğitimlerde “*Orantılı Güç Kullanımı*” konulu eğitime 2024 yılında 16.194 personel katılım sağlamıştır.⁴⁶ Ayrıca çarşı ve mahalle bekçilerine yönelik düzenlenen “Çarşı ve Mahalle Bekçileri İçin Müdahale Yöntem ve Teknikleri” dersi kapsamında “*Kuvvet Kullanma Modeli*” konu başlığı altında eğitimler verilmektedir.⁴⁷

Türkiye, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol’ünü (OPCAT) 2005 yılında imzalamış ve 6701 sayılı Kanun ile Ulusal Önleme Mekanizması (UÖM) görevi TİHEK’e verilmiştir. 6701 sayılı Kanun’un 9’uncu maddesine göre Kurumun görevleri arasında “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT) hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak” sayılmıştır. Aynı Kanun’un 2’nci maddesinde UÖM’ün “OPCAT hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistemi” ifade ettiği belirtilmiştir. Bu kapsamda TİHEK,

43 Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı Uygulama Raporu, 30/4/2021-30/4/2023, https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/ihep_uygulamaraporu_2021_2023_kitap.pdf (E.T. 20/5/2025).

44 İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığının 16/5/2025 tarihli ve E-83195421-040-39097163 sayılı yazısı.

45 İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığının 23/5/2025 tarihli ve E-92611294-804.01-1966130 sayılı yazısı.

46 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

47 İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığının 23/5/2025 tarihli ve E-92611294-804.01-1966130 sayılı yazısı.

kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı ya da koruma altına alındığı yerlere haberli ve habersiz düzenli olarak ziyaretler gerçekleştirmektedir. Ziyaretler sonrasında raporlar hazırlanmakta, söz konusu raporlar ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmekte ve Kurum web sitesinde kamuoyuna açıklanmaktadır. 2024 yılında 35 ilde 72 alıkonulma yerine ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretlerden 62 tanesi izleme ziyareti, 10 tanesi takip ziyaretidir.⁴⁸

6701 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinin birinci fıkrasının (i) bendi uyarınca "Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin ulusal önleme mekanizması kapsamındaki başvurularını incelemek, araştırmak, karara bağlamak ve sonuçlarını takip etmek" Kurumun görevleri arasında sayılmıştır. TİHEK'e 2024 yılında UÖM görevi kapsamında 1.220 başvuru yapılmıştır. Bu başvurulardan kabul edilebilirlik şartlarını taşıyan ve esas incelemesi yapılmak üzere UÖM Birimine gönderilen başvuru sayısı 384'tür.⁴⁹ Mezkûr başvurulardan 69'u ilgili idareye gönderilmiş, 20'si hakkında karar verilmesine yer olmadığı, 139'u hakkında gerekçeli kabul edilmezlik, 217'si hakkında ihlal bulunmadığı, 9'u hakkında ise ihlal kararı verilmiş olup inceleme süreci devam eden 215 başvuru bulunmaktadır.⁵⁰

TİHEK tarafından 2024/489 karar nolu dosyada başvuranın müşahade odasında yarım saat boyunca kelepçeli tutulmasının orantılı bir tedbirden daha çok bedensel cezalandırma niteliğinde olduğu sonucuna ulaşılarak; başvuranın orantısız fiziksel güç kullanımına, bedensel cezaya ve alçaltıcı nitelikte muamelelere maruz kaldığı anlaşıldığından kötü muamele yasağının ihlal edildiği kanaatine varılmıştır.⁵¹ 2024/1133 nolu karar dosyasında ise başvuranın müvekkilinin sağ elinde tespit edilen hasarın nasıl meydana geldiği konusunda Merkez İdaresinden makul bir açıklama sunulmamıştır. Ayrıca güvenlik kamerası kayıtları elektrik kesintileri ve şalter atmaları gerekçe gösterilerek Kuruma gönderilmemiştir. Ancak daha önceki tarihlerde Merkeze yapılan izleme ziyaretinde elektrik kesintilerine karşı önlem olarak jeneratörün bulunduğu tespit edilmiş olması söz konusu açıklamayı geçersiz hale getirmiş; Merkez İdaresinin başvuru konusu iddialara karşı ispat külfetini yerine getiremediğine, asgari eşiğin aşıldığına ve kötü muamele yasağının maddi boyutunun ihlal edildiği kanaatine ulaşılmıştır.⁵²

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından paylaşılan 2024 yılı verilerine göre adli yönden; 491 kişi hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına, 11 kişi hakkında beraat, iki kişi hakkında adli para cezası, sekiz kişi hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmiş ve 581 kişi hakkında adli soruşturma ile 23 kişi hakkında kamu davası devam etmektedir. İdari yönden ise 582 kişi hakkında disiplin cezası verilmesine yer olmadığına karar verilmiş, 77 kişi hakkında ise disiplin cezası verilmiş olup 450 kişi hakkında idari soruşturma devam etmektedir.⁵³

48 TİHEK, İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 47.

49 TİHEK, İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 42.

50 TİHEK, İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 44.

51 TİHEK, B. No: 2022/498, K. No: 2024/489, 8/5/2024.

52 TİHEK, B. No: 2024/996, K. No: 2024/1133, 16/10/2024.

53 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

2024 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nda (ASHB) görevli 51 personel hakkında işkence ve kötü muamele iddiasıyla disiplin soruşturması dosyası intikal etmiş olup 21 personel kamu görevinden çıkarılmış ve 30 personele ise diğer disiplin cezaları uygulanmıştır.⁵⁴

İçişleri Bakanlığı tarafından paylaşılan verilere göre, 2024 yılı içerisinde işkence iddiasıyla 1, kötü muamele iddiasıyla 47 personel hakkında araştırma ve soruşturma yürütülmüştür. Ayrıca beş çarşı ve mahalle bekçisi hakkında kötü muamele iddiasıyla soruşturma yürütülmüştür.⁵⁵

Hayatını yalnız başına idame ettiremeyeceği yönünde sağlık kurulu veya Adli Tıp Kurumu raporu bulunanlar rehabilitasyon tipi (R Tipi) ceza infaz kurumlarında cezalarını infaz etmektedir. Bu kapsamda 90 kapasiteli İstanbul Metris R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 150 kapasiteli İzmir Menemen R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, 241 kapasiteli Menemen R Tipi Açık Ceza İnfaz Kurumu ve 150 kapasiteli Elâzığ R Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu faaliyet göstermektedir. Ayrıca tedavi süreçleri tamamlanan veya belirli sürelerle haklarında psikiyatrik gözlem kararı verilen mahpusların tedavileri, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 18'inci maddesinde tanımlanan ve ceza infaz kurumu içerisinde ayrı oluşturulan bölümlerde olmaktadır. Bu kapsamda İstanbul-Metris R Tipi, Bakırköy Kadın Kapalı, Manisa E Tipi, Samsun T Tipi, Elâzığ E Tipi, Adana E Tipi, Ankara Sincan 2 No.lu L Tipi, Kayseri 2 No.lu T Tipi, Menemen T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarının mahsus bölümlerinde mahpusların tedavileri yapılmaktadır.⁵⁶

Ceza infaz kurumları bünyesinde yürütülen Akıllı Teknolojilerin Ceza İnfaz Kurumlarına Entegrasyonu Projesi (ACEP) kapsamında oda ve koğuşlara yerleştirilen ses izolasyonlu bir kabin içerisinde multimedya cihaz marifetiyle mahpusların dışardaki yakınları ile sesli ve görüntülü görüşme imkânı sağlanmaktadır. Bununla birlikte dijital sayım, dilekçe yönetimi, kantin siparişi ve çevrimiçi ödeme, kütüphane kitap talebi, e-mektup projenin içerdiği diğer uygulamalardır.⁵⁷ Ceza infaz kurumlarında barındırılan mahpusların sağlık hizmetlerine en kısa sürede erişimini sağlamak amacıyla, ACEP kapsamında E-doktor görüntülü muayene işlemleri Adalet Bakanlığı, Türk Telekom, Sağlık Bakanlığı ve Innova iş birliği ile yürütülen çalışmalar sonucunda aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca Proje kapsamında Adalet Bakanlığı İletişim uygulaması ile mahpuslar mevcut cihaz aracılığıyla personele ihtiyaç duymaksızın sesli, görüntülü veya yazılı olarak şikâyet ve önerilerini Bakanlığa iletebilmektedir. İlk olarak Sincan Çocuk ve Gençlik Ceza İnfaz Kurumu, Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda pilot denemeleri başlayan uygulama 176 ceza infaz kurumunda aktif edilmiştir.⁵⁸ Söz konusu uygulamaya yönelik

54 ASHB Strateji Geliştirme Başkanlığının 15/5/2025 tarihli ve E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

55 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

56 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

57 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü'nün 8/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

58 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

alışmalar olumlu karşılanmakta ve bu çalışmaların diğerkurumlarda da yaygınlaştırılması tavsiye olunmaktadır.

ASHB hizmet sunulan 1185 ocuk evi, 119 ocuk evleri sitesi, 62 ihtisaslaştırılmış ocuk evleri sitesi bulunmaktadır. Bakanlığa bağılı kuruluşlarda 2024 yılında 10 ocuk bulaşıcı olmayan hastalık, prematüre doğum, hastaneye terk (solunum yetmezliği), lösemi gibi nedenlerle vefat etmiştir.⁵⁹

ASHB'ye bağılı 106 engelli bakım ve rehabilitasyon merkezinde 7.076 engelliye bakım hizmeti sunulmuştur. Bu kişiler arasında umut evlerinden hizmet alan engelliler de bulunmakta olup 2024 yılı itibarıyla 145 umut evinden 594 engelli hizmet almıştır. Ayrıca 322 özel engelli bakım ve rehabilitasyon merkezinde 30.453 engelliye bakım hizmeti sunulmuştur. 2024 yılında Bakanlığa bağılı engelli bakım merkezlerinde vefat eden 113 kişiden 106'sı doğal yollarla vefat etmişken; 7 kişinin ölüm sebebi adli vaka olarak kayıtlara geçmiştir. Özel engelli merkezlerinde vefat eden 2.084 kişiden 2.039'sı doğal yollarla vefat etmişken; 45 kişinin ölüm sebebi adli vaka olarak kayıtlara geçmiştir.⁶⁰

2024 yılı aralık ayı itibarıyla 169 resmi huzurevi ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezinde 14.701 yaşlı yaşamını sürdürmektedir. 2024 yılı aralık ayı itibarıyla 272 özel huzurevinde 13.310 yaşlı yaşamını sürdürmektedir. 2024 yılı içerisinde ASHB'ye bağılı resmi huzurevlerinde vefat eden yaşlı sayısı toplam 2.647'dir. Bakanlığa bağılı resmi ve özel yaşlı bakım kuruluşlarında toplam 55 vefat vakası adli vaka kapsamında değerlendirilmiştir. Sonuçlanan adli vakalarla ilgili olarak yapılan incelemeler neticesinde, vefatların çoğunluğunun doğal sebeplerden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu vakalarda herhangi bir olumsuz duruma rastlanmamış ve vefatların doğal ölüm olduğu tespit edilmiştir. Bu vakalardan 7'sine ilişkin adli süreçler devam etmektedir. Yürütölen soruşturmalarda, vefat nedeniyle ASHB tarafından 1 yaşlı bakım kuruluşuna idari para cezası uygulanmıştır.⁶¹

TİHEK, UÖM görevi kapsamında kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları veya koruma altına alındıkları tüm merkezlere ziyaretler düzenlemekte ve bu mekanların engelli kişilerin koşullarına, insan onuruna, kötü muamele yasağına, makul düzenleme ve erişilebilirlik standartlarına uygun olup olmadığını incelemektedir. Gerçekleştirilen ziyaretlerde ASHB bünyesinde faaliyet gösteren sosyal hizmet kuruluşlarının erişilebilirlik standartlarına uyumu konusunda sık sık sorunlarla karşılaşmakta ve bu durum raporlanmaktadır. Örneğın Sinop Engelsiz Bakım, Yaşam ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü Ziyareti Raporu'nda ASHB'nin kendi bünyesinde engellilere yönelik hizmet vermekte olan kuruluşlarının, erişilebilirlik bağlamındaki problemlerinin giderilmesi için Türkiye genelinde çalışmalarını yoğunlaştırılması tavsiye edilmiştir.⁶²

Türkiye'de 2024 yılı itibarıyla 273 kapalı ceza infaz kurumu, 99 açık ceza infaz kurumu, 12 kadın kapalı ceza infaz kurumu, 8 kadın açık ceza infaz kurumu, 9 ocuk ve gençlik kapalı

59 ASHB Strateji Geliştirme Başkanlığının 15/5/2025 tarihli ve E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

60 ASHB Strateji Geliştirme Başkanlığının 15/5/2025 tarihli ve E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

61 ASHB Strateji Geliştirme Başkanlığının 15/5/2025 tarihli ve E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

62 TİHEK, Sinop Engelsiz Bakım, Yaşam ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü Ziyareti Raporu, Rapor No:2024/64, s.13.

ceza infaz kurumu ve dört çocuk eğitimevi olmak üzere toplam 405 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların toplam kapasitesi 301.397 kişidir.⁶³ 2024 yılı itibarıyla ise 55.240 tutuklu, 305.312 hükümlü ve 23.206 hükümlü olmak üzere toplam 383.758 mahpus barınmaktadır.⁶⁴ Söz konusu veriler kapsamında ceza infaz kurumlarında kalabalıklaşma sorunun devam ettiği değerlendirilmektedir. 2024 tarihi itibarıyla muhtelif tiplerde 6.684 kişi kapasiteye sahip 8 adet ceza infaz kurumunun yapımı tamamlanarak faaliyete alınmıştır.⁶⁵ Yapımı devam eden ise 16 ceza infaz kurumu bulunmaktadır.⁶⁶

Türkiye’de 2024 yılı itibarıyla EGM bünyesinde 4.311 ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde 2.109 nezarethane bulunmaktadır. Nezarethanelerin fiziki koşulları başta olmak üzere kötü muamele teşkil edebilecek hususlar uluslararası standartlar doğrultusunda iyileştirilmeye devam edilmektedir. Bu kapsamda EGM bünyesinde yer alan binalarda engelliler için erişilebilir rampa ve lift, parsel girişinden itibaren hissedilebilen yüzey, engelliler için erişilebilir asansör ve tuvalet gibi erişilebilirlik koşulları sağlanmakta ve uygun olmayan binalara yönelik ise çalışmalar devam etmektedir.⁶⁷

Jandarma Genel Komutanlığı tarafından nezarethanelerde yapılacak iş ve işlemleri içeren Nezarethane Yönergesi ve Nezarethane Kitapçığı hazırlanarak tüm illere gönderilerek personelin erişimine sunulmuştur. TİHEK tarafından nezarethanelere düzenlenen ziyaretler kapsamında raporlar hazırlanmaktadır. Raporlarda yer alan tavsiyeler doğrultusunda Jandarma Genel Komutanlığı tarafından nezarethaneye alınan kişileri bilgilendirici broşür hazırlanmış, nezarethaneye alınan kişilerin eşyalarını koyabileceği nezarethane dolabı yaptırılmış, acil durumlarda kullanılmak üzere nezarethane içerisine acil çağrı butonları yapılmıştır. Nezarethanelerin erişilebilirlik standartlarını sağlaması amacıyla her ile engelliler için erişilebilir nezarethane yapılması planlanmıştır. 2024 yılı kapsamında altı nezarethane aktif hale getirilmiş, diğerlerinin ise 2025 yılında tamamlanması planlanmıştır.⁶⁸

2.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Kişi özgürlüğü ve güvenliği bireylerin özgürlük ve güvenliğinin hukuk düzeni tarafından güvence altına alınması ihtiyacından doğmuştur. Bu hak kategorisinin korumayı amaçladığı üstün değer, doğrudan doğruya insanın manevi varlığıdır.⁶⁹ Özgürlük ve güvenlik hakkı İHEB’in 3’üncü ve 9’uncu maddesi ile AİHS’nin 5’inci maddesinde koruma altına alınmıştır.

63 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

64 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

65 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

66 Adalet Bakanlığı Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı’nın 8/5/2025 tarihli ve E-73649484-622.01-962/3890 sayılı yazısı.

67 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı’nın 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

68 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı’nın 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

69 İnsan Hakları Eylem Planı, <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/eylemplani.pdf> (E.T. 27/03/2025).

İHEB'in 3'üncü maddesine göre *"Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır."* İHEB'in 9'uncu maddesine göre ise: *"Hiç kimse keyfi olarak tutuklanamaz, alıkonulamaz veya sürülemez."* Öte yandan, AİHS'nin 5'inci maddesinin birinci paragrafında herkesin özgürlük hakkından istifade etmesi gerektiği ve dolayısıyla kişinin bu hakkından yalnızca istisnai durumlarda mahrum edilebileceği karinesi yer almaktadır.⁷⁰ AİHS'nin 5'inci maddesinin birinci fıkrasında söz konusu istisnalar altı farklı durum biçiminde sıralanmıştır. Buna göre: *1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:*

- a. Kişinin, yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkûmiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutulması;
- b. Kişinin, bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak verilen bir karara uymaması sebebiyle veya yasanın öngördüğü bir yükümlülüğün uygulanmasını sağlamak amacıyla yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;
- c. Kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde, yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutulması;
- d. Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;
- e. Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engellemek amacıyla, hastalığı yayabilecek kişilerin, akıl hastalarının, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılarının veya serserilerin yasaya uygun olarak tutulması;
- f. Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması.

Bu altı durumun hepsinde, özgürlükten yoksun bırakılmanın yasal olması yönünde özel bir gereklilik bulunmaktadır. Bu, yalnızca uygulamanın erişilebilir ve öngörülebilir iç hukukla ve prosedürle uyumlu olmasını değil, aynı zamanda bu yasanın uygulanmasının da sözleşme ile uyumlu olmasını gerektirmektedir.⁷¹

5'inci maddenin ikinci fıkrasına göre, yakalanan bir kişiye, yakalama nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.⁷² 5'inci maddenin üçüncü fıkrası ise bir suç işlediğinden şüphelenilerek

⁷⁰ Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Kitapçıkları No.5. <https://www.anayasa.gov.tr/media/3609/aihsmd5ozgurlukveguvenlik.pdf> (E.T. 27/3/2025).

⁷¹ Factsheet V. Right to Liberty and Security, European Convention on Human Rights Toolkit, <https://rm.coe.int/168007aede> (E.T. 28/3/2025).

⁷² Factsheet V. Right to Liberty and Security, European Convention on Human Rights Toolkit, <https://rm.coe.int/168007aede> (E.T. 28/3/2025).

yakalanan kişinin derhâl bir hâkim veya diğer bir yargı makamı önüne çıkarılmasını ve makul bir süre içinde yargılanma veya yargılanmayı beklerken serbest bırakılma hakkına sahip olmasını gerektirir.⁷³

5'inci maddenin dördüncü fıkrası, Sözleşme'nin "*habeas corpus*" hükmüdür.⁷⁴ Buna göre, yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar vermesi ve eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Bu madde, tutuklu kişilere, tutukluluklarının adli incelemeye tabi tutulması için etkin başvuru hakkı tanımaktadır.⁷⁵ 5'inci maddenin beşinci fıkrası hükümlerine aykırı şekilde yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes için tazminat hakkını güvence altına alır.⁷⁶

Anayasa'nın 19'uncu maddesinde AİHS'ye paralel bir biçimde kişi hürriyeti ve güvenliği hüküm altına alınmaktadır. Anayasa'nın 19'uncu maddesine göre: *Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir. Şekil ve şartları kanunda gösterilen:*

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

73 Factsheet V. Right to Liberty and Security, European Convention on Human Rights Toolkit, <https://rm.coe.int/168007aede> (E.T. 28/3/2025).

74 Factsheet V. Right to Liberty and Security, European Convention on Human Rights Toolkit, <https://rm.coe.int/168007aede> (E.T. 28/3/2025).

75 AİHM Mooren / Almanya Başvuru No: 19359/04 para. 106; AİHM Rakevich / Rusya, Başvuru No: 58973/00 para. 43).

76 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 5. Madde Rehberi AİHS'nin 5.Maddesi Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, T.C. Adalet Bakanlığı, 2013 Yılı Çevirisi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019112230Guide_Art_5_tur.pdf (E.T. 28/3/2025).

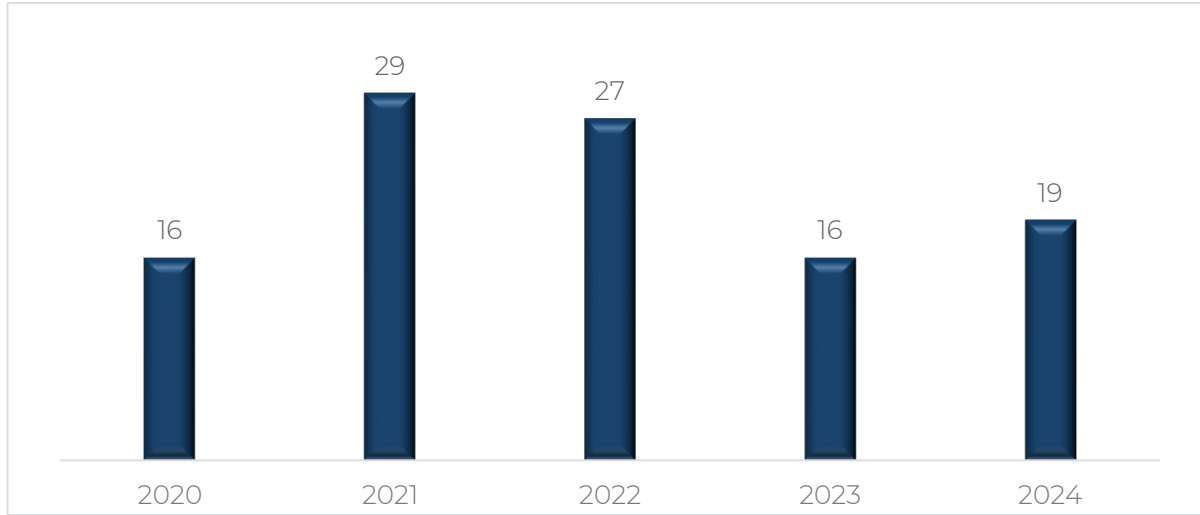
(Değişik birinci cümle: 3/10/2001-4709/4 md.) Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırksekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hâl (...) ⁽¹⁾ ve savaş hallerinde uzatılabilir. ⁽¹⁾

(Değişik fıkra: 3/10/2001-4709/4 md.) Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

AİHM tarafından Türkiye aleyhine özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline yönelik verilen kararların dağılımına bakıldığında 2020'de 16, 2021'de 29, 2022'de 27, 2023'te 16, 2024'te ise 19 ihlal kararı verildiği görülmektedir.

Grafik 4: Yıllara Göre AİHS 5'inci Maddesi Kapsamında Verilen İhlal Sayıları Dağılımı⁷⁷

AYM tarafından, 23/9/2012-31/12/2024 tarihleri arasında 78.003 ihlal kararı verilmiştir. Hak ve özgürlüklere göre tasnif edildiğinde 2012-2024 yılları arasında kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine hükmedilen başvuru sayısı 834 olmuştur. Bu sayının tüm ihlal kararları içerisindeki oranı ise %1,1'dir.⁷⁸

⁷⁷ Adalet Bakanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse1> (E.T. 27/3/2025).

⁷⁸ Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru İstatistikleri, 23/9/2012- 31/12/2024 <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 27/3/2025).

İHEP kapsamında özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin faaliyetler yer almaktadır. İHEP'in 5'inci maddesinin amacı *"kişi özgürlüğü ve güvenliğinin güçlendirilmesi"* olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda; sulh ceza hâkimliklerinin tutuklama ve diğer koruma tedbirlerine ilişkin kararlarına karşı dikey itiraz usulü getirileceği; katalog suçlar bakımından da *"somut delile dayanma şartı"* getirilerek tutuklamanın istisna olduğuna ilişkin ilkenin güçlendirileceği, adli kontrol tedbirinin belirli aralıklarla inceleneceği; adli kontrol tedbiri ile diğer bazı koruma tedbirlerinin yanlış veya haksız uygulanması halinde bu uygulamadan mağdur olan kişiye tazminat ödeneceği; ifade alınıp serbest bırakılmak üzere verilen bir yakalama kararı kapsamında mesai saatleri dışında yakalanan kişiye, makul bir sürede adli makamlara başvurmayı taahhüt etmesi şartıyla serbest bırakılması imkanı getirelmesi temel faaliyetler olarak belirlenmiştir.

Tutuklamanın istisnai bir koruma tedbiri olarak uygulanmasının temini amacıyla çeşitli düzenleyici faaliyetler planlanmıştır. Bu bağlamda, tutuklama kararlarına karşı itiraz ve savunma hakkının etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, sulh ceza hâkimlikleri tarafından verilen tutuklama kararlarına karşı dikey itiraz mekanizmasının tesis edilmesi, son derece önemli bir alanı işaret etmektedir.⁷⁹ Dikey itiraz usulü, sulh ceza hâkimliklerinin tutuklama ve diğer koruma tedbirlerine ilişkin kararlarına karşı etkili bir denetim mekanizması oluşturması ve tutuklamanın istisnai bir tedbir olarak uygulanması ilkesinin yaşama geçirilmesinde temel bir araç vazifesi görmektedir. Bu usul, kararların sadece aynı merci tarafından değil, hiyerarşik olarak üst bir mahkeme tarafından da incelenebilmesini mümkün kılarak, hukuki hata veya keyfi uygulamaların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla, dikey itiraz mekanizması kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı başta olmak üzere bireysel hakların korunması açısından kritik bir işlev görmektedir.

Sulh ceza hâkimliklerinin tutuklama ve diğer koruma tedbirlerine ilişkin kararlarına karşı dikey itiraz usulü hususunda gerçekleştirilen çalışmalar hususunda Adalet Bakanlığından alınan bilgilere göre 8/7/2021 tarihinde kabul edilen 7331 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 14/7/2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Anılan Kanun ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 268'inci maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendinde *"Sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimine aittir. İtirazı incelemeye yetkili mercilerin farklı olduğu hâllerde, itirazların gecikmeksizin incelenmesi amacıyla, kararına itiraz edilen sulh ceza hâkimliği tarafından gerekli tedbirler alınır. Sulh ceza hâkimliği işleri, asliye ceza hâkimi tarafından görülüyorsa itirazı inceleme yetkisi ağır ceza mahkemesi başkanına aittir."* şeklinde değişiklik yapılarak sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı dikey itiraz usulüne geçilmiştir.⁸⁰

Kişi özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin standartların yükseltilmesi, katalog suçlar bakımından *"somut delile dayanma şartı"* getirilerek tutuklamanın istisna olduğuna ilişkin ilkenin

79 İnsan Hakları Eylem Planı, <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/eylemplani.pdf> (E.T. 27/3/2025).

80 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli ve E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

güçlendirilmesi hedeflenerek 7331 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesiyle, 5271 sayılı Kanun'un 100'üncü maddesinin üçüncü fıkrasına "*hususunda*" ibaresinden sonra gelmek üzere "*somut delillere dayanan*" ibaresi eklenmiştir.⁸¹ Somut delile dayanma şartı getirilerek tutuklamanın ancak haklı ve güçlü gerekçelere dayandırılması kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunmasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Yetkisizlik, görevsizlik ve merci tayini gibi durumlarda tutukluluğa itiraz ve gözden geçirmeye ilişkin uygulamadan kaynaklı mağduriyet ve belirsizliklerin giderilmesine yönelik mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. Bu çerçevede 25/6/2021 tarih ve 7328 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 18'inci maddesine "*Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet savcılarının soruşturmayı sonlandıran kararları arasında oluşabilecek farklılıkların giderilmesi ile bu kararların kanuna uygunluğunun denetlenmesi hususlarında görevli ve yetkilidir.*" şeklinde, 40'inci maddesine ise "*Cumhuriyet başsavcısı, Cumhuriyet savcılarının soruşturmayı sonlandıran kararları arasında oluşabilecek farklılıkların giderilmesi ile bu kararların kanuna uygunluğunun denetlenmesi hususlarında görevli ve yetkilidir.*" şeklinde madde eklenerek mevzuat değişikliği yapılmıştır.⁸² Ayrıca anılan Kanun'un 24'üncü maddesi ile 5271 sayılı Kanun'un 268'inci maddesinin üçüncü fıkrasının (b) bendi "*b) Sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimine aittir. İtirazı incelemeye yetkili mercilerin farklı olduğu hâllerde, itirazların gecikmeksizin incelenmesi amacıyla, kararına itiraz edilen sulh ceza hâkimliği tarafından gerekli tedbirler alınır. Sulh ceza hâkimliği işleri, asliye ceza hâkimi tarafından görülüyorsa itirazı inceleme yetkisi ağır ceza mahkemesi başkanına aittir.*" şeklinde değiştirilerek tutukluğa itiraz ve gözden geçirmeye dair belirsizlikler ve mağduriyetler giderilmiştir.⁸³

Diğer taraftan adli kontrol tedbirlerinin belirli aralıklarla incelenmesi, bireysel özgürlüklerin korunması ve tedbirlerin hukuka uygunluğunun sağlanması bakımından büyük önem arz etmektedir. Periyodik değerlendirmeler, tedbirlerin amacına uygun şekilde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesine olanak tanıyarak, gereksiz veya orantısız müdahalelerin önüne geçilmesini sağlamaktadır. Teknolojik gelişmelerin adli kontrol mekanizmalarına entegrasyonu, denetimli serbestlik hizmetlerinin etkinliğinin artırılması ve yükümlülerin takibinin çağdaş, adil ve insan onuruna saygılı bir şekilde gerçekleştirilmesi açısından önemli bir imkân sunmaktadır. Bu bağlamda, adli kontrol tedbirlerinin düzenli olarak gözden geçirilmesi ve teknolojik imkanlarla desteklenmesi, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının korunması açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

81 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

82 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

83 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

Adli kontrol tedbirinin belirli aralıklarla incelenmesi, tedbirlere üst süre sınırı getirilmesi ile imza yükümlülüğünün teknolojik imkânlar kullanılarak yerine getirilmesi gibi yeniliklerin hayata geçirilmesi konusunda, denetimli serbestlik tedbirlerinin uygulanması hususunda işleyişin daha verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesi, bu alanda yükümlülerin daha çağdaş, adil ve insan onuruna saygı ilkesine bağlı olarak takibi ve denetlenmesi ile çağımızın teknolojik gelişmelerinden daha fazla faydalanılması amacıyla Biyometrik İmza Yöntemi ile Takip Sistemi Projesi (BİOSİS) yürütülmektedir. Projenin hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulan mevzuat değişikliği gerçekleştirilmiş ve 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'nun 15/A maddesinin birinci fıkrasına; *"Bu izleme, rızası alınmak koşuluyla şüpheli, sanık ve hükümlüye ait elektronik cihazlar kullanılmak suretiyle de yapılabilir."* hükmü eklenmiştir. Ayrıca, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 103'üncü maddesinde yapılan değişiklik ile anılan faaliyete dair mevzuat düzenlenmesi tamamlanmıştır. Geline aşamada, söz konusu projenin ülkemiz genelinde uygulanabilmesi için gerekli teknik çalışmaların devam ettiği belirtilmektedir.⁸⁴

Buna ek olarak, 7331 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesi ile 5271 sayılı Kanun'un 110'uncu maddesinde sanığın adli kontrol yükümlülüğünün devamının gerekip gerekmeyeceği hususlarının en geç dört aylık periyotlar ile değerlendirilmesi zorunluluğu getirildiğinden, UYAP Bilişim Sisteminde adli kontrol tedbirlerinin dört ayı geçmeyecek şekilde değerlendirilmesi işleminin yapılması sağlanmıştır.⁸⁵

İHEP faaliyetleri çerçevesinde adli kontrol tedbiri ile diğer bazı koruma tedbirlerinin yanlış veya haksız uygulanması halinde bu uygulamadan mağdur olan kişiye tazminat ödenmesine yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu kapsamda 5271 sayılı Kanun'un *"Koruma Tedbirleri Nedeniyle Tazminat"* başlıklı 141'inci maddesinde, suç soruşturması veya kovuşturması sırasında, maddenin birinci fıkrasında düzenlenen haller nedeni ile zarar gördüğünü iddia eden kişilerin maddî ve manevî her türlü zararlarını devletten isteyebilecekleri düzenlenmiştir. Kişilerin bu istemlerini, Kanun'un 142'nci maddesinde belirtilen usule göre, karar veya hükümlerin kesinleştiğinin kendilerine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde oturdukları yer ağır ceza mahkemesinde ve eğer o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka bir ağır ceza dairesi yoksa en yakın yer ağır ceza mahkemesine yapmaları gerekmektedir.⁸⁶

12/3/2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 13'üncü maddesi ile 5271 sayılı Kanun'un 142'nci maddesinin ikinci fıkrasına eklenen cümle ile 141'inci maddenin birinci fıkrasının (e), (f) ve (l) bentleri kapsamındaki istemler bakımından 9/1/2013 tarihli ve 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları

84 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

85 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü'nün 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270.

86 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

Hakkında Kanun hükümleri uygulanacağı, yine 7499 sayılı Kanun'un 12'nci maddesi ile 5271 sayılı Kanun'un 141'inci maddesinin birinci fıkrasına (I) bendi eklenerek, konutunu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dâhil, tedavi veya muayene tedbirlerine tâbi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişiler, maddî ve manevî her türlü zararlarını, devletten isteyebilecekleri düzenlenmiştir.⁸⁷

İfade alınıp serbest bırakılmak üzere verilen bir yakalama kararı kapsamında mesai saatleri dışında yakalanan kişiye, makul bir sürede adli makamlara başvurmayı taahhüt etmesi şartıyla serbest bırakılma imkânı getirilmesi hususunda 7331 sayılı Kanun'un 12'nci maddesi ile Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 94'üncü maddesine üçüncü fıkra eklenerek, yakalama emri üzerine mesai saatleri dışında yakalanan ve belirlenen tarihte yargı mercii önünde hazır bulunmayı taahhüt eden kişinin serbest bırakılmasına Cumhuriyet savcısı tarafından emredilebileceği, bu hükmün her yakalama emri için ancak bir kez uygulanabileceği ve taahhüdünü yerine getirmeyen kişiye, yakalama emrinin düzenlendiği yer Cumhuriyet savcısı tarafından idari para cezası verileceği hükme bağlanmıştır.⁸⁸

2.4. Adil Yargılanma Hakkı

AİHS'nin 6'ncı maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, yargılama süreçlerine ilişkin haklar arasında önemli bir yere sahiptir. Adil yargılanma hakkı aynı zamanda bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılanma, makul sürede yargılanma, aleni yargılanma, hakkaniyete uygun yargılanma haklarını da kapsamaktadır.⁸⁹

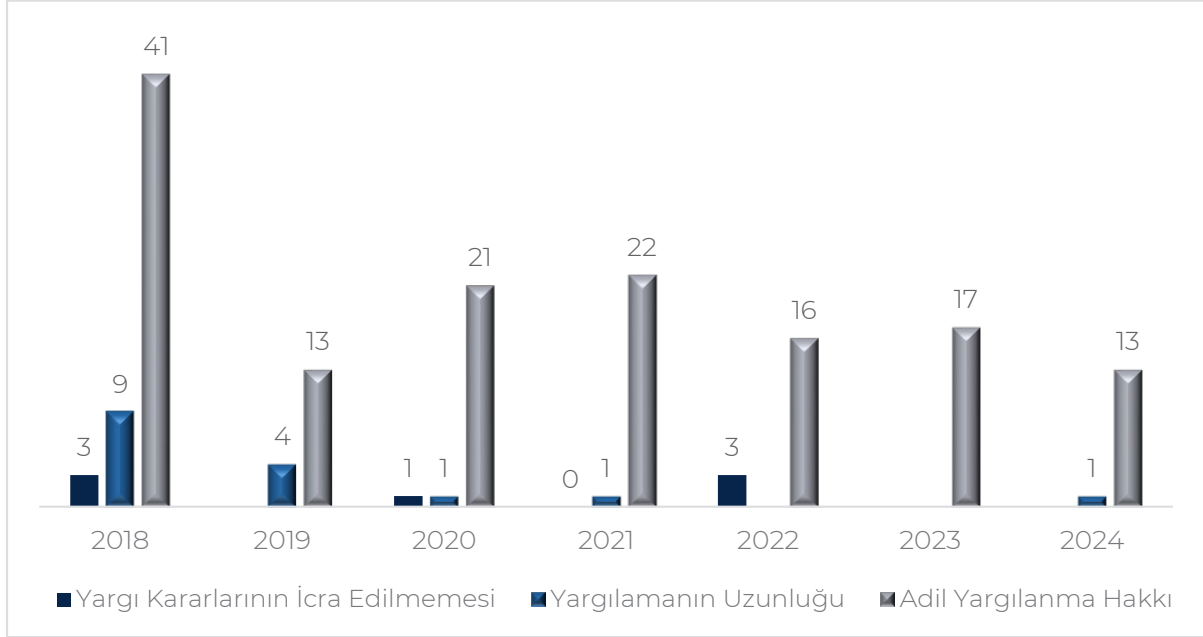
2024 yılında tüm üye ülkeler açısından bakıldığında AİHM'nin yayımladığı verilerde toplam 36.819 başvurunun sonuçlandırıldığı ve 1.000 ihlâl kararı verildiği görülmektedir. Buna göre, ihlâl kararlarının sonuçlandırılan başvurulara oranı tüm üye ülkeler açısından %2,72'dir. Türkiye hakkında sonuçlandırılan toplam 6.190 başvuruya bakıldığında 67 ihlâl kararı verilmiş olup ihlâl sayısının tüm sonuçlandırılan başvurulara oranı %1,09'dur. Bu sonuç kapsamında Türkiye'ye ilişkin ihlâl sayısının, karara bağlanan başvuru sayısına oranının genel ortalamasının altında olduğu görülmektedir. AİHM, Türkiye aleyhine 2018 yılında 140; 2019 yılında 96; 2020 yılında 85; 2021 yılında 76; 2022 yılında 73; 2023 yılında 72 ihlal kararı vermiştir. 2024 yılında 67 ihlal kararı verilmiş olup ihlal kararı sayısının önceki yıllarla karşılaştırıldığında düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Kararların icra edilme oranına açısından karşılaştırma yapıldığında Türkiye'nin üye ülkeler ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. 1959 yılından 2024 yılının sonuna kadar tüm üye ülkeler hakkında verilen 33.115 kararın (ihlal ve dostane çözüm kararları) 26.347'sinin icra süreci tamamlanmıştır. Dolayısıyla tüm üye ülkelerin AİHM kararlarını icra etme oranı %79,56'dır. Aynı periyotta Türkiye hakkında 4.466

87 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

88 Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

89 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Raporu, s. 33.

kararın (ihlal ve dostane çözüm kararları) 4.025'inin icra süreci tamamlanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin AİHM kararlarını icra etme oranı %90,13'tür.⁹⁰

Grafik 5: Yıllara Göre AİHM Tarafından AİHS 6'ncı Madde Kapsamında Verilen İhlal Sayıları Dağılımı⁹¹

2024 yılında AİHM'nin AİHS 6'ncı maddesinin ihlaline yönelik Türkiye aleyhine verdiği 14 ihlal kararı bulunmaktadır.⁹² Bu sayı önceki yıllarla karşılaştırıldığında adil yargılanma hakkı ihlalinin düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. Buna mukabil AYM'nin bireysel başvuru istatistiklerine çerçevesinde 23/9/2012 ve 31/12/2024 tarihleri arasında verilen ihlal kararları sayısına bakıldığında ilk sırada adil yargılanma hakkının bir uzantısı olan makul sürede yargılanma hakkının ve ikinci sırada adil yargılanma hakkının yer aldığı görülmektedir. 79.251 ihlal kararının %71,2'sini oluşturan 56.443 karar makul sürede yargılama hakkına ilişkin ve %8,6'sını oluşturan 6.828 ihlal karar adil yargılanma hakkına ilişkindir.⁹³

12/3/2024 tarihinde hayata geçirilen 8'inci ve 14/11/2024 tarihinde hayata geçirilen 9'uncu Yargı Paketleri, hukuk sisteminde etkinliğini artırmak, hak arama özgürlüğünü genişletmek, adil yargılanma hakkını güçlendirmek ve toplumsal barışa katkı sağlamak amacıyla kapsamlı reformlar içermektedir. 8'inci Yargı Paketi ile kişisel verilerin korunması, yargı hizmetlerinin hızlandırılması ve suçla etkin mücadele gibi alanlarda önemli yasal

90 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının 4/6/2025 tarihli ve 62461015-3.10.48.2017 sayılı yazısı.

91 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 6. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516170414-%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.%20MADDE%20C4%BOHL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf> (E.T. 28/5/2025).

92 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 6. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516170414-%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.%20MADDE%20C4%BOHL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf> (E.T. 28/5/2025).

93 AYM, "Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012-31/12/2024)", https://www.anayasa.gov.tr/media/9362/bb_2024_2.pdf (E.T. 28/5/2025).

düzenlemelere gidilmiştir.⁹⁴ Bu kapsamda caydırıcılığın sağlanması amacıyla adli para cezalarının artırılması, hukuki güvenliğin artırılması amacıyla ise koruma tedbirlerine ilişkin olarak tazminat mekanizmalarının güçlendirilmesi öne çıkan gelişmelerdendir.⁹⁵ 9'uncu Yargı Paketi kapsamında ise mahkemeye erişim hakkını ve makul sürede yargılanma ilkesini tahkim eden; arabuluculuk sürecinin etkinliğini artıran; avukatların haklarını güçlendiren; e-satış sisteminde mülkiyet güvenliğini sağlayan ve şikâyetle bağlı hakaret suçlarında süre sınırı getirerek ceza adaletini rasyonelleştiren düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye Yüzyılı Yargı Reformu Strateji Belgesi'nin hazırlıkları da bu dönemde tamamlanmıştır.⁹⁶

2024 yılında suç mağdurlarının adli süreçte etkin şekilde desteklenmesi amacıyla önemli kurumsal ve dijital adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, adliyelerde “Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri” (ADM) yaygınlaştırılmış ve bu müdürlükler aracılığıyla mağdurlara yönelik bilgilendirme, yönlendirme ve psiko-sosyal destek hizmetleri sistematik ve erişilebilir hâle getirilmiştir. Özellikle özel politika gerektiren gruplara öncelik verilerek, mağdurların adli süreçte örselenmesinin önüne geçilmesi ve onarıcı adalet ilkeleri doğrultusunda desteklenmesi hedeflenmiştir. ADM bünyesinde kurulan çeşitli bürolar sayesinde ceza ve hukuk yargılamalarına özgü destek mekanizmaları yapılandırılmış, çocuklarla kişisel ilişki ve teslim işlemleri gibi hassas konulara özel birimler tahsis edilmiştir. Bu kapsamda 172 adliyede ADM kurulmuştur. Ayrıca, mağdurların sahip oldukları haklar ve başvuruabilecekleri hizmetler hakkında bilgilendirilmelerini sağlamak amacıyla üç dilde hizmet veren “Mağdur Bilgilendirme” internet sitesi erişime açılmış; adli yardım, şikâyet, uzlaşma gibi konuları kapsayan video broşürler Türk işaret dili anlatımlarıyla birlikte yayımlanmıştır. Bu çalışmalar, mağdur odaklı yargı anlayışının güçlendirilmesine yönelik yapısal dönüşümün önemli bir parçası olmuştur.⁹⁷ Hukuk mesleklerini icra eden insan kaynağı kapasitesinin güçlü olması adil yargılanma hakkı bakımından önem arz etmektedir. Bu kapsamda hukuk fakültelerinin kontenjanlarının daha nitelikli eğitim verilmesini sağlayacak düzeyde tutulması İHEP kapsamında belirlenmiş hedefler arasındadır. Nitekim, hukuk mesleklerine girişte yetkinliğin artırılması hedeflenerek 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 17/10/2019 tarihli ek 41'inci maddesiyle hâkim ve savcı yardımcılığı sınavına girmek ve avukatlık veya noterlik stajına başlamak için ilgili kanunlarda belirtilen şartlara ilave olarak Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı veya İdari Yargı Ön Sınavı'nda başarılı olmak şartı getirilmiştir. İlgili sınavlar ilk kez 2024 yılında gerçekleştirilmiştir.⁹⁸ 2019-2023 yıllarını kapsayan Üçüncü Yargı Reformu Stratejisi kapsamında hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralaması 190.000'den 125.000'e

94 Adalet Bakanlığı, “Adalet Bakanı Yılmaz Tunç 2024 Yılı Hizmetlerini Değerlendirdi”, <https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-2024-yili-hizmetlerini-degerlendirdi> (E.T. 28/5/2025).

95 Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü'nün 3/6/2025 tarihli ve 4144 sayılı yazısı.

96 Adalet Bakanlığı, “Adalet Bakanı Yılmaz Tunç 2024 Yılı Hizmetlerini Değerlendirdi”, <https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-2024-yili-hizmetlerini-degerlendirdi> (E.T. 28/5/2025).

97 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı.

98 Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü, “Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı (HMGS) ve İdari Yargı Ön Sınavı (İYÖS)”, <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukuk-mesleklerine-giris-sinavi-hmgs-ve-idari-yargi-on-sinavi-iyos11092024043044#:~:text=29%20Eyl%C3%BCI%202024%20tarihinde%2C%20ilk,mesleklerine%20giri%C5%9Fte%20yetkinli%C4%B1n%C4%B1lmas%C4%B1n%C4%B1%20hedeflemektedir.> (E.T. 28/5/2025).

çekilerek daha başarılı öğrencilerin hukuk fakültelerine girmeleri sağlanmıştır. 2025-2029 yıllarını kapsayan Dördüncü Yargı Reformu Stratejisi'nde de insan kaynakları kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla önemli hedef ve faaliyetler belirlenmiştir. Bu amaç kapsamında ele alınan konuların başında hukuk eğitiminin daha da güçlendirilmesi gelmektedir. Hukuk eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik olarak hukuk fakültelerine girişte aranan başarı sıralamasının aşamalı olarak daha da yükseltilmesi, fakülte açılmasında yeni kriterler belirlenmesi, eğitim döneminde muhakeme yeteneğini ölçmeye en elverişli yöntem olduğu kabul edilen yazılı sınav usulünün uygulanması ve müfredatın daha da genişletilerek çeşitlendirilmesi gibi birçok faaliyet belirlenmiştir.⁹⁹ Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının güçlendirilmesi doğrultusunda İHEP'te çeşitli hedeflere yer verilmiştir. Sık hâkim değişikliğini önlemek için hâkimlerin tayinlerine esas bölge sisteminin yeniden düzenleneceği, bölge adliye ve idare mahkemelerinde görev yapan hâkim ve savcılarının disiplin soruşturması olmaması hâlinde belirli bir süre ilk derece mahkemelerine atanamayacaklarına ilişkin teminat getirileceği ve coğrafi teminat sağlanacağı bu hedefler arasındadır. Ayrıca hâkim ve savcılara yönelik disiplin suç ve cezalarının objektiflik, öngörülebilirlik ve orantılılık ilkeleri dikkate alınarak gözden geçirileceği; terfi sistemlerinin çeşitli objektif performans kriterleri çerçevesinde yeniden yapılandırılacağı ifade edilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun (HSK) 2024-2028 Stratejik Planı kapsamında terfi sisteminin, teminat ilkeleri ve değişen koşullar dikkate alınarak güncellenmesi; terfi değerlendirmelerinde liyakat, yeterlilik ve performans gibi ölçülebilir kriterlerin esas alınması; süreçlerin objektif ve şeffaf olması hedefleri yer almaktadır.¹⁰⁰ HSK tarafından disiplin suç ve cezalarına ilişkin mevzuat çalışmalarının devam ettiği; terfi sistemi ve coğrafi teminat hususlarında ise muadil kurullarla bilgi alışverişinin sağlanması ve uygulamaların yerinde incelenmesi için çalışma ziyaretleri düzenlendiği, Avrupa Yargısal Denetim Hizmetleri Ağı ile temas hâlinde olduğu ifade edilmiştir.¹⁰¹

İHEP kapsamında istinaf ceza dairelerine, kararların açıkça gerekçesiz olması ve savunma hakkının kısıtlanması hâlleri bakımından bozma yetkisi tanınacağı öngörülmüştür. Bu hedef doğrultusunda Adalet Bakanlığı tarafından somut bir çalışma yürütülmediği ifade edilmiştir.¹⁰² Ulusal mahkemeler, taraflarca öne sürülen iddialar ve sunulan delillerin değerlendirilmesinde takdir yetkisine sahip olmakla birlikte, bu yetkinin kullanılmasının meşruiyeti, verilen kararların açık ve yeterli gerekçelerle desteklenmesiyle mümkündür. Bu bağlamda istinaf ceza dairelerine, kararların açıkça gerekçesiz olması ve savunma hakkının kısıtlanması hâllerinde bozma yetkisi tanınmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Masumiyet karinesinin etkin biçimde korunması ve kullanılmasına imkân sağlanması ile kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı tarafından “*Basın Sözcülüğü ile Medya İletişim Büroları*” konulu 153/1 sayılı Genelge yayımlanmıştır. Söz konusu Genelge ile bölge adliye mahkemeleri ve bölge idare mahkemelerinde başkanlık,

99 Adalet Bakanlığı, Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029, 2025.

100 HSK, Hâkimler ve Savcılar Kurulu 2024-2028 Stratejik Planı, 2024.

101 HSK'nın 28/4/2025 tarihli ve E.54425328-2025-44/29877 sayılı yazısı.

102 Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

ağır ceza merkezlerinde Cumhuriyet başsavcılıkları bünyesinde basın sözcülerine bağlı olarak çalışacak “*medya iletişim büroları*” kurulmuştur. Genelge kapsamında basın sözcüsü olarak görevlendirilen Cumhuriyet başsavcıları ve komisyon başkanları, kamuoyunun bilgilendirilmesinin yararlı ve gerekli olduğu durumlarda basın açıklamaları yapmaktadır. Medya iletişim büroları, ülke genelinde yaygınlaştırılmış olup 185 birimde faaliyetlerine devam etmektedir. Medya iletişim bürolarına ait sayısal ve istatistiki veriler ile söz konusu bürolar tarafından yapılmış olan basın açıklamalarına dayanan envanter çalışmaları yıllık olarak raporlanmaktadır. Adalet Bakanlığı ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) Akademi arasında basın sözcülerine eğitim verilmesine ilişkin olarak protokol imzalanmış¹⁰³ ve 2024 yılında toplamda 361 basın sözcüsünden 192 basın sözcüsüne belirtilen konularda eğitim verilmiştir. 2025 yılı için de basın sözcülerine aynı eğitimlerin verilmesine ilişkin planlama yapılmıştır. TRT Akademi ile imzalanan protokol doğrultusunda, medya-iletişim bürolarında görev yapan personele yönelik çevrimiçi eğitim verilmiştir.¹⁰⁴ Diğer yandan 31/10/2024 tarihinde İstanbul’da Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ile iş birliği hâlinde, bölgedeki basın sözcüleri, medya iletişim bürosu personelleri, medya mensupları ile iletişim fakültesi ve hukuk fakültesi mensubu akademisyenlerin katılımıyla Adalet ve Medya İlişkisi Paneli düzenlenmiştir. Düzenlenen panel ile ulusal medya mensuplarıyla basın sözcülerinin bir araya gelmesi sağlanarak karşılaşılan sorunlar ve adliyelerde faaliyet gösteren medya iletişim bürolarının bilinirliğinin ve etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır.¹⁰⁵

Yargılamaların hızlı sonuçlandırılması ve vatandaşların mağduriyetlerinin engellenmesi amacıyla hedef süre uygulamasının istinaf yargılamalarını ve Adli Tıp Kurumu işlemlerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması İHEP kapsamındaki hedefler arasında yer almaktadır. Yargıda Hedef Süre Uygulaması, her bir dava ve soruşturma için öngörülen süreler aracılığıyla yargısal süreçlerin makul sürede tamamlanmasını sağlamak ve süresinde tamamlanamayan dosyalar açısından çözüm önerileri geliştirmek amacıyla oluşturulmuş bir dava yönetim sistemidir. Hedef süreler, Adalet Bakanlığı tarafından HSK’nin görüşü alınarak belirlenmekte ve yargı mensuplarının kullanımına Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) sistemi üzerinden sunulmaktadır.¹⁰⁶ 2024 yılında hedef süreye uyum oranları Cumhuriyet başsavcılıklarında %85,91, hukuk mahkemelerinde %81,47, ceza mahkemelerinde %89,60 ve idari yargı mahkemelerinde %91,80 olarak gerçekleşmiş; genel uyum oranı ise %86,59 olmuştur. Uygulamanın kapsamı, 2021’de Adli Tıp Kurumunu da içerecek şekilde genişletilmiş, bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinde pilot uygulamalara başlanmış, bölge adliye mahkemeleri ceza daireleri ve bölge idare mahkemeleri için ise hedef sürelerin belirlenmiştir. İdari yargıda hedef süreler güncellenerek yeni dava türlerine uygulanmaya

103 Eğitim “*Türkçenin Doğru ve Etkili Kullanımı*”, “*Topluluk Önünde Konuşma Becerisi*”, “*Kriz Yönetimi*”, “*Medya İletişimi ve Uygulamalı Metin Çalışmaları*”, “*Dijital Medya Okuryazarlığı*”, “*Sosyal Medya*” konularına yöneliktir.

104 Eğitim “*Etkili ve Güzel Konuşma*”, “*Temel Diksiyon*”, “*Dijital Medyada A’dan Z’ye Video*”, “*Dijital Medyada İçerik Üretimi ve Editörlük*” konularına yöneliktir.

105 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 20/5/2025 tarihli ve 47453352/136/1597 sayılı yazısı.

106 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, “Yargıda Hedef Süre Uygulaması Başladı.”, [https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir#:~:text=Yarg%C4%B1da%20Hedef%20S%C3%BCre%20Uygulamas%C4%B1%3B%20her,ama%C3%A7layan%20bir%20dava%20y%C3%B6netim%20sistemidir\(E.T.1/6/2025\).](https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir#:~:text=Yarg%C4%B1da%20Hedef%20S%C3%BCre%20Uygulamas%C4%B1%3B%20her,ama%C3%A7layan%20bir%20dava%20y%C3%B6netim%20sistemidir(E.T.1/6/2025).)

başlanmış, adli yargıdaki güncelleme çalışmalarının ise 2025 yılında başlatılması planlanmaktadır.¹⁰⁷

İHEP kapsamında yer alan idari yargıda gerekçeli kararın otuz gün içinde yazılması kuralı getirilmesi hedefi makul sürede yargılanma hakkı açısından önemlidir. 7331 sayılı Kanun uyarınca 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 24'üncü maddesinin (ı) bendine getirilen ek cümleyle kararların, verildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yazılacağı ve imzalanacağı hüküm altına almıştır.¹⁰⁸ Böylelikle, gerekçeli karar yazım süresine dair üst sınır, hukuki bir dayanağa bağlanarak normatif güvence altına alınmıştır. Bu düzenlemenin makul sürede yargılanma hakkı bakımından olumlu bir gelişme olduğu değerlendirilmektedir.

Yargılamaların makul sürede tamamlanması ve vatandaşların işlerinin kolaylaştırılması amacıyla elektronik tebligat uygulamasının yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar hem mevzuat düzenlemeleri hem de uygulamaya dönük adımlarla çok boyutlu bir şekilde sürdürülmektedir. 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 7/a maddesinde yapılan değişiklikle kamu kurumları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, özel hukuk tüzel kişileri, noterler, baro levhasına kayıtlı avukatlar, sicile kayıtlı arabulucular ve bilirkişiler ile idarelerin hukuk birimleri için elektronik tebligat adresi alma zorunluluğu getirilmiştir. İHEP kapsamında yer alan hedefler doğrultusunda, elektronik tebligat sisteminin yurt dışında yaşayan vatandaşları da kapsayacak şekilde genişletilmesi ve tebligat işlemlerinin usulüne uygun gerçekleştirilmesi için çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu kapsamda, Adalet Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı arasında imzalanan üçlü iş birliği protokolü ile dış temsilcilikler aracılığıyla e-tebligat başvurusu yapılabilmesinin önü açılmıştır. Ayrıca, 29/11/2023 tarihinde Elektronik Tebligat Yönetmeliği'nde yapılan değişiklikle Ulusal Elektronik Tebligat Sisteminde (UETS) e-Devlet vasıtasıyla iki aşamalı kimlik doğrulama yöntemi ile isteğe bağlı hesap açılışı sağlanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından devreye alınan uygulama ile 1/1/ 2024 tarihinden itibaren gerçek kişiler isteğe bağlı UETS adreslerini e-Devlet üzerinden alabilir ve mevcutta kaydı bulunan ve fakat şahsi kullanıma açık olmayan hesaplarını "alıcı" olarak güncelleyebilir hâle gelmiştir. Elektronik tebligatın yaygınlaştırılması amacıyla kamuoyu bilgilendirme faaliyetleri yürütülmekte; sistemin hızlı, güvenli ve maliyet etkin olması nedeniyle tebligat kaynaklı hak kayıplarını önleyeceği ve yargılamaların süresini kısaltacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, kamu görevlilerine, yurt dışında yaşayan vatandaşlara ve gerçek kişi tacirlere elektronik tebligat adresi alma zorunluluğu getirilmesine yönelik çalışmalar da devam etmektedir.¹⁰⁹

Ceza yargılamalarında seri muhakeme ve basit yargılama usullerinin kapsamının genişletilmesi ile adli süreçlerin daha hızlı tamamlanması hedefi ile ilgili olarak gerekli mevzuat değişiklikleri yapılmıştır. 7499 sayılı Kanun ile 5271 sayılı Kanun'un 252'nci maddesinde düzenleme yapılmıştır. 1/6/2024 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemelerle; itiraz üzerine duruşma yapılacak hâllerde yeni usuller belirlenmiş, ayrıca itirazın sanık lehine

107 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 20/5/2025 tarihli ve 47453352/136/1597 sayılı yazısı.

108 Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

109 Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

sonuçlanması durumunda bu hükmün uygulanma olanağı varsa itiraz etmemiş diğer sanıklara da uygulanabilmesine olanak tanınmıştır.¹¹⁰

İHEP kapsamında şüpheli ve sanığın yaptığı teşhis ve katıldığı yer gösterme işlemlerinin zorunlu müdafî huzurunda yapılmasına ilişkin uygulamadan kaynaklı sorunların giderilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından sorun başlıklarının belirlenmesi ve izlenecek yol haritasının tespiti için AİHM ve AYM kararlarının incelendiği, sorunun kişilerin soruşturma sürecinde ifadelerinin avukat huzurunda alınmamasından kaynaklandığının tespit edildiği ifade edilmiştir.¹¹¹ Bu kapsamda EGM ve Cumhuriyet başsavcılıklarına yönelik hukuki bir düzenleme yapılmasının ve hâkim, savcı ve kolluk personeline bu konuda eğitim verilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Sanığın duruşma esnasında avukatın hukuki yardımından daha etkili şekilde yararlanabilmesi amacıyla oturma düzeninde gerekli değişikliklerin yapılması hedefi İHEP kapsamında yer bulmuştur. Bu hedef doğrultusunda Adalet Bakanlığı tarafından somut bir çalışma yürütülmediği ifade edilmiştir.¹¹² Mevcut uygulamada müdafî ve sanığın ayrı yerlerde oturmasının iletişimi zorlaştırması ve savunmanın etkinliğini sınırlamasına sebep olabileceğinden İHEP kapsamında yer alan oturma düzeninde gerekli değişikliklerin yapılması hedefinin gerçekleştirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Adalet erişimin güçlendirilmesi için e-duruşma uygulamasının yaygınlaştırılması, (Elektronik Devlet) e-Devlet¹¹³ yoluyla adli yardım başvuru imkânının sağlanması, Danıştay'ın ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı uyuşmazlıklarda UYAP üzerinden dava açılabilmesi, dilekçe ve belge gönderilebilmesi hedefleri belirlenmiştir. 15/9/2020 tarihinde uygulamaya alınan e-duruşma sistemi, ilk aşamada hukuk mahkemelerinde avukatların bulundukları yerden video konferans yoluyla duruşmalara katılımını mümkün kılan bir dijital yargılama uygulaması olarak devreye sokulmuştur. Sistem, yargılamada dijitalleşme ve erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda yaygınlaştırılmış; bu kapsamda 2024 yılı sonu itibarıyla 5.208 mahkemede toplam 2.972 e-duruşma sisteminin aktif kullanımı sağlanmış ve yaygınlaştırma süreci tamamlanmıştır.¹¹⁴ e-duruşma uygulamasının yürürlüğe girdiği tarihten 31/12/2024 tarihine kadar 2.619.281 e-duruşma gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵

Maddi durumu elverişsiz kişilerin adli yardıma erişiminin kolaylaştırılması amacıyla yapılan çalışmalar, Yargı Reformu Stratejisi ve İHEP kapsamında öngörülen hedefler doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu kapsamda, adli yardım başvuru prosedürünün sadeleştirilmesi, uygulamada yeknesaklığın sağlanması ve adalet erişimin güçlendirilmesi amacıyla özel hukuk alanında kullanılmak üzere standart bir adli yardım başvuru formu oluşturulmuştur.

¹¹⁰ Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü'nün 3/6/2025 tarihli ve 4144 sayılı yazısı.

¹¹¹ Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli ve 31705 sayılı yazısı.

¹¹² Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü'nün 12/5/2025 tarihli ve 31705 sayılı yazısı.

¹¹³ E-Devlet Kapısı, 2008 yılında erişime açılmış ve günden güne gelişimini sürdürerek binlerce kamu hizmetinin sunulduğu, yüzlerce kamu kurumunun entegre olduğu bir yapıdır.

¹¹⁴ Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü'nün 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

¹¹⁵ Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

Bu form fiziki olarak adliyelerdeki ADM'lerden ve mahkeme ön bürolarından temin edilebilmektedir. Ayrıca forma e-Devlet ve UYAP üzerinden dijital olarak erişim sağlanabilmektedir. Öte yandan, şiddet mağdurlarının adli yardım başvurularına özel destek sağlamak üzere, ilgili başvuru formları ADM bünyesindeki adli yardım hizmetleri bürolarında da temin edilebilmektedir.¹¹⁶ Bu düzenlemelerle birlikte, maddi durumu yetersiz kişilerin adli yardıma erişimi daha sistematik, erişilebilir ve etkin hâle getirilmiştir.

Adalet Bakanlığı tarafından yapılan çalışmalarda özel politika gerektiren grupların göz ardı edilmediği görülmektedir. Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik'in 9 ve 11'inci maddeleri kapsamında hastalığı, yaşlılığı veya engelliliği sebebiyle mahkemeye bizzat gelmesi durumunda zorluk yaşaması muhtemel olan tüm ilgililerin, öncelikle bulundukları mesken ya da kurumdan, e-duruşmaya katılmaları sağlanmaktadır.¹¹⁷ Tanıklık ücreti ve tanıklara yaklaşımla ilgili standartların belirlenmesi, bu çerçevede kapsamlı bir tanıklık kılavuzu hazırlanması hedefi kapsamında "*Tanığa Yaklaşım Kılavuzu*" hazırlanmıştır. Söz konusu kılavuzun 2024 yılı içerisinde dağıtımı gerçekleştirilmiş olup kılavuza internet sitesi üzerinden erişim sağlanabilmektedir.¹¹⁸

Adalet Bakanlığı 2024-2028 Stratejik Planı'nda "*adil yargılanma hakkı çerçevesinde ceza adaleti sisteminin etkinliğinin artırılması*" bir amaç olarak belirlenmiş olup bu amaca bağlı olarak "*çocukların adli süreçte daha etkin korunmasına yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi*" hedefine yer verilmiştir. Bu kapsamda çocuk soruşturma bürolarında görev alacak Cumhuriyet savcılarının uzmanlaşmasının sağlanması, çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemelerinin yaygınlaştırılması ve fiziki koşullarının çocuk adaleti sisteminin amacına uygun hâle getirilmesi ve çocuk adalet merkezlerinin yaygınlaştırılması bir strateji olarak belirlenmiştir. Adli süreçlerde kadınlar ve çocukların örselenmeden ifade ve beyanlarının alınması için 81 il merkezinde olmak üzere 164 adliyede toplam 174 adli görüşme odası (AGO) kurulmuştur. Adli görüşme odalarında 2024 yılı Kasım ayı itibarıyla 128.000 kişiye hizmet sunulmuştur. 2024 yılında suç mağduru çocukların yargısal süreçlerde örselenmesini engellemek amacıyla uygulamaya konulan çocuk izlem merkezlerinin (ÇİM'ler)¹¹⁹ devlet üniversiteleri tarafından da kurulabilmesine imkân tanınmıştır.¹²⁰ Çocuklara yönelik tüm adli işlemlerin çocuk dostu usuller uygulanarak yerine getirilmesi amacıyla çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuk mahkemesi, Cumhuriyet başsavcılığı çocuk

116 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı; Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'nün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

117 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı.

118 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı.

119 0-18 yaş grubu cinsel istismara uğrayan ya da uğradığı düşünülen çocukların adli görüşmeleri ile adli ve psikiyatrik muayenelerinin yapıldığı, sosyal gereksinimlerinin değerlendirildiği multidisipliner hizmet veren merkezlerdir. Çocuğun tekrar örselenmesini engelleyecek biçimde bütün adli, sosyal ve tıbbi işlemlerin tek merkezde yapılmasına imkân veren fiziki donanımına sahip ÇİM'ler Sağlık Bakanlığına bağlı bir hastane çatısı altında 24 saat hizmet vermektedir. ÇİM personeli; sorumlu hekim, adli görüşmeci, aile görüşmeci, adli tıp uzmanı (konsültan), çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı (konsültan), hemşire, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü temsilcisi, tıbbi sekreter, merkez güvenliğinden sorumlu kolluk görevlisinden oluşmaktadır.

120 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 20/5/2025 tarihli ve 47453352/136/1597 sayılı yazısı.

bürosu ve adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüklerinin bir arada yapılandırılması suretiyle ilk olarak Erzurum Çocuk Adalet Merkezinin¹²¹ (ÇAM) açılması ile birlikte kurumun yaygınlaştırılması çalışmalarına başlanmıştır. Bu kapsamda 15/1/2024 tarihinde Bursa ÇAM ve 8/10/2024 tarihinde ise Eskişehir ÇAM kurulmuştur. Açılması ile birlikte kurumun yaygınlaştırılması çalışmalarına başlanmıştır. Adalet Bakanlığı tarafından 2024 yılında çocuk görüşme merkezi ve adli görüşme odaları için toplamda 1.278.401,88 TL ödenek tahsisi gerçekleştirilmiştir.¹²²

İHEP kapsamında ayrımcılık ve nefret suçlarından daha fazla etkilendiği değerlendirilen mağdurlaraya yönelik olarak psiko-sosyal ve hukuki destek verilmesi hedefi belirlenmiştir. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile belirlenen görev alanı kapsamında, mağdurların adalete erişimlerini güçlendirmek, tekrarlayan mağduriyetleri önlemek ve psiko-sosyal destek sağlamak amacıyla faaliyet yürütmektedir. Adliyelerde kurulan ADM aracılığıyla özellikle özel politika gerektiren gruplara yönelik bilgilendirme, yönlendirme ve bireysel ihtiyaçlara uygun destek hizmetleri sunulmaktadır. Bu kapsamda, adli destek görevlileri tarafından bireysel değerlendirme yapılmakta, adli destek planları hazırlanmakta ve gerektiğinde vaka yönetimi uygulanmaktadır. Ayrıca, fail ile yüz yüze gelmenin sakıncalı olduğu durumlarda uzman eşliğinde ifade alınmasını sağlamak amacıyla geliştirilen adli görüşme odaları ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. Uygulayıcıların farkındalıklarını artırmak ve mağdurlara sunulan hizmetlerin niteliğini yükseltmek amacıyla “Mağdura Yaklaşım Kılavuzu” hazırlanmış olup, kılavuz kapsamında özel politika gerektiren gruplar için ayrı bir bölüm yer almaktadır.¹²³

2.5. İfade Özgürlüğü

AİHS'nin 10'uncu maddesinde yer alan “Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar” hükmü ile ifade özgürlüğü güvence altına alınmıştır.

121 Çocuk Adalet Merkezi (ÇAM) çocuklara yönelik adli işlemlerin yetişkinlerden ayrı olarak çocuk dostu ortamda, çocuk dostu usuller uygulanarak gerçekleştirilmesi, adli süreç boyunca adli destek görevlilerinden etkin şekilde yararlanılması, çocukların adli sürecin yıpratıcı etkisinden korunması ve adli birimlerin yanı sıra sürece diğer paydaş kurum ve kuruluşlar da dâhil edilerek çocuk koruma sisteminin daha etkin ve bütüncül şekilde işlemesi sağlanmak suretiyle çocuğun üstün yararının korunması amacıyla oluşturulan merkezdır. ÇAM uygulaması ile çocuk ağır ceza mahkemesi, çocuk mahkemesi, Cumhuriyet başsavcılığı çocuk bürosu ve adli destek ve mağdur hizmetleri müdürlüğünün (ADM) bir arada yapılandırılması suretiyle çocuklara yönelik işlemlerin yetişkinlere yönelik işlemlerden ayrı olarak çocuk dostu ortamda gerçekleştirilmesi, çocuğun adli süreçte yıpranmasının önlenmesi ile çocuk koruma sisteminin daha etkili ve bütüncül bir yaklaşımla sürdürülmesi amaçlanmaktadır. ÇAM'da ayrıca çocuk polisi, adli tıp uzmanı, aile ve sosyal hizmetler görevlisinin yanı sıra baroya, hukuk kliniği uygulaması için hukuk fakültesine ve psiko-sosyal destek kliniği uygulaması için de psikoloji, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, sosyal hizmet gibi bölümlere yer ayrılması sağlanarak çocuklara yönelik hizmetlerin bütüncül şekilde sunulması amaçlanmaktadır (Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Çocuk Adalet Merkezi Uygulama Raporu, 2023, s. 2).

122 Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 20/5/2025 tarihli ve 47453352/136/1597 sayılı yazısı.

123 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı.

Anayasa'nın 25'inci maddesinin "*Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz*" hükmü ifade özgürlüğünü korumaktadır. İfade özgürlüğü, herkesin düşünce ve kanaatlerini sözlü, yazılı veya mevcut her türlü yolla ifade etmesine ya da tam tersine etmemesine izin vermektedir. Bu özgürlük aynı zamanda yakın çevrede ve dünyada olup bitenlerden haberdar olunmasını sağlamaktadır. Çerçeve bir hak olarak nitelendirilebilecek bu hak; düşünce ve düşünceyi ifade etme özgürlüğünden basın özgürlüğüne kadar uzanan tezahürlere sahiptir.¹²⁴

Uluslararası hukuk; rahatsızlık verici olanlar dâhil olmak üzere her türlü fikri ifade özgürlüğü kapsamında korumakta, ancak bir başkasının haklarını ihlal ettiğinde ya da nefret söylemine yol açtığında bu özgürlüğün meşru olarak kısıtlanabileceğini kabul etmektedir. İfade özgürlüğü ülkesel sınırlara bağlı olmadan her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kişinin kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde "*araştırma*", "*edinme*" ve "*iletme*" özgürlüklerini kapsamaktadır.¹²⁵

AİHM tarafından Türkiye hakkında bütün hak ve özgürlük kategorilerinde; 2018 yılında 140, 2019 yılında 96, 2020 yılında 85, 2021 yılında 76, 2022 yılında 73, 2023 yılında ise 72 ihlâl kararı verilmiştir.¹²⁶ 2024 yılında AİHM, Türkiye hakkında toplam 6.190 başvuruyu sonuçlandırmış olup bunlardan sadece 67'sinde ihlâl kararı vermiştir.¹²⁷ 2024 yılında Türkiye aleyhinde sonuçlanan 67 ihlal kararının 15'i AİHS'nin ifade özgürlüğünü düzenleyen 10'uncu maddesinde kapsamında verilmiştir.¹²⁸ Hak kategorisi kapsamında "*ifade özgürlüğü*" 2024 yılında Türkiye hakkında AİHM'de ihlal sonucuna varılan haklar sıralamasında ikinci sırada yer almıştır.

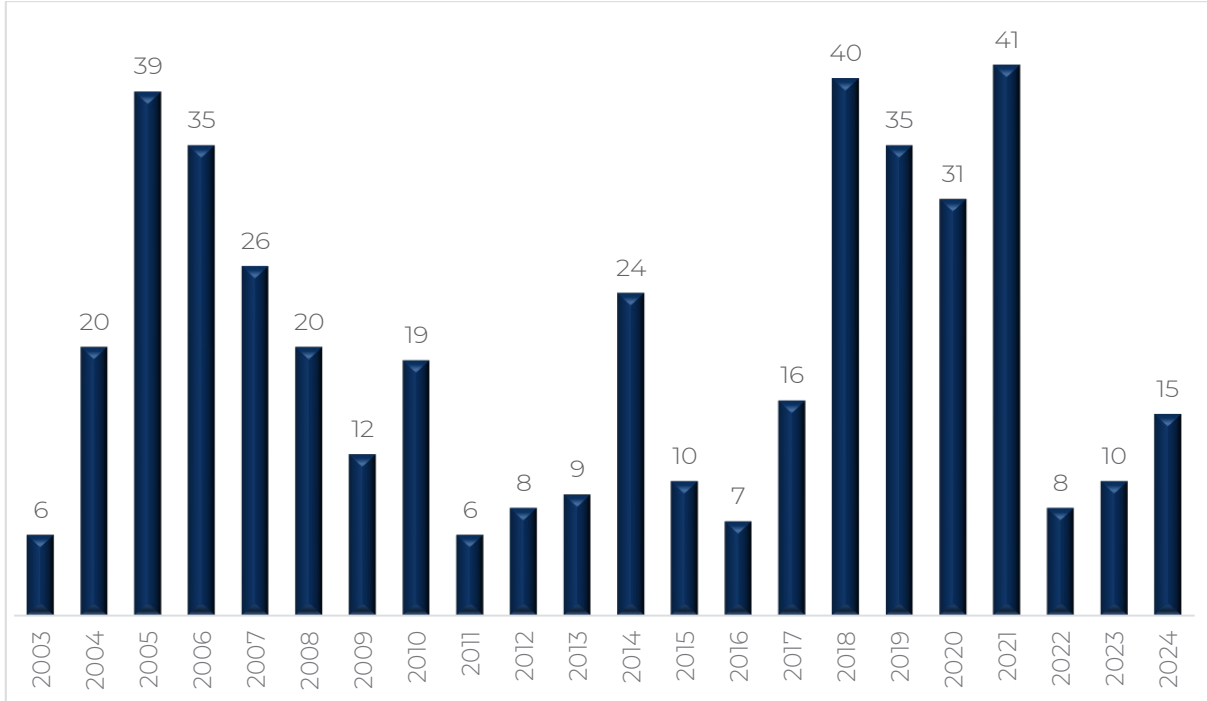
124 TİHEK, Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü, 2023, s. 49.

125 BM İnsan Hakları Komitesi, "*Düşünce Özgürlüğü*", 10 No.lu Genel Yorum, 1983.

126 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, s. 2. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> (E.T. 15/5/2025).

127 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, s. 2. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> (E.T. 15/5/2025).

128 İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İstatistikler, "*2024 Yılı AİHS İhlâl Sayıları Dağılımı*", <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516132010-%202024%20YILI%20A%C4%B0HS%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf> (E.T. 15/5/2025).

Grafik 6: Yıllara Göre AİHM Tarafından İfade Özgürlüğüne Yönelik Verilen İhlal Kararları¹²⁹

2018-2022 arasında AİHS'nin 10'uncu maddesi kapsamındaki ihlal kararları azalırken, 2022 sonrası artış göstermiştir. İfade özgürlüğü ihlali sayısı 2023 yılında 10, 2024 yılında 15 olarak kaydedilmiş ve 2024'te bir önceki yıla göre %50 artmıştır. Ancak son üç yılda toplam 35 ihlal kararı verilmiş olup, bu sayı 2018-2021 yılları arasında bir yılda verilen ihlal sayısına eşdeğerdir. 23/9/2012 – 31/12/2023 tarihleri arasında AYM tarafından verilen ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımı incelendiğinde ifade özgürlüğüne ilişkin 4.131 ihlal kararı verildiği görülmektedir.¹³⁰ AYM tarafından 2024 yılında 301 ihlal kararı daha verilmiş¹³¹ ve böylece ifade özgürlüğüyle ilgili olarak AYM bireysel başvuru almaya başladığından beri verilen toplam ihlal kararı sayısı 4.432'e çıkmıştır.¹³² İfade özgürlüğü alanında 2022 yılında 1990, 2023 yılında 1578 ihlal kararı¹³³ verildiği dikkate alındığında 2024 yılında ifade özgürlüğü alanında verilen ihlal kararı sayısında önemli bir düşüş yaşandığı görülmektedir. AYM tarafından ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımı incelendiğinde ise ifade özgürlüğünün bütün ihlal kararlarının %7,1'lik bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

İfade özgürlüğü aynı zamanda düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini de içermektedir. Anayasa'nın "*Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti*" başlıklı maddesi 26'ncı maddesi "*Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi*

¹²⁹ Adalet Bakanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse1> (E.T. 27/3/2025).

¹³⁰ AYM, İstatistikler, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/> (E.T. 9/3/2024).

¹³¹ İstatistik 2024 yılı AYM yıllık raporunda yer verilen sayılardan 2023 İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporunda tespit edilen sayılar arasındaki fark alınarak hesaplanmıştır.

¹³² AYM Yayınları, Yıllık Rapor 2024, 2025 AYM, s. 224. https://www.anayasa.gov.tr/media/9655/2024_yillik_rapor.pdf (E.T. 16/5/2025).

¹³³ TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 39.

olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.” hükmüne sahiptir. Maddenin devamında “Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.” şeklindeki düzenlemeyle AİHS’nin 10’uncu maddesinde yer alan “Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.” hükmüyle benzer bir düzenleme yapılmıştır.

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun’un 8’inci maddesi ile radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi görevi Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna (RTÜK) verilmiştir. Yayın hizmetlerinin insan onuruna, temel hak ve özgürlüklere, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun şekilde yürütülmesi Kurulun temel denetim esasları arasında yer almaktadır.¹³⁴ Ayrıca dijital medya ortamlarında sunulan isteğe bağlı yayın hizmetleri de 6112 sayılı Kanun kapsamında RTÜK denetimi altına alınmış olup bu mecralarda çocukların korunması, ayrımcılığın önlenmesi, şiddet içeriklerinin sınırlandırılması ve insan onurunun gözetilmesi ilkeleri doğrultusunda düzenleyici çerçeve oluşturulmuştur.¹³⁵

Görsel-işitsel medya alanında karşılaşılan başlıca insan hakları sorunları arasında; ifade özgürlüğü ile kişilik hakları arasındaki dengenin korunmasında yaşanan zorluklar, kadınların ve çocukların ayrımcı ve klişeleştirici temsilleri, engellilerin dışlayıcı biçimde sunumu, nefret söylemi içeren içeriklerin yayımı ve şiddetin olağanlaştırılması gibi unsurlar öne çıkmaktadır.¹³⁶

Yayın hizmetlerinin izlenmesi ve denetlenmesi 6112 sayılı Kanun uyarınca RTÜK tarafından yapılmaktadır. RTÜK, gerektiğinde ilgili kuruluşlara uyarı, idari para cezası, katalogdan çıkarma, program durdurma, geçici yayın durdurma ve lisans iptali şeklinde müeyyideler uygulayabilmektedir.¹³⁷

TÜRÜ	MÜEYYİDE SAYISI*
Uyarı	6
İdari Para Cezası	82
Program Durdurma	13
Katalogdan Çıkarma	6
Geçici Yayın Durdurma	6
Yayın Lisansı İptali	7
Toplam	120

Tablo 2: 2024 yılında RTÜK tarafından Uygulanan İdari Yaptırım Sayıları¹³⁸

***Müeyyide sayıları Üst Kurul kararlarına ait olup, bu sayıya mahkeme süreçleri devam eden kararları da kapsamaktadır.**

134 RTÜK’ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

135 RTÜK’ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

136 RTÜK’ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

137 RTÜK’ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

138 RTÜK’ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

2024 yılında RTÜK tarafından toplam 120 müeyyide uygulanmıştır. Uygulanan müeyyidelerin 6112 sayılı Kanun'un hangi maddesine dayanılarak verildiği Tablo 3'te gösterilmiştir.

Kanun Hükmü	Madde Başlığı	Müeyyide Sayısı
6112 sayılı Kanun 8'inci madde	Yayın hizmeti ilkeleri	106
6112 sayılı Kanun 9'uncu madde	Genel esaslar	11
6112 sayılı Kanun 10'uncu madde	Televizyon ve radyo yayın hizmetlerinde reklam ve tele-alışveriş	1
6112 sayılı Kanun 13'üncü madde	Ürün yerleştirme	1
6112 sayılı Kanun 32'nci madde	İdarî yaptırımlar	1
Toplam Müeyyide Sayısı:	120	

Tablo 3: 2024 yılında RTÜK Tarafından Uygulanan Müeyyidelerin 6112 sayılı Kanun Kapsamında İlgili Maddeleri¹³⁹

RTÜK tarafından 2022 yılında 2.893 adet, 2023 yılında ise 990 adet idari yaptırım uygulanmıştır.¹⁴⁰ RTÜK tarafından son üç yılda uygulanan müeyyide sayıları incelendiğinde, genel bir azalma eğilimi göze çarpmaktadır. Özellikle 2024 yılında, önceki yıllara kıyasla müeyyide sayısında kayda değer bir düşüş yaşandığı görülmektedir.

2.6. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 2'nci maddesinde toplantı, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından düzenlenen açık ve kapalı yer toplantıları olarak tanımlanmıştır. Gösteri yürüyüşü ise belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından düzenlenen yürüyüşler olarak tanımlanmıştır. AİHS'nin "*Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü*" başlıklı 11'inci maddesinin birinci fıkrasında "*herkesin barışçıl olarak toplanma hakkına sahip olduğu*" düzenlenmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında bu hakkın kullanılmasının yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamayacağı hüküm altına almıştır. İHEB'in 20'nci maddesinde "*herkesin barış içinde toplanma ve örgütlenme hakkına sahip olduğu*" hüküm altına alınmıştır. MSHS'nin 21'inci maddesinde de "*kişilerin barışçıl toplanma hakkı olduğu*" düzenlenmiştir. Bununla birlikte aynı maddede hakkın kullanılmasına ulusal güvenliği veya kamu güvenliğini, kamu düzenini, sağlık veya ahlakı veya başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacı taşıyan, demokratik bir toplumda gerekli bulunan ve hukuka uygun olarak getirilen sınırlamaların dışında bir sınırlama konulamayacağı düzenlenmiştir.

¹³⁹ RTÜK'ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

¹⁴⁰ TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 41.

Anayasa'nın 34'üncü maddesinde de *"herkesin izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına sahip olduğu ve bu hakkın ancak millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabileceği"* hüküm altına alınmıştır. Dolayısıyla söz konusu hakkın izin alınmaksızın kullanılmasına yönelik olarak getirilen herhangi bir kısıtlama, ilgili temel hak maddesinde belirtilen sınırlama sebeplerine dayansa dahi, genel olarak Anayasa'ya aykırılık teşkil edecektir. AYM de bu durum kapsamında, norm denetimi sürecinde, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin öncesinde yetkili makama bildirimde bulunulmasını öngören 2911 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesini Anayasa'ya uygun bulmuştur. AYM, bildirim sisteminde toplantı ve gösteri yürüyüşünün gerçekleştirilmesi için yalnızca yetkili makama bilgi verilmesinin yeterli olduğunu, onay veya izin aranmadığını vurgulamış ve bu nedenle bildirim esasına dayanan düzenlemenin, Anayasa'nın izne bağlanamama güvencesi ile çelişmediği sonucuna varmıştır. Buna ek olarak, Anayasa'nın 13'üncü maddesindeki genel sınırlama ilkelerine ilaveten, 34'üncü maddesindeki hakkın izne bağlanamaması güvencesine aykırı sınırlamaların Anayasa'nın sözüne aykırı olacağı ifade edilmiştir.¹⁴¹

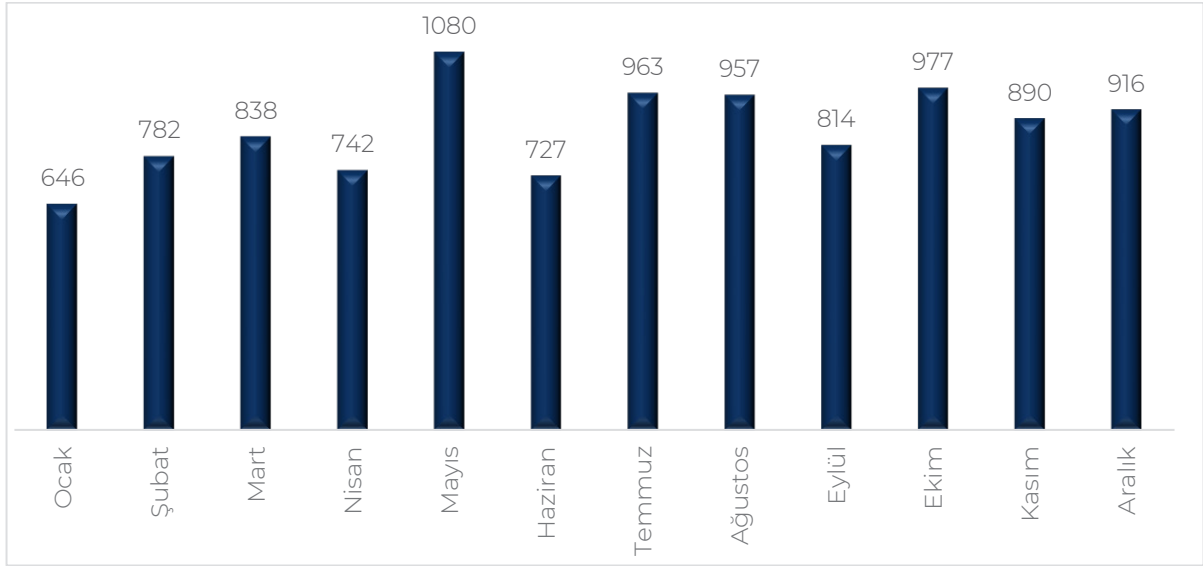
Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ifade özgürlüğü gibi demokratik siyasal sistemin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Nitekim bu hak ifade özgürlüğünün kullanılmasının farklı bir boyutunu teşkil ettiğinden AİHM'nin ifade özgürlüğü konusunda oluşturduğu ilke ve yorumlar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı için de geçerlilik taşımaktadır. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ile ifade özgürlüğü arasında böyle bir ilişkinin bulunmasının önemi, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının kullanılması sırasında kişilerin ifade ettikleri görüşlere ve yaptıkları açıklamalara kamu gücü ile kendilerine müdahale edildiğinde ortaya çıkmaktadır.¹⁴² 2014 yılında uygulamaya konulan demokratikleşme paketiyle birlikte 2911 sayılı Kanun'da çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Bu çerçevede, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yapılacağı yer ve güzergâhın belirlenmesi sürecine yerel yönetim temsilcileri, siyasi partiler, meslek kuruluşları ve sendikaların da görüşleri dâhil edilerek katılımcı ve kapsayıcı bir yapı oluşturulmuştur.

AYM, bir kararında kamuya açık alanların çok amaçlı kullanımından doğan hak ve özgürlük çatışmalarında, özgürlükler arasında makul bir dengenin kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Kamuya açık alanlar, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gerçekleştirildiği temel mekânlar olmasının yanı sıra, halkın dinlenme, seyahat ve eğlence gibi sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına hizmet eden alanlar olarak işlev görmektedir. Bu alanların çok amaçlı kullanımı, farklı temel hak ve özgürlüklerin çatışmasına neden olabilmekte ve bu durumda özgürlükler arasında makul ve dengeli bir ilişki kurulması zorunlu hale gelmektedir. Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenlendiği alanların, bu alanları kullanan diğer kişilerin hak ve özgürlüklerini kısıtlaması, doğrudan yasaklama nedeni olarak kabul edilmemekte; her iki tarafın haklarını

¹⁴¹ AYM, "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkına Dair Emsal Kararlar", <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-duzenleme-hakkina-dair-emsal-kararlar/toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-duzenleme-hakkina-dair-emsal-kararlar-tum-liste> (E.T. 29/5/2025).

¹⁴² European Court of Human Rights, Guide on Article 11 of the European Convention on Human Rights, 2024, s. 6.

gözetin çözümler geliştirilmesi gerekmektedir. Başka bir hak lehine mutlak üstünlük tanınması, yürüyüşlerin yalnızca şehir merkezlerinden uzak alanlarda gerçekleştirilmesi gibi sonuçlara yol açmakta; toplantı ve gösteri yürüyüşünün ilgili muhatabı etkileme düzeyini azaltmaktadır. AİHM kararlarında da ifade edildiği üzere, toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin gündelik yaşam üzerinde makul ölçüde zorluk yaratması demokratik toplumun temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.¹⁴³ Bu nedenle kamu makamlarının yalnızca güvenlik kaygılarıyla sınırlı bir bakış açısıyla değil, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının Anayasal bir özgürlük olduğu bilinciyle, bu hakkın kullanımını kolaylaştırıcı ve teşvik edici bir yaklaşımla hareket etmeleri büyük önem taşımaktadır.

Grafik 7: Yıllara Göre AİHM Tarafından AİHS 11'inci Madde Kapsamında Verilen İhlal Kararları¹⁴⁴

2024 yılında AİHS'nin 11'inci maddesine ilişkin Türkiye için 6 ihlâl kararı bulunmaktadır. Aynı madde için 2023 yılında 16 ihlâl kararı verildiği göz önünde bulundurulduğunda düşüş eğilimi olduğu görülmektedir.¹⁴⁵

2024 yılında; 35.690.364 kişinin katılımıyla 94.752 eylem gerçekleştirilmiş, Kanun'a aykırı olarak düzenlenen 342 eylem/etkinliğe EGM tarafından müdahale edilmiştir. Müdahale oranı %0,4'tür. 2024 yılında gerçekleşen 538 eylemin Kanun'a aykırı olarak düzenlenen 29'unun 11'ine ise Jandarma Genel Komutanlığı tarafından müdahale edilmiş, 18'i müzakere yoluyla çözümlenmiş, geriye kalan 509'u ise olaysız şekilde tamamlanmıştır. EGM tarafından 94.752 eylemin yalnızca 1.336'sının 2911 sayılı Kanun kapsamında gerçekleştiği ifade edilmiştir.¹⁴⁶ Yasadışı olan veya sonradan yasadışı hale dönüşen her türlü eylem ve etkinlikte mevzuat kapsamında müdahale edildiği ifade edilmiştir. 2911 sayılı Kanun, 2559 sayılı Kanun, Polis

¹⁴³ AYM, E. No: 2014/101, K. No: 2017/142, 28/9/2017, para. 49 vd.

¹⁴⁴ Adalet Bakanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse1> (E.T. 27/3/2025)

¹⁴⁵ Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, 2025, s. 3.

¹⁴⁶ İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

Çevik Kuvvet Yönetmeliği, Göz Yaşartıcı Gazlar, Gaz ve Savunma Tüfekleri ile Bunlara Ait Teçhizat ve Mühimmatın Kullanımı, Depolanması ve Kullanıcı Personelin Eğitimine Dair Yönerge ve Toplumsal Olaylarda Görevlendirilen Personelin Hareket Usul ve Esaslarına Dair Yönerge ilgili mevzuatı oluşturmaktadır. Bu kapsamda; ihtara rağmen ısrar eden göstericileri dağıtmak, dağıtılanların tekrar toplanmasını önlemek, mukavemette bulunanların direncini kırarak yakalamak, toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılan şahıslarla çevredeki vatandaşlara karşı olabilecek muhtemel saldırıları önlemek amacıyla mevzuatın verdiği yetkiler doğrultusunda son çare olarak orantılı güç kullanımı ilkesi çerçevesinde kademeli olarak artan nispette zor kullanılmaktadır. EGM tarafından zor kullanma yetkisinde sınırın aşılmasından dolayı 2024 yılında 11 kişi için soruşturma başlatıldığı ifade edilirken; Jandarma Genel Komutanlığı tarafından bu sebeple hakkında işlem başlatılan bir personelin bulunmadığı ifade edilmiştir.¹⁴⁷

2024 yılında 2911 sayılı Kanun kapsamında bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde olmak üzere Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde bulunan toplam 4.379 dosya, 11.041 şüpheli ve 14.016 suç bulunmaktadır.¹⁴⁸ Suça sürüklenen çocukların suçlarına ilişkin olarak ise 2024 yılında bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde olmak üzere Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde bulunan toplam 374 dosya, 786 suça sürüklenen çocuk ve 1.013 suç bulunmaktadır.¹⁴⁹

	Dosya	Şüpheli	Suç
Kovuşturmayaya Yer Olmadığı	1.241	2.601	2.915
Kamu Davası Açılan	522	2.167	2.693
Diğer Kararlar	167	329	522
TOPLAM	1.930	5.097	6.130

Tablo 4: 2911 sayılı Kanun Kapsamında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Şüpheli ve Suç Sayıları¹⁵⁰

	Dosya	Suça Sürüklenen Çocuk	Suç
Kovuşturmayaya Yer Olmadığı	125	199	214
Kamu Davası Açılan	126	312	414
Diğer Kararlar	18	38	47
TOPLAM	269	549	675

Tablo 5: 2911 sayılı Kanun Kapsamında Soruşturma Evresinde Karara Bağlanan Dosya, Suça Sürüklenen Çocuk ve Suç Sayıları¹⁵¹

147 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

148 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, 2025, s. 76.

149 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, s. 79.

150 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, s. 77.

151 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, s. 80.

2024 yılı için 2911 sayılı Kanun kapsamında ceza mahkemesine bir önceki yıldan devreden ve yıl içinde açılan olmak üzere toplam 2.576 dosya ve dosyalar kapsamında 11.961 sanık ve 17.855 suç bulunmaktadır.¹⁵²

	Dosya	Sanık	Suç
Mahkûmiyet	220	408	470
Beraat	346	2.295	2.752
Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması	102	257	279
Diğer kararlar	365	851	1.115
TOPLAM	1.033	3.811	4.616

Tablo 6: 2911 sayılı Kanun Kapsamında Suç Karar Türüne Göre Ceza Mahkemelerinde Dosya, Sanık ve Suç Sayıları¹⁵³

İçişleri Bakanlığı tarafından toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına ilişkin olarak sunulan veriler, sayısal olarak geniş bir katılım kitlesi olduğunu gösterse de asıl önemli olan hususun gerçekleşen toplantı ve gösteri yürüyüşü sayısı değil, bu hakkın kullanımı sırasında izlenen yaklaşım olduğu vurgulanmalıdır. Uluslararası ve ulusal insan hakları standartları çerçevesinde, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının engellenmesi değil, bu hakkın barışçıl bir şekilde kullanılmasını mümkün kılacak şekilde korunması ve kolaylaştırılması esastır. Bu bağlamda, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine karşı yapılan müdahalelerin hangi toplumsal ihtiyacı karşıladığı yetkili makamlar tarafından açıklanmalı ve ifade ve örgütlenme özgürlüğünün bir görünümü olan toplanma ve gösteri yürüyüşü düzenleme özgürlüğünün ihlaline sebebiyet verebilen olaylar yaşanmaması için özen gösterilmelidir. İhlallerin önlenmesi için, barışçıl olarak düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerine polis müdahalesinin engellenmesi, eğer müdahale için gerekli kanuni şartlar oluşmuşsa AİHM ve AYM standartlarına uygun şekilde müdahale edilmesi tavsiye edilmektedir.¹⁵⁴

İHEP kapsamında, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkına yönelik çeşitli faaliyetler planlanmıştır. Bu çerçevede, bu hakkın güçlendirilmesi amacıyla ilgili mevzuat ve uygulamaların uluslararası standartlar doğrultusunda gözden geçirilmesi öngörülmüştür. Aynı şekilde, kanuna aykırı toplantı ve gösterilere müdahaleye ilişkin ikincil mevzuatın da uluslararası ölçütlere uygun şekilde değerlendirilmesi planlanan çalışmalar arasındadır.¹⁵⁵ Bu kapsamda mevzuatın, uygulamaların ve ikincil mevzuatın gözden geçirilmediği, bu nedenle hakkın güçlendirilmesi için mevzuatın ve uygulamaların gözden geçirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

İHEP kapsamında yer alan hedeflerden biri de toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının yasaklanması ve müdahale uygulamalarına ilişkin mülki idare amirleri ve kolluk görevlilerine yönelik uluslararası standartlar dikkate alınarak farkındalık artırıcı faaliyetler

¹⁵² Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, s. 104.

¹⁵³ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, s. 106.

¹⁵⁴ TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 42.

¹⁵⁵ Adalet Bakanlığı, İHEP ve Uygulama Takvimi, 2021, s. 65.

gerçekleştirilmesidir.¹⁵⁶ 2024 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından kolluk personeline yönelik olarak “İnsan Hakları Alanında Meydana Gelen Gelişmeler”, “AİHM ve kararları, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ve Tespitleri, İl ve ilçe İnsan Hakları Kurulu ve Tespitleri, İnsan Hakları Yönünden Uygulamalarda Dikkat Edilecek Hususlar”, “İnsan Hakları Açısından Kolluk Yetkilerinin Performans Kriterleri ve Ottawa Sözleşmesi Hükümleri”, “Avrupa Birliği ve Dış ilişkiler Faaliyetleri”, “Kolluk Yetkileri ve İnsan Hakları”, “Ulusal ve Uluslararası İnsan Hakları”, “İnsan Hakları (AİHM Kararları Doğrultusunda Terör Suçlarının Soruşturulmasında Örnek Kararlar)” dersleri verilmiştir.¹⁵⁷

2.7. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Din ve vicdan özgürlüğü, birçok uluslararası sözleşmede ve ulusal mevzuatta koruma altına alınmıştır. Bu çerçevede AİHS'nin “*Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü*” başlıklı 9'uncu maddesinde herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahip olduğu; bu hakkın, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, kamuya açık veya kapalı ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerdiği ifade edilmiştir. Ayrıca din veya inancını açıklama özgürlüğünün sadece yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlık veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli sınırlamalara tabi tutulabileceği belirtilmiştir.

Din ve vicdan özgürlüğü, Anayasa'nın 24'üncü maddesinde koruma altına alınmıştır. Bu doğrultuda herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu vurgulandıktan sonra 14'üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest olduğu; kimsenin ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında Anayasa'nın 15'inci maddesinde yer alan ve savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının kısmen veya tamamen durdurulabileceği veya bunlar için Anayasa'da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceği hükmü; din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya ilişkin öngörülen istisna düzenlemesi gereği uygulanmamaktadır.¹⁵⁸

Düşünce, din ve vicdan özgürlüğünün çoğulcu demokratik toplumlar açısından önemi, AİHM tarafından şu şekilde ortaya konulmuştur: “*9'uncu maddede korunan düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, Sözleşme'deki anlamıyla demokratik toplumun temel taşlarından biridir. Bu özgürlük dini boyutuyla, inananların kimliklerini ve yaşam biçimlerini şekillendiren en önemli unsurlardan biri olmanın yanı sıra, aynı zamanda ateistler, agnostikler, septikler ve din karşısında kayıtsız kalanlar için de çok kıymetli bir değerdir. Yüzyıllar süren bir*

¹⁵⁶ Adalet Bakanlığı, İHEP ve Uygulama Takvimi, s. 65.

¹⁵⁷ İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

¹⁵⁸ TİHEK, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2022 Yıllık Raporu, s. 77.

*mücadele sonucunda, büyük bir bedelle kazanılan ve demokratik toplumun ayrılmaz bir unsuru olan çoğulculuk da bu özgürlüğe dayanmaktadır.”*¹⁵⁹

AYM tarafından 23/9/2012 – 31/12/2024 tarihleri arasında yapılan toplam 650.453 bireysel başvurudan 78.003'ü hakkında ihlal kararı verilmiştir. Hak ve özgürlüklere göre tasnif edildiğinde 2012-2024 yılları arasında din ve inanç özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmedilen başvuru sayısı 12 olmuştur.¹⁶⁰

İHEP'te (2021-2023) din ve vicdan özgürlüğü bakımından önemli maddeler yer almaktadır. Bu kapsamda, kamu ve özel sektör çalışanları ile öğrencilere, hangi dine mensup olursa olsun kendi dini bayramlarında izinli sayılma imkânı getirileceği yönündeki hedefe istinaden ÇSGB tarafından öncelikle TÜRK-İŞ, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi sosyal tarafların konuya ilişkin görüşleri alınmış; ardından, farklı dinlere mensup kişilerin bayram günlerine dair bilgi temini amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ve Ankara Üniversitesinden görüş talep edilmiştir. ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan çalışma grubu tarafından din, vicdan ve inanç özgürlüğü bağlamında ulusal ve uluslararası mevzuat analiz edilmiştir. Sosyal taraf temsilcilerinin katılımıyla yürütülen çalışmalar sonucunda hazırlanan mevzuat taslağı, 16/9/2021 tarihinde çalışma grubu tarafından oy birliğiyle nihai hâline getirilmiştir. Söz konusu mevzuat taslağı ile sosyal tarafların mutabakatını içeren tutanak, 12/10/2021 tarihli resmi yazı ekinde Adalet Bakanlığına iletilmiştir.¹⁶¹ Din ve vicdan özgürlüğü bakımından yürütülen bu çalışmalar takdirle karşılanmakla birlikte, anılan mevzuat çalışmalarının nihayete erdirilmesi ve farklı dinlere mensup kamu ve özel sektör çalışanları ile öğrencilerin dini bayram günlerinde izinli sayılmasının sağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı açısından ise, Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 10'uncu maddesi uyarınca özel okullarda, resmî okullar için hazırlanan yıllık çalışma takviminin esas alınması öngörülmekle birlikte, valilik onayı alınması hâlinde farklı bir çalışma takvimi düzenlenebilmesine imkân tanınmaktadır. Bu düzenleme, farklı inançlara mensup öğrencilerin kendi dini bayramlarında izinli sayılabilmeleri açısından yerel düzeyde esneklik sağlayan bir uygulama alanı sunmaktadır.¹⁶²

Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklulara kendi dini bayramlarında açık görüş ve görüntülü görüşme gibi ilave imkânların sağlanacağı İHEP'te ifade edilmiştir. Bu kapsamda Adalet Bakanlığı tarafından yürütülen Aile ile Cezaevi Arasındaki Etkileşimin Pekleştirilmesi Projesi ile hükümlülere ilk kez aileleriyle görüntülü görüşme imkânı tanınmıştır. Yapılan mevzuat değişikliğiyle, hükümlü ve tutukluların haftalık telefon görüşme süresi teknik altyapının uygun olduğu kurumlarda 60 dakikaya kadar çıkarılmış; bu süre altı

¹⁵⁹ AİHM, *Kokkinakis/Yunanistan*, B. No. 14307/88, 25/5/1993, para. 31.

¹⁶⁰ AYM Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012-31/12/2024 <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 3/6/2025).

¹⁶¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

¹⁶² Millî Eğitim Bakanlığının 1/5/2025 tarihli ve E.66968699-804.01-131515762 sayılı yazısı.

farklı görüşmeye bölünerek farklı yakınlarla iletişim kurulmasına olanak sağlanmıştır. Suça sürüklenen çocuklar ile 0-6 yaş çocuğu bulunan kadın hükümlüler için ise bu hak iki katına çıkarılmıştır. Ayrıca, mensubu oldukları dinin bayramlarında tüm hükümlü ve tutuklulara ek olarak 30 dakikalık görüşme hakkı verilmiş; böylece inanç özgürlüğü bağlamında ilave bir hak tanınmıştır.¹⁶³

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından gayrimüslim cemaat temsilcileriyle sorunların tespiti ve çözüm önerileri geliştirilebilmesi amacıyla düzenli toplantılar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Ermeni Katolik Cemaatinden İstanbul'daki dini önder Başpiskopos Boğos Levon Zekiyan ve Beyoğlu'ndaki Sakızağacı Ermeni Katolik Surp Astvazazin Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Yenel Suci, Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy'u ziyaret ederek cemaatin ve vakıfların genel meselelerine ilişkin görüş, öneri ve sorunlarını dile getirmiştir. Benzer şekilde, 22/11/2024 tarihinde Vakıflar Genel Müdürü Sinan Aksu, Rum Ortodoks Cemaati'ni temsilen RUMVADER Yönetim Kurulu Başkanı Yorgo Papalyaris'i makamında kabul etmiş; bu görüşmede cemaat vakıflarının yaşadığı yapısal ve idari sorunlar ile çeşitli talepler gündeme getirilmiştir. İHEP faaliyetlerinde de yer alan bu görüşmeler, gayrimüslim cemaatlerle kamu idaresi arasında doğrudan iletişim kurulmasına olanak tanımakta ve hak temelli yönetim anlayışını güçlendirmektedir.¹⁶⁴

Din ve inanç özgürlüğü kapsamında üzerinde durulması gereken konulardan biri de son yıllarda giderek artan ve küresel bir soruna dönüşen İslamofobi'dir.¹⁶⁵ Farklı kültürlerin uyumsuzluğu ve birbirine tehdit oluşturduğu fikrine dayalı bir kavram olan İslamofobi Batı'nın kimlik koruma refleksiyle pekiştirilmiş bir dışlama mekanizmasına dönüşmenin ötesinde günümüzde dijitalleşmeyle birlikte yeni ve küresel bir boyut kazanmıştır. Dijital İslamofobi, İslam karşıtlığının yeniden üretildiği ve güçlendirildiği bir olgu olarak; çevrimiçi platformlarda Müslümanlara yönelik nefret söylemi, dezenformasyon ve ayrımcılık pratikleri ile kendini göstermektedir.

AİHM kararlarında da görüldüğü üzere, bir dinin veya inananların sistematik şekilde aşağılanması, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Nitekim AİHM, dinî bir topluluğu bütünüyle şiddet eylemleriyle ilişkilendiren söylemleri, hoşgörü ve ayrımcılık yasağı ilkeleriyle bağdaşmayan nefret içerikleri olarak değerlendirmekte ve bu tür fiillerin AİHS'nin 17'nci maddesi uyarınca ifade özgürlüğü koruması dışında tutulabileceğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde, dini değerlere karşı gerçekleştirilen "*ucuz saldırı*" niteliğindeki ifadelerin,

163 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

164 Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 5/5/2025 tarihli ve E-424949708-602.05-851785 sayılı yazısı.

165 Türkiye'deki somut bir örnek olarak, 13 Ağustos 2024 tarihinde Eskişehir'de gerçekleşen camii saldırısı, ülke bağlamında dikkat çekici bir dönüm noktasıdır. Daha önce başta Batı Avrupa olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde İslamofobik şiddet örnekleri görülmüşken, Türkiye'de bu tür organize ve sembolik boyut taşıyan bir saldırı ilk kez kayda geçmiştir. Saldırgan, Nazi sembolleri taşıyan miğfer ve göğüs zırhı ile balta ve bıçak donanımıyla caminin çay bahçesine saldırmış ve beş kişiyi yaralamıştır. Manifestosunda çeşitli grupları hedef aldığı ve göğsünde "*Kara Güneş*" sembolünü taşıdığı tespit edilmiştir; bu sembol, uluslararası örneklerde de görülmüştür. Bu olayın, Türkiye'de İslamofobi kaynaklı şiddet riskinin somut bir göstergesi olarak dikkate alınması gerektiği değerlendirilmektedir. (Bkz. AA (15/08/2024). "Eskişehir Saldırısı: Yeni Sanal Kimlikler ve Radikalleşme", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/eskisehir-saldirisi-yeni-sanal-kimlikler-ve-radikallesme/3304558> (E.T. 7/10/2025)).

kamu barışını tehdit edici boyuta ulaştığında yaptırıma tabi tutulması gerektiği yönündeki içtihatlar, nefret söylemiyle mücadelenin hukuki dayanaklarını pekiştirmektedir.¹⁶⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam düşmanlığının bir din ve inanç özgürlüğü ihlali teşkil ettiği durumlarda, AİHM içtihatlarını da gözeterek ilgili içeriklerin tespiti halinde Cumhuriyet başsavcılıklarına suç duyurusunda bulunmaktadır. Bu süreçte, Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü başta olmak üzere Başkanlık bünyesindeki ilgili birimler hem yurt içinde hem yurt dışında dinî hoşgörünün yaygınlaştırılması ve ayrımcılıkla mücadele edilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası faaliyetlerde bulunmaktadır. Yurt dışındaki vatandaş ve soydaşlara yönelik ayrımcılık, ırkçılık ve proselitizm gibi olgular düzenli olarak izlenmekte, söz konusu alanlarda bilimsel ve hukuki çerçevede raporlamalar yapılmaktadır.¹⁶⁷ Bu bağlamda, ifade özgürlüğü ile din ve vicdan özgürlüğü arasındaki hassas dengeyi gözetken, ulusal ve uluslararası hukuk normlarıyla uyumlu bir yaklaşım geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Dijital mecralarda nefret söyleminin yaygınlığı dikkate alındığında, sosyal medya platformlarının Türkiye’de temsilci atamalarını takiben, kullanıcıların gerçek kimlikleriyle hesap açmalarını sağlayacak doğrulama mekanizmalarının oluşturulması, nefret suçlarının tespiti ve takibi açısından caydırıcı bir işlev görebilecektir. Ayrıca, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 216’ncı maddesinde düzenlenen “*Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama*” suçu çerçevesinde, dinî değerlere yönelik saldırıların kamu güvenliğini tehdit edici boyutu göz önünde bulundurularak daha etkin yargısal süreçlerin işletilmesi gerekmektedir. Mahkemelerin, ifade özgürlüğünü sınırlayan kararlarında AİHM içtihatlarına dayalı olarak titiz ve dengeli bir değerlendirme yapması, hem düşünce özgürlüğünün kötüye kullanılmasının önüne geçilmesini hem de inanç temelli hak ihlallerine karşı toplumsal barışın korunmasını sağlayacaktır.¹⁶⁸

Batı’da derin tarihsel ve kültürel köklere sahip bir kültürel ırkçılık biçimi olan İslamofobi günümüzde ülkemizde de gerek ana akım ve gerek *underground* sosyal medya mecralarında belirgin hale gelmiştir. Yapılan analizler İslamofobik eğilimlerin sosyal medya alanında gerçek hayatla örtüşmeyecek derecede görünür olduğunu göstermektedir.

Çeşitli analizler, sosyal medya mecralarında İslamofobik söylemlerin bireysel tepkilerden ibaret olmadığını ve örgütlü çevrimiçi topluluklar tarafından sistematik bir şekilde yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Algoritmaların kutuplaştırıcı etkisi İslamofobik içeriklerin görünürlüğünü artırmakta; provokatif ve alaycı içeriklerin daha fazla etkileşim alması ve görünürlük kazanması hem siyasi kazanç sağlama hem de yüksek gelir elde etme motivasyonu ile hareket eden kullanıcıları bu yönde teşvik etmekte; bu durum toplumsal fay hatlarını tetikleyen yanlış bilgilendirmelere ve manipülasyonlara kapı aralamakta; anonimlik kullanıcıları söylemlerde sınırları aşan bir sertliğe ulaştırmakta ve bu durum nefret söylemlerinin normalleşmesine sebebiyet vermekte; içerik moderasyonu politikalarının (bazen istemli olarak) yetersizliği, faile ulaşma bağlamında birçok engelin bulunması, hukuki

166 Diyanet İşleri Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-30339839-402.03-6286709 sayılı yazısı.

167 Diyanet İşleri Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-30339839-402.03-6286709 sayılı yazısı.

168 Diyanet İşleri Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-30339839-402.03-6286709 sayılı yazısı.

süreçlerin uzunluğu, cezai yaptırımların yeterince caydırıcı olmaması ve yaptırımsızlık algısı kullanıcıları İslamofobik davranışlar konusunda daha da cesaretlendirmekte; sonuç olarak sosyal medya, blog ve forumlar gibi dijital platformların kontrolsüz yapısı İslamofobik söylemlerin hızla yayılmasını ve geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, dijital platformlarda Müslümanların sistematik olarak hedef alınması, kimliklerini ifade etmelerini zorlaştırmakta ve çevrimiçi alanda dışlanmalarına neden olmaktadır.

Bireylerin ve toplulukların fikirlerini ifade etme, bilgi paylaşma ve etkileşimde bulunma biçimlerini köklü bir şekilde dönüştüren internet ortamı bilgiye erişimi kolaylaştırırken ve entelektüel tartışmalar için potansiyel barındırırken aynı zamanda ayrımcı eğilimlerin zemin bulmasına ve nefret söyleminin farklı türlerini içeren düşüncelerin hızla yayılmasına neden olmaktadır. Dijital bir kamusal alan olarak farklı görüşlerin ifade edilmesini mümkün kılarken, aynı zamanda önyargıların pekiştirilmesine ve İslamofobik, ırkçı ya da cinsiyetçi vb. söylemlerin normalleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Özellikle farklı ilgi alanlarına sahip bireylerin bir araya geldiği çok yönlü dijital topluluk alanları olan ve genel sosyal medya platformlarına kıyasla daha kapalı ve özelleşmiş bir yapıya sahip olan *underground* platformlarda paylaşılan içerikler yalnızca belirli kullanıcı gruplarına açık olduğundan, bu yapılar çoğu zaman İslamofobi, ırkçılık, ve cinsiyetçilik gibi daha radikal, norm dışı ya da hassas görüşlerin yayılması açısından elverişli bir zemin oluşturmaktadır. Bu platformların sunduğu izleyicileriyle anlık etkileşim kurabilme imkanı hem içerik üreticisi hem de izleyici açısından yoğun bir geri bildirim döngüsü yaratmakta ve ifade edilen düşüncelerin hızlıca yayılmasına olanak sağlamaktadır. Bu dinamik yapı, provokatif ve değer karşıtı içeriklerin popülerleşmesini kolaylaştırmakta ve bu içerikler aracılığıyla yayıncılar çeşitli ekonomik modeller üzerinden gelir de elde edebilmektedir.

Sosyal medyada İslamofobi, hem doğrudan söylemler hem de örtük eleştiriler aracılığıyla kendini göstermektedir. Küresel internet kültürünün temel özelliklerinden biri olan veyerleşik değer sistemlerini sorgulama ve alay etme pratiğine dayalı "*değer karşıtı kültür*" üretimi çerçevesinde mizah ve benzer anlatım biçimleri aracılığıyla dini ve kültürel değerlerin anlamı yeniden üretilmekte veya itibarsızlaştırılmakta, kullanıcılar anonim kimlikleri sayesinde toplumsal ve ahlaki normları umursamadan içerik paylaşabilmektedirler. Tartışmanın ifade özgürlüğü çerçevesinden çıkıp doğrudan bir topluluğu hedef alan bir boyuta taşınmasına neden olan "*Ötekileştirici Söylem*"ler sık sık kullanılmakta, İslamofobik söylemler mizah yoluyla normalleştirilerek ve dini figürler ile inançlarla alay edilerek provokatif bir ortam yaratılmakta, kullanıcılar İslam ve Müslümanlar başta olmak üzere birçok dini ve etnik gruba karşı nefret söylemi içeren içerikler üretmekte, çoğunlukla dini eleştiri adı altında bireylerin dini kimliklerine yönelik doğrudan ya da örtük saldırılarla yapıcı tartışma zeminleri baltalanmakta, kimi zaman İslam ve Müslüman kimliğine doğrudan saldırıya dönüşen İslamofobik söylemler ifade özgürlüğü kisvesi altında meşrulaştırılmaktadır. Bu durum, eleştirel düşünce ve ifade özgürlüğü savunusu ile İslamofobik nefret söylemleri arasındaki sınırların çevrimiçi ortamda kolaylıkla bulanıklaşabilmekte olduğunu göstermektedir. Dijital

platformların ifade özgürlüğü ile nefret söylemi arasındaki dengeyi sağlamadaki zorluklarını gösteren bu olgu ifade özgürlüğü kavramının ideolojik araçsallaştırma riskini beraberinde getirmektedir.

Bu tür tartışmalar, toplumsal bağlamda daha derin ayrışmalara yol açabilecek potansiyele sahiptir ve hem inanç özgürlüğü hem de toplumsal bütünlük bağlamında ele alınması gereken önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bağlamında İslamofobik söylemler genellikle iç toplumsal gerilim dinamikleri üzerinden üretilmektedir. Bu durum toplumsal fay hatlarının duyarlılığını daha görünür hale getirmektedir. İnanç ve ifade özgürlükleri özellikle çok kültürlü ve inanç çeşitliliğine sahip toplumlar için kritik bir öneme sahiptir. Çok kültürlü ve farklı inançların kardeşçe bir arada yaşadığı Türkiye, karmaşık bir sosyal medya ekosistemine sahip bir ülke olarak bu bağlamda öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak; inanç özgürlüğü ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişkinin daha açık bir şekilde tanımlanması ve bu söylemlerin kullanıcıları tarafından araçsallaştırılan bir ideolojik aygıt olarak kullanılan ifade özgürlüğünün sınırlarının belirsizleştirilerek İslamofobik, ırkçı ve cinsiyetçi nefret söylemlerine kalkan yapılmasının önlenmesi gerekmektedir.

2.8. Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı, herkesin yaşamını sürdürmeye yetecek bir iş ve gelire sahip olması, onurunu koruyacak ve kişiliğinin gelişmesine olanak sağlayacak bir toplumsal düzende yaşaması olarak tanımlanmakta, aynı zamanda bu genel tanım; iş güvenliği hakkı, işyerlerinin çalışma ve sağlık koşullarına uygun olmasını isteme hakkı, çalışma sürelerinin uygun ölçülerde tutulmasını isteme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli tatil hakkı, dinlenme hakkı, boş zaman bulabilme hakkı, yaşına, gücüne ve cinsiyetine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve vergide adalet gibi çalışma hayatına ilişkin birçok hakkı bünyesinde barındırmaktadır. Anayasa'nın 48'inci maddesine göre: *"Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir"*. Anayasa'nın 49'uncu maddesi ise *"Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır"* hükmünü ihtiva etmektedir.

Bu kapsamda istihdam, işsizlik ve işgücüne katılım oranlarına dair veriler, çalışma hakkı başlığı altında incelenmelidir. TÜİK'in Mart 2025 yılında yayınladığı verilere göre işsiz sayısı 2024 yılında bir önceki yıla göre 151.000 azalarak 3.113.000 kişi olmuştur. İşsizlik oranı ise 0,7 puan azalarak %8,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı erkeklerde %7,1 iken kadınlarda %11,8 olarak tahmin edilmektedir. İstihdam edilenlerin sayısı 2024 yılında bir önceki yıla göre 988.000 kişi artarak 32.620.00 kişi, istihdam oranı ise 1,2 puan artarak %49,5 olmuştur. Bu oran erkeklerde %66,9 iken kadınlarda %32,5 olarak gerçekleşmiştir.¹⁶⁹ Öte yandan, 2024 yılı Ocak-Aralık döneminde Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

169 TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059> (E.T. 29/4/2025).

(İŞKUR) vasıtasıyla işe yerleştirilenlerin sayısı toplam 1.453.833'tür. Bunların 555.921'si kadın, 528.403'ü genç, 45.007'si engelli ve 278.983'ü yükseköğrenim mezunudur.¹⁷⁰ 2023 yılı verileri ile karşılaştırıldığında, 2024 yılında hem kadınlarda hem de erkeklerde işsizlik oranlarında azalma eğilimi görülmüştür.

2024 yılında yayımlanan 2025 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programının istihdam ve çalışma hayatı bölümünde, başta dijital dönüşüm ve iklim değişikliğinin işgücü piyasasında oluşturacağı talebe yönelik olarak işgücünün niteliğinin geliştirilmesi, aktif işgücü programlarının yaygınlaştırılması ve etkinliğinin artırılması, esnek çalışma biçimlerinden daha geniş kesimlerin faydalanması, özel politika gerektiren grupların işgücü ve istihdama katılımlarının artırılması, kayıt dışı istihdamın ve beyin göçünün azaltılması ile iş sağlığı ve güvenliği alanında yürütülen hizmetlerin nitelik ve verimliliğinin yükseltilmesi hususlarında ilerleme kaydedilmesi ihtiyacının devam ettiği belirtilmektedir.¹⁷¹

İşgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre kişilerin bilgi, beceri ve mesleki niteliklerini geliştirerek işgücüne katılımlarını sağlamak amacıyla 2024 yılında 3.405 kişi mesleki eğitim kurslarından yararlandırılmıştır. İstihdamın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla aktif işgücü programlarından ise 2024 yılında 69.144 kişi yararlanmıştır. Yararlanıcıların 28.719'u erkeklerden, 40.425'i ise kadınlardan oluşmaktadır. Olumlu istihdam tedbirlerine ek olarak, özel politika gerektiren gruplardaki kişilerin istihdamda kalmalarını sağlamak ve mevcut becerilerini günümüzün ihtiyaçlarına uyarlamak için hayat boyu öğrenme olanaklarının artırılması önem taşımaktadır.¹⁷²

2024 yılında işsizlikle mücadele amacıyla İşsizlik Sigortası Fonu'ndan finanse edilen üç teşvik uygulanmıştır. Bunlar; kadın, genç ve mesleki yeterlilik belgesi olanların istihdamına yönelik olarak aylık 4.150,52–31.128,89 TL arasında olmak üzere teşvik, işverenlerin işgücü maliyetlerini azaltmayı hedefleyen aylık 700 TL asgari ücret desteği ve işsizlik ödeneği alanların istihdam edilmesi halinde sağlanan 2024 yılı için aylık 6.700,84 TL prim desteğidir. Bu teşviklerle hem mevcut istihdamın korunması hem de ilave istihdamın teşvik edilmesi amaçlanmıştır.¹⁷³

2024 yılında alınan olumlu istihdam tedbirlerine ek olarak, özel politikalar gerektiren grupların istihdamda kalmalarını sağlamak ve mevcut becerilerini günümüzün ihtiyaçlarına uyarlamak için hayat boyu öğrenme olanaklarının artırılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede "İşgücü Uyum Programı (İUP)", diğer kamu kurumlarıyla iş birliği içinde yürütülen yarı zamanlı bir aktif işgücü programıdır. İUP ile sosyal hizmetler, bakım onarım ve yeşil dönüşüm kategorilerinde; program katılımcılarının görev almaları ve program süresince

170 İŞKUR, 2024 Yılı Aralık Ayı İstatistik Bülteni, <https://media.iskur.gov.tr/99955/12-aralik-2024-aylik-istatistik-bulteni.pdf> (E.T. 29/4/2025).

171 Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/11/2025-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-05112024.pdf>, s.274, (E.T. 22/5/2025).

172 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 56.

173 İŞKUR Genel Müdürlüğü'nün 25/4/2025 tarihli E-90302961-804.01-00018129612 sayılı yazısı.

işgücü piyasasında karşılık bulacak pratik becerileri kazanması sağlanmaktadır. Kadınlar, 35 yaş üstü kişiler, engelliler, eski hükümlüler, terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananlar, hane destek sistemi kapsamında olanlar İUP'lerin öncelikli hedef kitlesini oluşturmaktadır. Özel politika gerektiren gruplar programda öncelik sahibi olup katılımcıların yaklaşık %87,5'i kadınlardan oluşmaktadır.¹⁷⁴

TİHEK'in önceki yıllık raporlarında vurgulandığı üzere, çalışma hakkı çerçevesinde ülkemizde son yıllarda artış gösteren ve beyin göçü olarak nitelendirilen iyi eğitim görmüş, nitelikli iş gücünün göçünün incelenmesi gerekmektedir. Eğitimini tamamlamış uzmanlık kazanmış kişilerin daha çok göç ettiği görülmektedir. Bu kapsamda nitelikli beyin göçünü azaltmak, nitelikli işgücünün ülkemizde kalmasını sağlamak ve geri dönüşlerini teşvik etmek için beyin göçüne sebep olan durumların ortadan kaldırılmasına yönelik çaba sarf edilmesi gerekmektedir.¹⁷⁵

İnsan haysiyetini ve onurunu koruyacak bir gelirle hayatı idame ettirme hakkı göz önünde bulundurularak, çalışma imkânlarının geliştirilmesi, istihdamın artırılması ve korunması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.¹⁷⁶ 2024 yılında işsizlik sigortası kapsamında 1.659.922 kişi başvurmuş olup gerekli şartları taşıyan 798.307 kişi işsizlik ödeneği almaya hak kazanmıştır. İşsizlik ödeneği almaya hak kazananların 463.823'ü erkek, 334.484'ü ise kadınlardan oluşmaktadır.¹⁷⁷

2023 yılı itibarıyla genç işsizlik oranı %17,4 olarak gerçekleşmiş ve hedeflenen %17,8 oranının altına düşülmüştür. Aynı yıl gençlerin işgücüne katılım oranı %45,6'ya yükselirken, NEET (ne eğitimde ne istihdamda olan) oranı %22,5'e gerilemiştir. 2024 yılı TÜİK verilerine göre ise genç işsizlik oranı %16,3'tür. Bu gelişmeler doğrultusunda gençlerin istihdamını desteklemek amacıyla 2024 yılında 15-24 yaş aralığındaki 36.302 genç işbaşı eğitim programlarından, 1.476 genç ise mesleki eğitim kurslarından faydalandırılmıştır. Geleceğin mesleklerine odaklanan programlardan ise 2024 yılında 400 genç yararlanmıştır.¹⁷⁸

Genç istihdamının artırılması amacıyla geliştirilen dijital platformlar ve danışmanlık hizmetleri de yaygınlaştırılmıştır. "İŞKUR GENÇLİK" platformu ile gençlere yönelik tüm hizmetler tek çatı altında toplanırken, 81 ilde 170 "İŞKUR Kampüs" noktası aracılığıyla üniversitelerde aktif destek sağlanmaktadır. Danışman Bilgi Sistemi kapsamında 735 danışman yetkilendirilmiş, stajyer ve işverenleri buluşturan "*Staj Portalı*" da kullanıma sunulmuştur. İş Kulüpleri aracılığıyla 81 ilde 112 birimde iş arayan gençlere özgüven kazandırma ve iş arama becerilerini geliştirme hizmetleri sunulmaktadır.¹⁷⁹

174 İŞKUR Genel Müdürlüğü'nün 25/4/2025 tarihli E-90302961-804.01-00018129612 sayılı yazısı.

175 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2022, s.55; İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 56.

176 TÜRK-İş'in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı yazısı.

177 İŞKUR Genel Müdürlüğü'nün 25/4/2025 tarihli E-90302961-804.01-00018129612 sayılı yazısı.

178 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

179 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

Çalışma hakkı kapsamında ele alınması gereken konulardan biri de işçilerin temel haklarından yoksun bırakıldığı, sosyal güvenlikten mahrum kaldığı ve çalışma koşullarının güvencesiz olduğu kayıt dışı istihdamdır. TÜİK tarafından açıklanan Hane Halkı İşgücü Anketi 2024 yılı yıllık verilerine göre Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranı %26,53’tür. Kayıt dışı istihdamla mücadele için hem önleyici hem de cezalandırıcı yaklaşımlar ışığında Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığınca birçok çalışma yürütülmektedir. Kurum, ihbar, şikâyet ve risk analizleri doğrultusunda belirlenen işyerlerine rutin denetimler gerçekleştirmekte; bankalar ve kamu kurumlarından alınan verilerle kayıt dışılık, denetime gerek kalmadan tespit edilebilmektedir. Elektronik hizmet altyapısı sayesinde işlemler hızlanmış, vatandaş odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. İşverenlere yönelik prim indirimi gibi teşviklerle kayıtlı istihdam desteklenirken, kayıt dışı işçi çalıştıranlara teşvik kısıtlamaları uygulanmaktadır. Ayrıca, vatandaşların ve işverenlerin sosyal güvenlik ile hak ve yükümlülükler konusunda bilinçlendirilmesi amacıyla çeşitli bilgilendirme faaliyetleri yürütülmektedir.¹⁸⁰

Çalışma hakkının etkin biçimde kullanılabilmesi için işçilerin can ve mal güvenliğinin korunması, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının tesis edilmesi önem taşımaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamını, beş temel çalışma ilke ve haklarından biri olarak benimsemiş ve insana yaraşır bir işin ön koşulu olarak tanımlamıştır. Özellikle inşaat, maden, metal gibi iş sağlığı ve güvenliği risklerinin yüksek olduğu sektörlerde çalışanların iş sağlığı ve güvenliği hizmetinden yararlanabilmeleri oldukça önemlidir. 6331 sayılı Kanun’un yürürlüğe girdiği 2013 yılından 2024 yılı sonuna kadar iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini sunan ortak sağlık ve güvenlik birimi sayısı %139, iş güvenliği uzmanı sayısı %119 ve işyeri hekimi sayısı %208 düzeyinde artmıştır. Tüm çalışanların iş sağlığı ve güvenliği bağlamında temel insan hakkından faydalanabilmeleri için çalışanların etkin bir şekilde iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinden yararlanabilmeleri, sunulan iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin niteliğinin geliştirilmesi sağlanmalıdır.¹⁸¹

İş kazaları ve meslek hastalıklarını önlemek için ulusal politika ve programlar doğrultusunda güvenli ve sağlıklı çalışma ortamlarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinde sürdürülebilir iyileşme ise toplum genelinde iş sağlığı ve güvenliği kültürünün yerleşmesine bağlıdır. İş sağlığı ve güvenliği mevzuatındaki düzenlemelere rağmen, iş kazaları ve meslek hastalıklarına dair veriler mevzuatın bazı durumlarda yetersiz kaldığını ve iş sağlığı ve güvenliği bilincinin henüz oluşmadığını göstermektedir. TÜRK-İŞ tarafından 6331 sayılı Kanun’daki istisnaların kaldırılması yoluyla bu konuda ilerleme sağlanabileceği değerlendirilmektedir.¹⁸²

İşçilerin örgütlenme ve çalışma yaşamına ilişkin haklarının korunması için hayati önem taşıyan sendikalaşma hakkı, bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Nitekim örgütlenme hakkının özünde sendikal hak ve özgürlükler yatmaktadır. Çağdaş demokrasilerde sendikalar, demokratik sistemin önemli kurumlarından biridir. Türkiye’de 6356 sayılı

180 ÇSGB’nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

181 ÇSGB’nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

182 TÜRK-İŞ’in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı yazısı.

Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu kapsamında işkollarındaki işçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2023 Temmuz Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ'e göre ise işçi sayısı 16.413.359, sendika üyesi işçi sayısı 2.421.940 ve sendikalaşma oranı ise %14,76'dır.¹⁸³ 2024 Temmuz Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ'e göre ise işçi sayısı 16.973.613, sendika üyesi işçi sayısı 2.512.332 sendikalaşma oranı ise %14,8'dir.¹⁸⁴

"4688 Sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu Gereğince Kamu Görevlileri Sendikaları ile Konfederasyonların Üye Sayılarına İlişkin 2024 Temmuz İstatistikleri Hakkında Tebliğ"e göre 2024 yılı toplam çalışan kamu görevlisi sayısı 2.994.550 iken, sendika üyesi sayısı 2.251.330, sendikalaşma oranı ise %75,18 olmuştur. Görece yüksek olan bu sendikalaşma oranının daha da artacağı öngörülmektedir.¹⁸⁵

Sendikal örgütlenme önündeki engeller yalnızca çalışan kesimin değil, demokratik toplum yapısının tamamını ilgilendiren bir sorundur. Çoğulculuğun, özgürlüklerin ve katılımcılığın esas alındığı bir demokrasinin tüm kurumlarıyla hayata geçirilebilmesi için, sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki yasal ve fiili engellerin ortadan kaldırılması temel bir hedef olmalıdır. Bu doğrultuda, başta Anayasa olmak üzere ilgili tüm ulusal mevzuatın; evrensel insan hakları normlarına, ILO sözleşmeleri ve tavsiye kararlarına, Avrupa Sosyal Şartı'nın henüz kabul edilmemiş hükümlerine ve taraf olunan diğer uluslararası sözleşmelere uygun şekilde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır.¹⁸⁶ Nitekim İHEP'in "*Toplantı ve Örgütlenme Hakkının Güçlendirilmesi*" başlıklı hedefi altında sendikal hakların etkin bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla yöneticilerin farkındalıklarını artırmaya yönelik faaliyetler yürütüleceği düzenlenmektedir.

AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı kapsamında, program otoritesi Merkezi Finans ve İhale Birimi olan IPA-1 "*Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma*" bileşeni altındaki "*Çalışma Hayatında Sosyal Diyalogun Geliştirilmesi Projesi*" hizmet bileşeni, ILO'nun teknik desteği ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu proje kapsamında sendikal hakların etkin bir şekilde kullanımına yönelik olarak "*Sosyal Diyalog ve Sendikal Haklar Kısa Film Yarışması*" düzenlenmiştir. Söz konusu yarışmanın amacı, Türkiye'de şirket düzeyinde sosyal diyalogun gelişmesine katkıda bulunmak, sendikal hakların çalışma yaşamındaki önemine dikkat çekmek ve toplumda örgütlenme bilincine yönelik farkındalık yaratmaktır.¹⁸⁷

TÜRK-İŞ tarafından iş hukuku ve yargı süreçlerine yönelik 2023 yılında tavsiye edilen hususlar¹⁸⁸ 2024 yılı için de yinelenmiştir. Bu kapsamda iş ve sosyal güvenlik hukuku alanında içtihat birliğini sağlamak amacıyla yargı kararlarının paylaşıldığı platformlar kurulması ve

183 356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu gereğince; işkollarındaki işçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2023 Temmuz Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ, 31/7/2023 tarihli ve 32265 sayılı Resmi Gazete.

184 6356 sayılı Kanun gereğince; işkollarındaki işçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin 2024 Temmuz Ayı İstatistikleri Hakkında Tebliğ, 24/7/2024 tarihli ve 32611 sayılı Resmi Gazete.

185 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

186 TÜRK-İŞ'in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı yazısı.

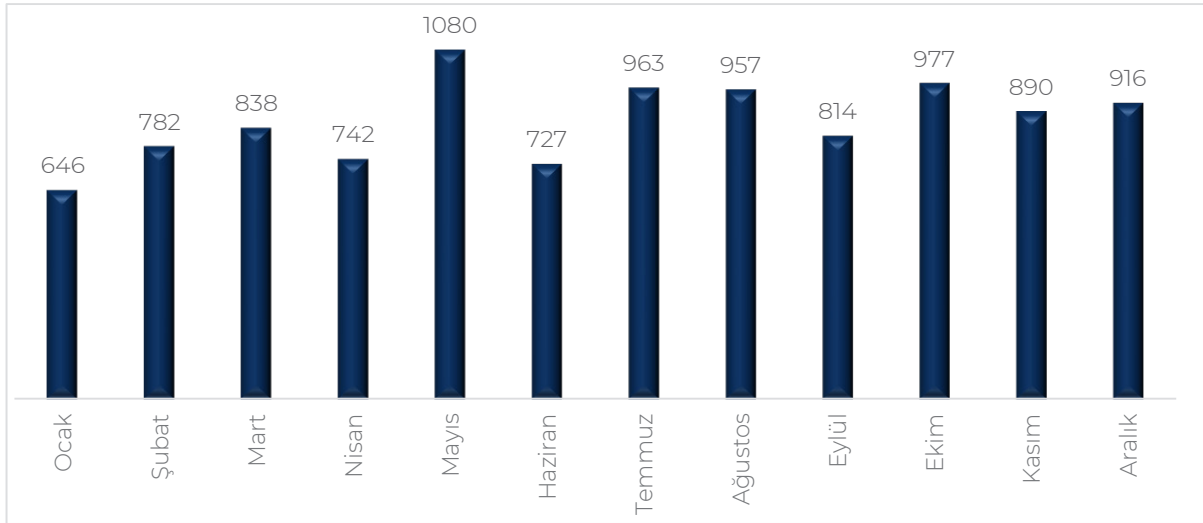
187 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

188 Bkz: TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2022, s.55; İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 58.

bu platformlara sendikalar ile hukukçuların erişiminin sağlanması önerilmektedir. Ayrıca, üç aşamalı iş yargısının yol açtığı gecikmelerin önüne geçmek için sistemin ıslahı, uzun yargılama sürelerini kısaltacak tedbirlerin alınması, iş ilişkisi devam ederken zamanaşımının işlememesine yönelik düzenleme yapılması, yetki tespitine yönelik haksız ve işletme- itirazlarının önlenmesi, topluluk davalarının teşvik edilmesi, iş yükünün azaltılması ve iş mahkemesi hâkimlerinin düzenli eğitimlerle uzmanlaştırılması gibi öneriler sunulmuştur.¹⁸⁹

İşyerinde psikolojik taciz (mobbing) olgusunun çalışma hayatının önemli sorunlarından biri olduğu ifade edilmelidir. Çalışma yaşamında çok sayıda çalışan kötü ve olumsuz davranışlara, baskı ya da hakaretlere maruz kalmaktadır. “Çalışanların kâbusu” olarak nitelenen mobbing olgusu, çalışma yaşamında önemli bir problem alanı olarak tebarüz etmektedir. Bu konuda özellikle TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Mobbing Raporu’nda¹⁹⁰ işaret edilen mobbing olgusunu şikayet eden taraflara destek sağlayacak sosyal mekanizmaların geliştirilmesi, yeni işe başlayanlara verilen hizmet içi eğitimlerin kapsamına mobbinge mücadele konusunun dahil edilmesi, işverenlerin keyfi davranışlarının sınırlandırılması için sendikaların etkinliğinin artırılması önem taşımaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun disiplin hukukuna ilişkin düzenlemelerinde mobbingin tanımına ve hangi eylemlerin mobbing kapsamına girdiği konusuna da açıklık getirilerek mobbingin açıkça disiplin suçu kapsamına alınması kamu çalışanlarının mobbingden korunması için önemlidir.

ÇŞGB, 1/1/2024-31/12/2024 döneminde toplam 10.332 mobbing başvurusu almıştır. Bunların aylara göre dağılımı aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.¹⁹¹

Grafik 8: Mobbing Başvurularının Aylara Göre Dağılımı (2024)¹⁹²

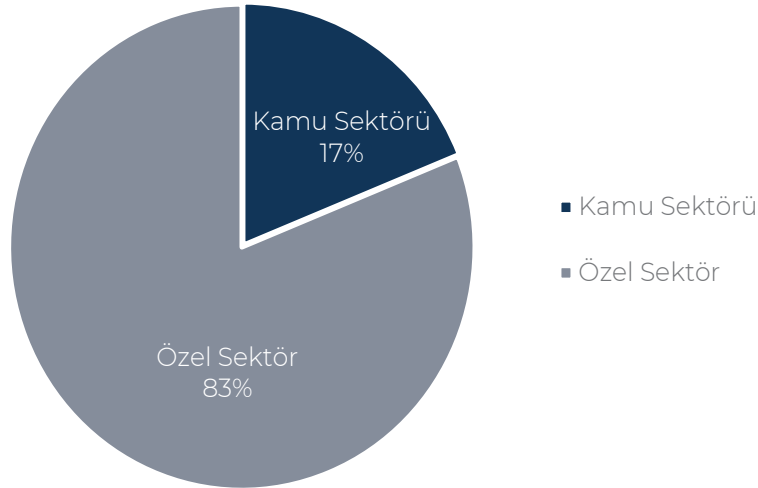
189 TÜRKiŞ'in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı yazısı.

190 İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6, 2011, s.80-89.

191 ÇŞGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

192 ÇŞGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

ÇSGB'nin ALO 170 Hattı ve diğer yollardan yapılan mobbing başvuruları ve çağrıları; %83 oranla özel sektör çalışanlarından (8.958) ve %17 oranla kamu sektörü çalışanlarından (1.734) gelmiştir.¹⁹³

Grafik 9: Mobbing Başvurularının Sektörel Bazlı Dağılımı¹⁹⁴

Çalışma hakkı bakımından mevzuat düzenlemeleri de önem taşımaktadır. Bu kapsamda 2024 yılında AYM 18/1/2024 tarihinde E.2023/12 numaralı dosyada, 7429 sayılı Kanun'un 11'inci maddesiyle 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin değiştirilen ek 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının birinci cümlesinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar vermiştir. Bahsedilen iptal kararına uygun olarak, 27/6/1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin ek 4'üncü maddesinin birinci fıkrası, 28/7/2024 tarihli ve 7534 sayılı Kanun'un 59'uncu maddesiyle "25/6/2001 tarihli ve 25/6/2001 tarihli ve 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu hükümleri uyarınca kamu görevlileri sendikalarına üye olup, aylık veya ücretinden üyelik ödentisi kesilen kamu görevlilerine her ay aylık veya ücretleri ile birlikte toplu sözleşmeyle belirlenen tutarda toplu sözleşme ikramiyesi ödenir." şeklinde değiştirilmiştir. Böylece kamu görevlileri sendikasının kurulu olduğu hizmet kolunda sendika üyesi olabilecek toplam kamu görevlisi sayısının en az %2'sini üye kaydeden kamu görevlileri sendikalarıyla bu şartı sağlayamayan kamu görevlileri sendikalarının üyeleri arasındaki eşitsizlik giderilmiştir. Bu düzenleme, kamu görevlilerinin hizmet kollarında faaliyet gösteren diledikleri sendikaya üye olmalarını kolaylaştırdığından, dolaylı olarak kamu görevlileri sendikacılığını da teşvik edecektir.¹⁹⁵

Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 15/10/2024 tarihli ve 32693 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmelik ile çeşitli meslek ve sektörlerdeki çalışma izni muafiyeti

¹⁹³ ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

¹⁹⁴ ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

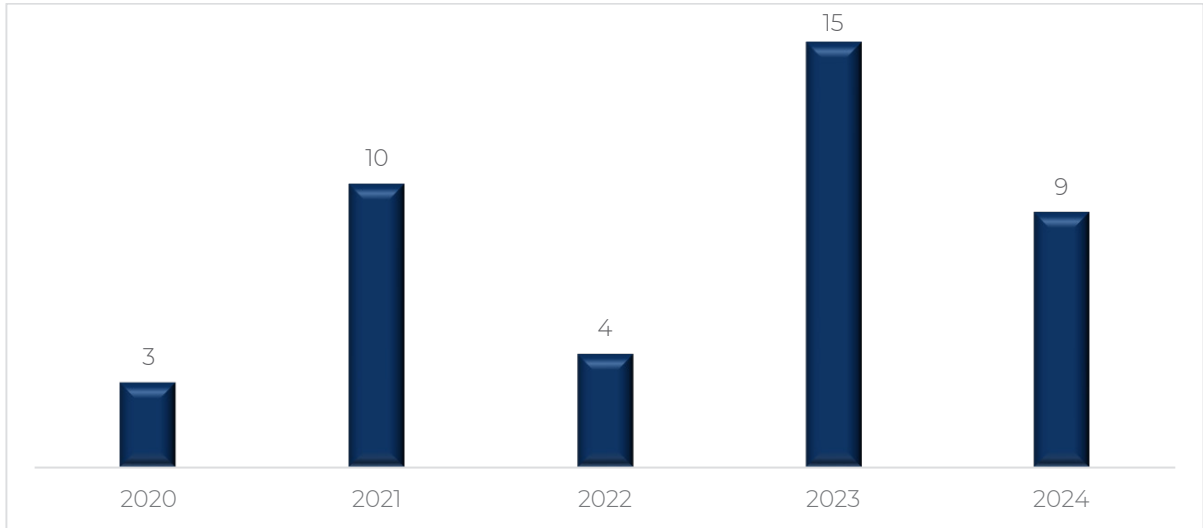
¹⁹⁵ ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

süreçlerine ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmış ayrıca İçişleri Bakanlığınca bildirilen geçici koruma sağlanan yabancılar ile insani ikamet sahibi yabancıların çalışma izni muafiyeti kapsamında çalışabileceği düzenlenmiştir.¹⁹⁶

2.9. Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kişilerin özel yaşamlarını, aile ilişkilerini ve haberleşmelerinin korunmasını güvence altına alan temel bir insan hakkıdır. İHEB'in 12'nci maddesinde, MSHS'nin 17'nci maddesinde korunan bu hak, AİHS'nin 8'inci maddesinde "özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı" başlığıyla yer almaktadır. AİHS'nin 8'inci maddesi altında bağlantılı olarak dört hak (özel hayat, aile hayatı, konut dokunulmazlığı ve haberleşme hürriyeti) düzenlenmektedir.¹⁹⁷

2024 yılında AİHM Türkiye hakkında Sözleşme'nin 8'inci maddesine ilişkin 9 ihlal kararı vermiştir.¹⁹⁸ Bu maddeye ilişkin olarak 2023 yılında 15 ihlal kararı verildiği gözetildiğinde bu madde açısından önceki yıla nazaran bir düşüş eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. Özel hayat ve aile hayatına saygı hakkına yönelik 2020 yılında 3, 2021 yılında 10, 2022 yılında 4, 2023 yılında ise 15 ihlal kararı verilmiştir.

Grafik 10: Yıllara Göre AİHS 8'inci Madde Kapsamında Verilen İhlal Sayıları Dağılımı

Özel hayatın ve aile hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı Anayasa'nın "özel hayatın gizliliği" başlıklı 20'nci maddesinde "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz" şeklinde düzenlenmektedir. Anayasa'nın 41'inci maddesinin "Aile, Türk toplumunun temelidir

¹⁹⁶ ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

¹⁹⁷ TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023, s. 44.

¹⁹⁸ Adalet Bakanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> (E.T. 22/5/2025).

ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar” hükmü de aile hayatını güvence altına almıştır.

AYM'nin 23/9/2012- 31/12/2024 tarihleri arasında verdiği ihlal kararlarının hak ve özgürlüklere göre dağılımı incelendiğinde “özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı”na ilişkin 1.706 karar olduğu görülmektedir.¹⁹⁹

2024 yılı özelinde bakıldığında, 01/01/2024-31/12/2024 tarihleri arasında özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı konusunda esas incelemesi sonucu 134 ihlal kararı verilmiştir.²⁰⁰ 2023 yılında ise 01/01/2023- 31/12/2023 tarihleri arasında esas incelemesi sonucu 172 ihlal kararı bulunduğu görülmektedir.²⁰¹

Toplumun temel yapı taşı olan aile, yalnızca bir birliktelik değil güven ve aidiyet kaynağıdır. Anayasa'nın 41'inci maddesi ailenin huzur ve refahının korunması için devlete gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurma görevlerini yüklemiştir. Konunun önemine binaen 15/5/2024 tarihinde “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi” konulu 2024/6 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi yayımlanmıştır. Aile odaklı politikalar ile aileye hizmet sunan tüm aktörlerin ortak katılımıyla aileleri olumsuz yönde etkileyecek her türlü etmene yönelik önlemleri ve aile yapısını güçlendirici faaliyetleri içeren “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028)” hazırlanmıştır.

2024-2028 yıllarını kapsayan “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı” ile ülkemizin sosyal kalkınmasını desteklemek üzere aktif ve dinamik nüfus yapısının korunması, aile ve evlilik kurumunun güçlendirilmesi ve bu sayede sosyal refahın artırılması amaçlanmaktadır.²⁰² Vizyon Belgesi ve Eylem Planı, aile kurumunun güçlendirilmesini, değerlerinin korunmasını ve ailenin risklere karşı dayanıklılığının artırılmasını hedefleyen beş ana amaç çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu stratejik amaçlar, “Küresel Riskler ve Demografik Dönüşüm Karşısında Ailenin Korunması”, “Ailelerin Refah Düzeyinin Yükseltilmesi”, “Aile Odaklı Sosyal Politika ve Hizmetlerin Etkinliğinin Artırılması”, “Dijitalleşme Sürecinde Ailenin Desteklenmesi”, “Aileye Duyarlı Çevre Politikaları ile Ailelerin Afet ve Acil Durumlara Dayanıklılığının Artırılması” olarak belirlenmiştir.

ASHB tarafından ailelerin sağlam temeller üzerine kurulması, sağlıklı ve güçlü aile yapısının desteklenmesi amacıyla Evlilik Öncesi Eğitim Programı, Aile Eğitim Programı ve aile danışmanlığı hizmetleri yürütülmektedir.²⁰³

199 AYM, Kararlar Bilgi Bankası, <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 19/5/2025).

200 AYM, Bireysel Başvuru İstatistikleri, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KararTarihiBaslangici=01%2F01%2F2024&KararTarihiBitisi=31%2F12%2F2024&KararTuru%5B%5D=1&Hak%5B%5D=17&Sonuc%5B%5D=7&KararBulteni=1> (E.T. 19/5/2025).

201 AYM, Kararlar Bilgi Bankası, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KararTarihiBaslangici=01%2F01%2F2023&KararTarihiBitisi=31%2F12%2F2023&KararTuru%5B%5D=1&Hak%5B%5D=17&Sonuc%5B%5D=7&KararBulteni=1> (E.T. 23/5/2025).

202 ASHB, Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028), s.13. <https://ulusaleyem.aile.gov.tr/media/m1garifl/ailenin-korunmasi-ve-gu-c-lendirilmesi-vizyon-belgesi-ve-eylem-planı.pdf>, (E.T. 23/5/2025).

203 ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

Aile Eğitim Programı, aile *üyelerinin* yaşam boyu değişen rollerine ve gelişim görevlerine uyum sağlamalarını kolaylaştırmak, aile içinde üstlendikleri rollerle ilgili becerilerini ve bilgilerini geliştirmek ve ailelerin yaşam kalitesini zenginleştirmek hedefiyle oluşturulan bir yetişkin eğitim programıdır. Program, iletişim, hukuk, iktisat, medya ve sağlık olmak üzere 5 alanda hazırlanan toplam 28 modülden oluşmaktadır. Program kapsamında, evlilik ve aile hayatı, anne ve baba olmak, çocuk yetiştirme tutumları, çocuk gelişimi, bilinçli medya kullanımı, aile içi iletişim, problem çözme, etkili ve yetkin ebeveynlik, aile bütçesi ve kaynak yönetimi, sağlık okuryazarlığı gibi konularda eğitimler²⁰⁴ verilmektedir.²⁰⁵

ASHB tarafından yürütülen “*Evlilik Öncesi Eğitim Programı*”²⁰⁶ ile evlilik çağına gelmiş gençlerin ya da aile kurmak için bir araya gelen çiftlerin, evlilik hayatına hazırlanmaları ve evliliğe iyi bir başlangıç yapabilmelerine destek olunması amaçlanmaktadır. Evlilik öncesi eğitimlere katılmak isteyen çiftler 81 il genelinde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine ya da Sosyal Hizmet Merkezlerine başvurabilmektedirler. Söz konusu program Evlilikte İletişim ve Yaşam Becerileri, Aile Hukuku, Evlilik ve Sağlık olmak üzere 3 temel içerikten oluşmaktadır.²⁰⁷

Aile danışmanlığı hizmeti, “*Aile Danışmanlığı*”, “*Boşanma Süreci Danışmanlığı*” ve “*Bireysel Danışmanlık*” olmak üzere 3 temel başlık altında gerçekleştirilmektedir. Aile danışmanlığı hizmeti, 81 ilde Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezlerindeki uzman personel aracılığı ile ücretsiz olarak sunulmaktadır. Bu hizmet ile aile üyelerini güçlendirmek, aile içi ilişkileri düzenlemek, aile üyelerinin iletişim, stresle baş etme, problem çözme becerilerini geliştirmek, evliliğin işleyişinde yaşanan ya da yaşanması muhtemel sorunların çözümüne destek olmak hedeflenmektedir. Ayrıca, boşanma kararı alan çiftlere yönelik boşanma süreci ve boşanma sonrasında yaşanan sorunların giderilmesi amacıyla boşanma süreci danışmanlığı hizmetleri de verilmektedir. Danışmanlık hizmetlerinden yararlanmak isteyen kişiler e-Devlet üzerinden ya da bizzat sosyal hizmet merkezlerine başvurabilmektedirler.²⁰⁸

Aile ve toplumu sosyal risklerden ve zararlı alışkanlıklardan koruyabilmek amacıyla gerekli farkındalık çalışmalarının yürütülmesi önem taşımaktadır. ASHB tarafından Aile Eğitim Programı çerçevesinde “*Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma Modülü*” ve Yeşilay işbirliğinde gerçekleştirilen “*Türkiye Bağımlılıkla Mücadele*” eğitimleri aracılığıyla farkındalık eğitimleri (madde, alkol, tütün, kumar, teknoloji) verilmektedir. Bağımlı ve ailesine yönelik olarak ASHB’ye bağlı Sosyal Hizmet Merkezlerinde sosyal uyum süreci danışmanlığı da sunulmaktadır.²⁰⁹

204 Aile Eğitim Programı içeriklerine aep.aile.gov.tr ile aile.gov.tr/athgm adresinden ulaşılabilir.

205 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

206 Evlilik Öncesi Eğitim Programı içeriklerine aep.aile.gov.tr ile aile.gov.tr/athgm adresinden ulaşılabilir.

207 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

208 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

209 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

Sosyal politikalar alanındaki stratejik gelişmeleri takip etmek, veriye dayalı araştırmalar yaparak etki analizleri gerçekleştirmek, sosyal hizmet modelleri geliştirmek ve politika önerileri sunmak amacıyla 25/12/2024 tarihinde 171 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “*Aile Enstitüsü*” kurulmuştur. Ailenin korunmasına yönelik çalışmaların bilimsel temeller üzerinde sağlıklı olarak ilerleyebilmesi amacıyla araştırma faaliyetleri de yürütülmekte ve politika önerileri oluşturulmaktadır. Türkiye’de Medya ve Dijital Ortamların Aile Üzerindeki Etkisi Araştırması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel amacı, Türkiye’deki ailelerin medya ve dijital ortamlarla olan etkileşimlerini çok boyutlu bir perspektiften incelemektir. Bu inceleme, geleneksel medyadan (televizyon, radyo, gazete) sosyal medya platformlarına, dijital oyunlardan yapay zekâ uygulamalarına kadar geniş bir yelpazedeki dijital araçları kapsamaktadır. Araştırma, bu araçların aile içi iletişim dinamiklerini, ebeveyn-çocuk ilişkilerini, aile üyelerinin psikolojik durumlarını ve genel olarak aile yapısını nasıl etkilediğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu araştırma mevcut durumda ihtiyaç duyulan alanları tespit ederek yeni hizmet alanlarının belirlenmesini, var olanların ise geliştirilmesine yönelik veri toplama çalışmalarını kapsamaktadır.²¹⁰

25/12/2024 tarihli ve 172 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “*Nüfus Politikaları Kurulu*” kurulmuştur. Nüfus Politikaları Kurulu, nüfus politikalarının eşgüdüm içerisinde bütüncül bir yaklaşımla oluşturulmasını ve daha etkin uygulanmasını sağlamak, demografik yapıdaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek üzere Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığında toplanmaktadır. Nüfus politikalarının koordinasyonu açısından Ulusal Nüfus Eylem Planının hazırlanması amaçlanmaktadır. Nüfus Politikaları Kurulu birinci Toplantısı 9/1/2025 tarihinde Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde gerçekleştirilmiştir.²¹¹

Aile kurumunun desteklenmesi, güçlendirilmesi, gençlerin sosyal risklere karşı korunması ve gelişimleri ile girişimlerine destek sağlanmasına yönelik kaynağın oluşturulması amacıyla kurulan Aile ve Gençlik Fonu kapsamında ASHB tarafından “*Evlenecek Gençlerin Desteklenmesi Projesi*” hayata geçirilmiştir. Projenin amacı, evlenmeyi planlayan çiftlere ekonomik, psikolojik ve sosyal destekler sunarak evliliklerinin daha sağlam bir temele oturmasına yardımcı olmak ve gençleri evliliğe teşvik etmektir. Proje kapsamında başvurusu onaylanan çiftlere 48 ay vadeli, 2 yılı geri ödemesiz, 150.000 TL tutarında faizsiz kredi desteği sunulmaktadır. Bunun yanı sıra evlilik öncesi ve sonrası eğitim/danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. 15/2/2024 tarihinde deprem bölgesinde pilot olarak uygulanmaya başlayan proje, 13/1/2025 tarihi itibarıyla ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.²¹²

Bakım ihtiyacı olan engellilerin kendi tercihleri doğrultusunda ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürebilmeleri ve aile bütünlüğünün korunabilmesi amacıyla 2006 yılında “*Evde Bakım Yardımı*” başlatılmıştır. Bu yardım kapsamında her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı, asgarî ücretin aylık net tutarının 2/3’ünden daha az olan engellilere bakım veren

210 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

211 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

212 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

aile üyeleri/yakınlarına aylık ödeme yapılmaktadır. Bakım veren kişiye, (10.000) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısının çarpımının sonucu kadar ödeme gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda; 2024 yılı aralık ayı itibarıyla 541.831 kişi Evde Bakım Yardımı'ndan yararlanmaktadır.²¹³

Engellilerin ailelerini güçlendirmek üzere sunulan hizmetlerden biri de gündüzlü bakım hizmetleridir. Engellilere yönelik kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerin yürütüldüğü bu merkezlerde engellilerin yanı sıra ailelerine de rehberlik ve danışmanlık hizmetleri de sunulmaktadır. 2024 yılı aralık ayı itibarıyla 137 gündüzlü bakım merkezinde söz konusu hizmetler sunulmuştur.²¹⁴ ASHB verilerine göre “Ulusal Engelli Veri Sistemi”nde kayıtlı 2024 yıl sonu itibarıyla kayıtlı 4.249.769 engelli bulunmaktadır. Öte yandan gündüzlü hizmetten 2024 yılı sonunda 1.929 olarak gerçekleşmiştir.²¹⁵ Ulusal Engelli Veri Sistemi’nde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin sayısı ile gündüzlü hizmetlerin önemi birlikte değerlendirildiğinde, bu hizmetlerden yararlanan kişi sayısının azaldığı ve gündüzlü bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği görülmektedir. Ayrıca bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak, engelli, yaşlı ve hastalara yönelik hafta sonu, akşam veya gece bakım hizmeti sunacak tesislerin kurulması ve bu hizmetlerin ülke genelinde yaygınlaştırılmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir. 2024 yılında Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda; ASHB, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığı iş birliğinde başlatılan “Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Sisteminin Geliştirilmesi Projesi” ile de gelişim riski veya engeli olan çocukların doğumdan ilkokulun ilk yıllarına kadar olan süreçte sağlık, bakım ve eğitim hizmetlerine etkin şekilde erişebilmesinin ve bu süreçlere ailelerinin katılımının sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda; ülkemize özgü bir model oluşturulabilmesi amacıyla iyi uygulama örnekleri incelenerek raporlama yapılmış, pilot çalışma için belirlenen 3 gündüzlü bakım merkezindeki ilgili personele eğitimler verilmiştir.²¹⁶

ASHB tarafından yürütülen projelerden birisi olan Aile Destek Merkezleri (ADEM), toplumun temel yapı taşı olan aileyi ve bu kurumun merkezinde yer alan kadınları desteklemek için; terörizm, madde bağımlılığı, kadına yönelik şiddet, çocuk ihmal ve istismarıyla mücadele edilmesi kapsamında; iç ve dış göçün, kadına yönelik şiddetin ve toplumsal olayların yoğun ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu yerleşim yerlerindeki kişilerin, devlet-millet kaynaşmasının sağlanması, aile bütünlüğünü tehdit eden unsurlardan korunması, milli ve manevi değerler ile toplumun değer yargılarını muhafaza etmek üzere psikososyal, sosyokültürel, mesleki ve kişisel yönden gelişimlerinin ve toplumsal entegrasyonlarının sağlanması amacı ile faaliyet gösteren merkezlerdir.²¹⁷

Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM) ise Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı yerlerde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamındaki

213 ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

214 ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

215 ASHB İstatistik Bülteni, Engelli Bakılan Kişi Sayıları, Aralık 2024, <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/istatistikler/> (E. T. 18/8/2025).

216 ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

217 ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

vatandaşların toplumsal entegrasyonlarını sağlamak üzere, psikososyal, sosyokültürel, mesleki, sanatsal ve kişisel gelişimlerini sağlamaya yönelik olarak faaliyet gösteren merkezlerdir.²¹⁸ Bu merkezlerde milli manevi değerlerin önemi, kadının ailedeki yeri ve aile mefhumunun önemi, çocuk yetiştirmenin önemi, terör ve aileye etkileri, madde bağımlılığı, kadına yönelik şiddet, çocuk ihmal ve istismarıyla mücadele, meslek edindirme ve katma değer üretimi, atölye çalışmaları gibi uygulamalı ve teorik dersler verilmektedir. Ayrıca sosyo-ekonomik gelişmişliği düşük olan ve kendi imkânlarıyla toplumsal hayata katılımlarını sağlayamayan kadınlara sosyal, kültürel, mesleki hizmetler çerçevesinde aile içi iletişim, bebek bakımı, bağlama, gitar, ebru, bakırcılık, pastacılık, okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim öğrenme gibi çeşitli kurslar düzenlenerek sertifika verilmekte, sertifika alan birçok kişi iş sahibi olmaktadır.²¹⁹

Yeni düzenlemelerle birlikte ADEM-SODAM yararlanıcılarını sosyal ve psikolojik konular ile iletişim konularında destekleyecek eğitim, seminer ve toplantılara üç ay boyunca katılım sağlayan kursiyerlere aylık 800 TL teşvik desteği verilmektedir. Öte yandan 2025 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesi doğrultusunda aile kurumunun korunması, güçlendirilmesi ve değerlerin gelecek nesillere sağlam bir miras olarak aktarılması için çalışmaların yürütülmesi hedeflenerek, ADEM ve SODAM’larda kurulan Aile İletişim Atölyelerinde; aile içi iletişimin güçlendirilmesine yönelik eğitim, seminer, atölye, açık alan ve salon etkinlikleri ile yarışmalar gibi çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Böylece sosyal aktiviteler ile ailelerin bir araya gelerek nitelikli vakit geçirmeleri sağlanmaktadır.²²⁰

2.10. Kişisel Verilerin Korunması Hakkı

Kişisel verilerin korunması hakkı, 2010 yılında “Özel hayatın gizliliği” başlığı altında Anayasa’nın 20’nci maddesinde temel bir hak olarak Anayasal güvenceye kavuşmuştur. Kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı; “kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar”.²²¹

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu 7/4/2016 tarihli ve 29677 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun’un amacı, kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemektir. Kanun hükümleri, kişisel verileri işlenen gerçek kişiler ile bu verileri tamamen veya kısmen otomatik olan ya da herhangi bir veri kayıt sisteminin parçası olmak kaydıyla otomatik olmayan yollarla işleyen gerçek ve tüzel kişiler hakkında uygulanmaktadır.

Kişisel verilerin korunması hakkı, kişilere ilişkin verilerin işlenmesinde temel hak ve özgürlükleri korumasının yanı sıra özellikle kişilerin kendi kişisel verileri üzerinde karar

218 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

219 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

220 ASHB’nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

221 Anayasa’nın 20’nci maddesi Ek fıkra: 7/5/2010-5982/2 md.

verme özgürlüğünü de korumaktadır. Ayrıca hukuka aykırı olarak kişisel verilerin işlenmesi, Anayasa'nın 17'nci maddesi ile güvenceye alınan kişi dokunulmazlığı, kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlali anlamına da gelebilmektedir. Bir gerçek kişinin kişisel verilerinin işlenmesi halinde kişisel verilerinin korunması hakkının sınırlandırılmasının, özel hayatın gizliliği hakkına müdahale teşkil edebildiği belirtilmelidir.

6698 sayılı Kanun'la kurulan Kişisel Verileri Koruma Kurumu (KVKK), kişiler tarafından haklarının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan ihbar ve şikâyetler ile veri ihlal bildirimlerini incelemektedir. 2024 yılı içerisinde Kuruma yapılan veri ihlal bildirimleri ve bazı veri ihlallerine ilişkin olarak açılan resen incelemelerin sayısı 289'dur. Bu incelemelerin 103'ü sonuçlandırılmıştır.²²²

2024 yılı içinde Kuruma iletilen 8.275 adet başvurunun %55'ini "kişisel verilerin hukuka aykırı olarak işlenmesi", %18'ini "kişisel verilerin veri sorumlusu tarafından hukuka aykırı olarak üçüncü kişilerle paylaşılması", %16'sını "izinsiz SMS/arama", %5'ini "ilgili kişilerin Kanun kapsamındaki taleplerinin veri sorumlusu tarafından yerine getirilmemesi", %3'ünü "Veri sorumlusu tarafından verilerin silinmemesi, yok edilmemesi ve anonim hale getirilmemesi", ve %1'er olmak üzere "unutulma hakkı kapsamındaki talepler", "aydınlatma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi" ile "kişisel verilerin hukuka aykırı yurt dışına aktarılması" konuları oluşturmaktadır.²²³

2024 yılı içerisinde KVKK'ye intikal etmiş olan veri ihlal bildirimleri üzerinden en çok ihlal edildiği tespit edilen kişisel veriler kimlik, iletişim, kullanıcı adı ve parola verileridir.²²⁴ Finans ve e-ticaret sektörlerinde kişisel verilerin ihlal edildiği iddiasıyla Kuruma yapılan başvurular arasında en üst sıralarda yer almaktadır. Bununla birlikte, 2024 yılı içerisinde Kuruma intikal eden 8.275 adet başvurunun %20'sini hizmet, %11'ini medya, %10'unu telekomünikasyon, %7'sini kamu, %6'sını hukuk hizmetleri, %5'ini bankacılık ve finans, %3'ünü eğitim, %2'serlik bölümlerini insan kaynakları, sağlık, sigortacılık ve bilişim, %1'lik kısmını turizm ve son olarak %29'unu ise diğer alanlar oluşturmaktadır.²²⁵

İlgili kişiler, 6698 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesi kapsamındaki kişisel verilerinin korunmasına ilişkin ihbar ve şikâyet dilekçelerini yazılı olarak Kurumun adresine posta yoluyla iletebilecekleri gibi CİMER ya da Kurumun resmi internet sitesinde yer alan e-şikâyet modülü aracılığıyla da internet ortamı üzerinden iletebilmektedirler. Bu çerçevede 1/1/2024-31/12/2024 döneminde toplam 43 adet Kişisel Verileri Koruma Kurulu toplantısı gerçekleştirilmiş ve Kurul tarafından toplam 2.229 adet karar alınmıştır.²²⁶

KVKK tarafından 1/1/2024-31/12/2024 tarihleri arasında 8.275 adedi ilgili dönemde, 1.574 adedi ise geçmiş yıllardan olmak üzere toplam 9.849 dilekçe hakkında inceleme süreci

222 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

223 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

224 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

225 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

226 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

yürütülmüştür. Bu dilekçelerin 8.372 adedi sonuçlandırılmış olup, 1.477 adedi ile ilgili değerlendirmeler ise yılsonu itibarıyla devam etmektedir.²²⁷

KVKK 2024 yılında sonuçlandırılan 8.372 adet dilekçenin %62'si usul şartlarını taşıyamaması, %31'i 6698 sayılı Kanun kapsamı dışında kalması sebebiyle reddedilmiş olup dilekçelerin %4'ü hakkında Kanun hükümlerine herhangi bir aykırılık bulunmaması sebebiyle yapılacak bir işlem bulunmadığına %2'si ile ilgili olarak veri sorumluları nezdinde idari para cezası uygulanmasına ve %1'i ile ilgili olarak ise veri sorumlusunun talimatlandırılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede 2024 yılı içerisinde 145'i ihbar ve şikayetler, 120'si veri ihlal bildirimi ve 597'si veri sorumluları sicilne kayıt ve bildirim yükümlülüğü kapsamında olmak üzere toplam 862 veri sorumlusu hakkında uygulanan idari para cezasının toplam miktarı 552.188.101 TL olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra 6698 sayılı Kanun'un 18'inci maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca, Kanun'a aykırılık sebebiyle kamu tüzel kişiliğini haiz 36 kurum ve kuruluşta ise sorumlular hakkında disiplin hükümlerine göre işlem yapılması istenmiştir.²²⁸

Kişisel verilerin kötüye kullanılmasında çocuklar yetişkinlere göre daha savunmasızdırlar. Çocuklar kendileriyle ilgili bilgilerin kötüye kullanılabileceğini anlamada genel olarak yeterli olgunluğa sahip olmadıklarından maddi ve manevi suistimale uğrama tehditlerinden korumak için ekstra önlemler alınması gereklidir. KVKK'den alınan cevabi yazıda; şahsen ya da veli, vasi veya yasal temsilcisi vasıtasıyla başvuru yapan çocukların şikâyet veya ihbarlarının değerlendirilmesine özgü ayrı bir düzenleme bulunmadığı ve Kuruma başvuru yapan çocuklara dair istatistiki bir verinin tutulmadığı belirtilmiştir. Bununla beraber çocuklar tarafından yapılan başvurularda veya çocuğun dahil olduğu başvurularda; somut olaya konu olan verinin çocuk verisi olması nedeniyle genel nitelikteki verilere kıyasen daha hassas bir yaklaşımla değerlendirildiği ifade edilmektedir.

KVKK, okul çağındaki gençler arasında kişisel veri farkındalığı oluşturmak, dijital mahremiyet konusunda bilinç meydana getirmek ve kişisel verilerin korunmasına yönelik pratik bilgiler paylaşmak amacıyla “KVKK Okulda Projesi” gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında belirlenen okullarda öğrencilere güçlü parola oluşturma teknikleri, güvenli çevrim içi alışveriş, internet ortamında paylaşılan bilgiler konusunda nelere dikkat edilmesi gerektiği ve sosyal medyada kişisel verilerin korunması gibi konularda bilgilendirmeler yapılmıştır.²²⁹

Veri korumanın önemini vurgulamak için Kurum web sitesinde “KVKK Çocuk” adıyla bir bölüm oluşturulmuştur. Burada kişisel verileri işleyenlere, ebeveynlere ve çocuklara hitap eden afişler, broşürler ve infografikler paylaşılmıştır. Diğer taraftan kişisel veri farkındalığını artırmaya yönelik karikatür ve slogan yarışmaları düzenlenmiştir.²³⁰

Sayılan etkinliklerin yanı sıra “Verican ile Kişisel Verileri Öğreniyorum” adıyla çocuklara kişisel verileri öğreten ve çevrim içi ortamda güvende kalmanın yollarını anlatan bir çizgi roman serisi yayımlanmıştır. Toplamda altı bölümden oluşan bu seride, kişisel verilere ilişkin

227 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

228 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

229 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

230 KVKK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

bilgilerin yanı sıra siber zorbalık ve oyun bağımlılığı gibi önem teşkil eden konuları da kişisel verilerin korunması kapsamında ele alınmıştır.

Öte yandan, okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları ve bu eğitim-öğretim kurumlarında görev yapan personel ve öğretmenler tarafından Kanun'a aykırı bir şekilde internet sitelerinde ve kurumsal ya da şahsi sosyal medya hesaplarında paylaşıldığına ilişkin Kuruma muhtelif ihbar ve şikayetlerin iletilmesi nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığına yazılan 9/10/2023 tarihli ve "Okul Öncesi, İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Tarafından Öğrencilere Ait Kişisel Verilerin Paylaşılması" konulu yazı ile öğrencilere ait tüm kişisel verilerin internet sitelerinde ve sosyal medya hesaplarında paylaşılması suretiyle gerçekleştirilen kişisel veri işleme faaliyetlerinde; hukuka uygun bir aydınlatmanın mutlak surette yapılması, başkaca bir veri işleme şartı yoksa çocukları yasal olarak temsile yetkili veli ya da vasinin açık rızasının hukuka uygun bir şekilde temin edilmesi ve bu konuda eğitim-öğretim kurumu personeli ile öğretmenlerin bilgilendirilmesi hususlarına dikkat çekilmiştir.

İHEP'te 6698 sayılı Kanun'un AB standartları ile uyumlu hale getirileceği, Kişisel Verileri Koruma Kurulunun idari para cezalarına karşı sulh ceza hakimlikleri yerine idari yargıya başvuru imkanının sağlanacağı düzenlenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, 6698 sayılı Kanun'un bazı hükümleri; 7499 sayılı Kanun hükümleri ile değişikliğe uğramıştır. 7499 sayılı Kanun, 12/03/2024 tarihli ve 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Kanun ile temel olarak; Kanun'un "Özel Nitelikli Kişisel Verilerin İşlenme Şartları" başlıklı 6'ncı maddesinde, "Kişisel Verilerin Yurt Dışına Aktarılması" başlıklı 9'uncu maddesinde ve "Kabahatler" başlıklı 18'inci maddesinde değişiklik yapılmıştır.²³¹

Anılan değişiklikler kapsamında 6698 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinin ikinci fıkrası yürürlükten kaldırılmış olup sağlık ve cinsel hayata ilişkin veriler ile diğer özel nitelikli kişisel veriler arasındaki ayırım kaldırılarak tüm özel nitelikli kişisel veriler için geçerli olacak şekilde işleme şartları yeniden düzenlenmiş ve yeni işleme şartları öngörülmüştür. Söz konusu değişikliklerde AB Genel Veri Koruma Tüzüğü (GVKT) referans alınmıştır.²³²

6698 sayılı Kanun'un 6'ncı maddesinde, ırk, etnik köken, siyasi düşünce, inanç, sağlık, cinsel hayat, ceza mahkûmiyeti, biyometrik ve genetik veriler gibi bilgiler özel nitelikli kişisel veri olarak tanımlanmıştır. Yapılan değişikliklerle açık rıza ile diğer işleme şartları arasındaki hiyerarşik fark kaldırılmış, kanunlarda öngörülme şartı tüm özel nitelikli veriler açısından ortak işleme şartı haline getirilmiştir. Ayrıca fiili imkânsızlık, hayat veya beden bütünlüğünün korunması, kişinin alenileştirdiği veriler ve bir hakkın tesisi için zorunluluk gibi yeni işleme şartları eklenmiştir. Daha önce yalnızca sağlık ve cinsel hayata ilişkin veriler için geçerli olan kamu sağlığı ve sağlık hizmetleri amacıyla veri işleme imkânı ise artık tüm özel nitelikli kişisel veriler açısından uygulanabilmektedir. Bunun yanında istihdam, iş sağlığı ve güvenliği, sosyal güvenlik ve sendikal faaliyetler kapsamında da yeni işleme şartları getirilmiştir.²³³

231 KVVK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

232 KVVK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

233 KVVK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

Kanun'un 9'uncu maddesinde yapılan değişikliklerle, kişisel verilerin yurt dışına aktarımı GVKT ile uyumlu hale getirilmiştir. Buna göre aktarım, Kişisel Verileri Koruma Kurulu tarafından verilen yeterlilik kararı bulunması, yeterlilik kararı yoksa uygun güvencelerin sağlanması veya bunların da mümkün olmaması durumunda sınırlı istisnaların varlığı halinde yapılabilir. Yeterlilik kararının verilmesinde ülkenin veri koruma mevzuatı, uygulaması, bağımsız denetim kurumlarının varlığı ve Türkiye ile karşılıklılık durumu gibi kriterler dikkate alınacaktır. Yeterlilik kararları en geç dört yılda bir gözden geçirilecek ve gerektiğinde değiştirilip kaldırılabilir.²³⁴

Ayrıca standart sözleşme, bağlayıcı şirket kuralları ve Kurul onaylı taahhütnameler uygun güvence araçları olarak düzenlenmiştir. Aktarım ilişkinyükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde veri sorumluları ve veri işleyenler hakkında 50.000 – 100.000 TL arasında idari para cezası uygulanabilir. Son olarak, Kurul kararlarına karşı yapılacak itirazlarda görevli mahkeme sulh ceza hakimlikleri yerine idare mahkemeleri olarak belirlenmiştir.²³⁵

Kişisel verilerin korunması bakımından Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından da çalışmalar yürütülmektedir. 12/11/2019 tarihli ve 85303 sayılı Bakanlık Makam Oluru ile "6698 sayılı Kanun Uygulama Kurulu" oluşturulmuştur. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun Uygulanmasına Dair Yönerge 11/1/2023 tarih ve 915905 sayılı Makam Oluru ile yürürlüğe girmiştir.

E-Devlet kapısı sistemleri TÜRKİSAT tarafından sürekli izleme anlayışı çerçevesinde sızma testi uzmanları tarafından takip edilmektedir.²³⁶ Yapılan güvenlik testleri ve incelemeleri neticesinde edinilen bilgiler doğrultusunda güvenlik sistemleri güncellenmekte ve bu güncelleme neticesinde, takip edilen sistemlerde oluşan risk durumuna göre şüpheli görülen erişimler geçici olarak otomatik bir şekilde engellenmektedir. e-Devlet Kapısı üzerinde bulunan hizmetler ilgili kurumların işbirliği ile sunulmakta olup hizmetler kapsamında sunulan veriler ilgili kurumlar tarafından sağlanmaktadır. e-Devlet Kapısı üzerindeki hizmetler kapsamında kullanıcılara sunulan verilerin sahibi ise hizmeti sunan kurumlar olup hizmetler kapsamında kullanıcıya gösterilen bilgiler e-Devlet Kapısı'nda tutulmamaktadır. Bir hizmetin sunumu esnasında ilgili kamu kurumlarından anlık olarak sorgulanan veriler e-Devlet Kapısı ekranında doğrudan kullanıcıya gösterilmektedir.²³⁷

2.11. Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet hakkı ekonomik değer ifade eden ve değeri parayla ölçülebilen her türlü mal varlığı hakkını kapsamaktadır. Bu hak, kişiye başkasının hakkına zarar vermemek ve kanunların koyduğu sınırlamalara uymak koşuluyla sahibi olduğu şeyi dilediği gibi

234 KVVK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

235 KVVK'nın 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

236 Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 26/5/2025 tarihli ve E-44697349-045.99-2744554 sayılı yazısı.

237 e-Devlet Kapısı kullanımı kapsamında elde edilen kişisel veriler ile işleme amaçları konusunda "<https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=kvkk>" adresinden aydınlatma yapılmaktadır.

kullanma, semerelerinden yararlanma ve tasarruf etme imkânı vermektedir.²³⁸ AİHS metni oluşturulurken mülkiyet hakkına ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Sonrasında kaleme alınan protokol ile mülkiyet hakkı koruma kapsamına eklenebilmiştir. Mülkiyet hakkı AİHS'nin 1 No'lu Protokolü'nün 1'inci maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre *"her gerçek ya da tüzel kişi, mülkiyetinden/malvarlığından müdahale edilmeksizin yararlanma hakkına sahiptir."* Aynı maddeye göre kişiler kamu yararı uyarınca ve yasanın ve uluslararası hukuk genel ilkelerinin öngördüğü koşullar haricinde mülkiyetinden yoksun bırakılamayacaktır. Anayasa'nın 35'inci maddesinde ise herkesin mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğu ve bu hakların ancak kamu yararı amacıyla kanunla sınırlanabileceği hüküm altına alınmıştır. Mülkiyet hakkı mahiyeti itibarıyla; fikri mülkiyet hukukundan vergi hukukuna, idare hukukundan borçlar hukukuna kadar neredeyse bütün hukuk disiplinlerini ilgilendirmektedir. Bu nedenle de mülkiyet hakkı yalnızca 35'inci madde ile sınırlı bir koruma alanına sahip değildir. Bu madde dışında kamulaştırmaya ilişkin 46'ncı madde, kıyılara ilişkin 43'üncü madde, toprak mülkiyetine ilişkin 44'üncü madde, ormanlara ilişkin 169 ve 170'inci maddeler, kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin 63'üncü madde, doğal kaynaklara ilişkin 168'inci madde, müsadereye ilişkin 28, 30 ve 32'nci maddeler, vergiye ilişkin 73'üncü madde, sosyal güvenliğe ilişkin 60 ve 61'inci maddeler ve temel hakların sınırlandırılma rejimini düzenleyen 13'üncü madde hükümleri mülkiyet hakkı ekseninde değerlendirilebilecek haklardandır.²³⁹

Mülkiyet hakkı bağlamında hangi değerlerin *"mülk"* sayılacağı, anayasa ve insan hakları belgelerinde kavramların özerk niteliği nedeniyle iç hukuk tanımlarından farklılık gösterebilmektedir. AİHM ve AYM, ekonomik değeri bulunan unsurları mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirmekte; bu nedenle hakkın kapsamı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'ndaki klasik mülkiyet kavramıyla sınırlı görülmemektedir. Anayasal mülkiyet hakkı yalnızca taşınır ve taşınmazlara ilişkin aynı hakları ve fikri mülkiyet gibi mutlak hakları değil; alacak hakları, sosyal güvenlikle doğan talepler ve kira sözleşmesinden kaynaklanan kullanım hakkı gibi unsurları da kapsamaktadır.²⁴⁰

2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'na göre idarelerin, kamu hizmet ve teşebbüsleri için gerekli taşınmaz, kaynak ve irtifak haklarını bedellerini peşin ödeyerek kamulaştırabilecekleri hüküm altına alınmıştır. İHEP'te de kamulaştırma bedelinin geç ödenmesi halinde faizin tüketici fiyat endeksindeki değişimlere göre hesaplanması öngörülmektedir. AYM, bedelin geç ödenmesiyle oluşan değer kayıplarının telafi edilmemesi durumunda ödenen miktarın anayasal anlamda *"gerçek bedel"* sayılmayacağını, müdahalenin ölçülü olabilmesi için ödemenin enflasyon gibi etkenlerden arındırılması gerektiğini belirtmiştir. Yüksek enflasyon dönemlerinde hak sahiplerinin gerçek karşılığa ulaşamadığı, yalnızca kanuni faiz öngören düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğu belirtilmiş ve geç ödenen

238 AYM, E.2021/128, K.2022/68, 1/6/2022, para. 17-18.

239 H. Burak Gemalmaz, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 6: Mülkiyet Hakkı, Avrupa Konseyi, 2018, s. 9.

240 H. Burak Gemalmaz, a.g.e., s. 33 vd.

kamulaştırma bedeli için sadece kanuni faiz ödeneceğini öngören kural iptal edilmiştir.²⁴¹ AYM ayrıca geç ödemelerin, taşınmazın bedelinin yanı sıra tasarruf ve yatırım getirilerinden yararlanma imkânını da ortadan kaldırdığını vurgulamıştır. Bu nedenle, kamulaştırma bedelinin ödenmesinde gecikmeler için faizin hesaplanmasında tüketici fiyat endeksindeki değişimlerin dikkate alınmasını sağlayacak somut ve etkili düzenlemeler yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

İHEP kapsamında kamulaştırmada “*kamu yararı*” kararının açık, öngörülebilir ve anlaşılabilir bir şekilde verilmesine yönelik tedbirler alınması hedeflenmektedir. Bu hedef gerçekleştirilecek planlar içinde yer alsa da uygulamaya yönelik somut bir adım atılmadığı görülmektedir. AİHS’ye göre mülkiyet hakkında müdahalede; kanun tarafından öngörülmüş olma, kamu yararı ve demokratik toplumda gereklilik şartlarının üçünün birlikte sağlanmış olması gerekmektedir.²⁴² Kamu yararı kavramı, genel bir ifadeyle özel veya bireysel çıkarlardan ayrı ve bunlara üstün olan toplumsal yararı ifade etmektedir. Bütün kamusal işlemler, nihai olarak kamu yararını gerçekleştirmek hedefine yönelmek durumundadır. Anayasa’nın 35’inci maddesine göre kişilerin mülkiyetleri ancak kanunla öngörülmüş usullerle ve kamu yararı gereği karşılığı ödenmek suretiyle ellerinden alınabilir. Anayasa’nın 13’üncü maddesinde yer alan ölçülülük ilkesi gereği kişilerin mülklerinden mahrum bırakılmaları halinde elde edilmek istenen kamu yararı ile mülkünden mahrum bırakılan kişinin hakları arasında adil bir denge kurulması gerekmektedir.²⁴³ Bu nedenle, kamulaştırma süreçlerinde mülkiyet hakkının ihlal edilmemesi için kamu yararı kararlarının açık, öngörülebilir ve anlaşılabilir şekilde gerekçelendirilmesi sağlanması, bu yönde somut ve bağlayıcı düzenlemelere gidilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İHEP kapsamında kamulaştırmatsız el atma gibi mülkiyet hakkına yönelik mevzuat ya da uygulamadan kaynaklı müdahalelere karşı valilikler nezdinde idari bir başvuru yolu getirilmesi ve kusuru bulunan kamu görevlilerine idari yaptırım uygulanması hedeflenmektedir. Bu hedef de gerçekleştirilecek planlar içinde yer alsa da uygulamaya yönelik somut bir adım atılmadığı görülmektedir. Kamulaştırmatsız el atma, kamulaştırma yapmaya yetkili olan devlet, kamu tüzel kişileri, kamu kurumları veya kamu yararı bulunması hâlinde yararlanırlarına kamulaştırma yapılabilecek gerçek ve özel hukuk kişileri tarafından, Anayasa’nın 46’ncı maddesi ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu’na aykırı şekilde, özel mülkiyete konu taşınmazlara kısmen veya tamamen, fiilen veya hukuken bedelsiz olarak el koyma işlemidir.

Kamulaştırmatsız el atma, kamulaştırma ile kıyaslandığında daha az güvence sunan ve hukuki olmayan bir yöntemdir. 2942 sayılı Kanun’a göre, kamulaştırma kararı verilebilmesi için öncelikle taşınmazın değerinin idare tarafından tespit ettirilmesi, uyuşmazlık halinde

241 AYM, E.2022/83, K.2023/69, 5/4/2023, para. 23; AYM, “Basın Duyurusu: Geç Ödenen Kamulaştırma Bedeli İçin Sadece Kanuni Faiz Ödeneceğini Öngören Kuralın Anayasa’ya Aykırı Olduğu”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/gec-odenen-kamulastirma-bedeli-icin-sadece-kanuni-faiz-odenecegini-ongoren-kuralin-anayasa-ya-aykiri-oldugu/> (E.T. 29/5/2025).

242 Aida Grgić ve Diğerleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Mülkiyet Hakkı) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap), Avrupa Konseyi, İnsan Hakları El Kitapları: Numara 10, 2007, s. 13.

243 AYM, Mehmet Akdoğan ve Diğerleri, B. No: 2013/817, 19/12/2013, para 34 vd.

idarenin mahkemeye başvurarak bedel tespitini istemesi, tespit edilen bedelin peşin olarak bankaya yatırılması gerekmektedir. Ancak kamulaştırmatsız el atmayla idareye, taşınmazı kullanma ve kamulaştırma işlemi yapmadan taşınmazı elde etme imkânı sağlanmaktadır. AYM tarafından idareye resmi kamulaştırma kurallarının ötesine geçme imkânı sağlayan bu uygulamanın öngörülemez ve keyfi durumlara sebep olma tehlikesi taşıdığı; yeterli derecede hukuki güvence temin edecek ve gerektiği şekilde gerçekleştirilen bir kamulaştırmanın alternatifini oluşturacak nitelikte olmadığı ifade edilmiştir.²⁴⁴ Bu kapsamda mülkiyet hakkını ihlal eden kamulaştırmatsız el atma uygulamalarına karşı etkili bir koruma sağlanabilmesi için, valilikler nezdinde öngörülen idari başvuru mekanizmasının bir an önce hayata geçirilmesi ve sorumluluğu bulunan kamu görevlilerine yönelik yaptırımların somut şekilde uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

Kamulaştırmatsız el atma davalarında malikin zararının hızlı ve tam olarak giderilmesi anayasal bir zorunluluktur. İHEP'te kamulaştırmatsız el atma eylemlerinden kaynaklı davaların öncelikle görülmesi ve malikin uğradığı zararların en hızlı şekilde ve gecikmeksizin tazmininin sağlanması, bu davalarda yargılama harç ve giderleri ile vekâlet ücretinin ilgili idareye yükletilmesine ilişkin düzenleme yapılacağı yer almaktadır. Hâlihazırda 2942 sayılı Kanun'un "*Giderlerin ödenmesi*" başlıklı 29'uncu maddesinde "*10 uncu madde uyarınca mahkeme heyetinin harcırahları, 15 inci madde uyarınca mahkemece oluşturulan bilirkişilerin ve keşifte dinlenen muhtarın mahkemece takdir edilecek ücretleri ile, tapu harçları ve bu Kanunun gerektirdiği diğer giderler kamulaştırmayı yapan idarece ödenir.*" hükmü yer almaktadır. Bununla beraber davaların daha kısa sürede bitirilmesinin sağlanması için ülke genelinde kamulaştırmatsız el atma davalarına bakacak ihtisas mahkemelerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

7343 sayılı İcra ve İflâs Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun²⁴⁵ ile yapılan değişiklikler gereğince açık artırma sureti ile yapılan satışların UYAP'a entegre Elektronik Satış Portalı üzerinden yapılmasına ilişkin düzenlemeler Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ülke genelinde 2/1/2023 tarihinden itibaren ilânı yapılacak satışlar hakkında elektronik satış uygulamasına geçilmiştir. İcra ve İflas Kanunu Uyarınca Elektronik Ortamda Yapılacak Satışların Usulü Hakkında Yönetmelik 8/3/2023 tarihli ve 31772 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 111'inci maddesi ve devamı maddeleri gereğince anılan Yönetmelik'te yer alan düzenlemeler kapsamında yapılan tüm satışlar elektronik ortama taşınmıştır.²⁴⁶ Söz konusu değişiklikler İHEP'in icra takibi ve yargılama süreçleri sebebiyle mülkiyet hakkı ihlallerinin önlenmesi amacıyla 2004 sayılı Kanun ile anılan Yönetmelik'in mülkiyet hakkının en geniş şekilde korunmasını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesini ve haczedilen malın en üst bedelden satılarak alacaklının alacağına kavuşması ve borçlunun mevcut borcundan kurtulmasını sağlamak amacıyla icra satışlarının tüm aşamalarının elektronik ortamda gerçekleştirilmesi hedefleri bakımından önemli gelişmelerdir.

244 AYM, *Celalettin Aşçıoğlu*, B. No: 2013/1436, 6/3/2014, para 55 vd.

245 30/11/2021 tarihli ve 31675 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

246 Adalet Bakanlığı İcra İşleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve 86420598-157/3311 sayılı yazısı.

E-Devlet kapısı üzerinden Elektronik Satış Portalı'nda ilân edilen ve yapılan ihalelere katılım sağlanabilmektedir. Bu hâliyle borçlunun ve icra takibinin taraflarının hakları en üst düzeyde korunmaktadır. İhaleye katılan ve teklif veren katılımcıların teklif verme süresi içinde başkaları tarafından bilinmesi engellenerek ihalenin daha güvenli bir ortamda gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca borçlunun satıştan önce malını değerinin %90'ından az olmamak kaydıyla anlaşma sağladığı üçüncü kişiye devredebilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme, 7343 sayılı Kanun ile 2004 sayılı Kanun'un 111'inci maddesinden sonra gelmek üzere 111/a maddesiyle ihdas edilmiştir. Bu Kanun maddesinin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar ise 28/5/2022 tarihli ve 31849 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İcra ve İflâs Kanunu Uyarınca Borçluya Satış Yetkisi Verilmesine Dair Yönetmelik ile düzenlenmiştir.²⁴⁷

Tapu siciline idareler tarafından konulan kamusal kısıtlamaların elektronik ortamda malik ve ilgililerin bilgi ve erişimine sunulması mülkiyet hakkına yönelik ihlallerin önlenmesinde önem arz etmektedir. İHEP faaliyetleri çerçevesinde kamu kısıtlarına ilişkin geometrik bilgilerin, Mekansal Gayrimenkul Sistemi (MEGSİS) üzerinden yönetilmesi için modül tasarımı tamamlanarak 2022 yılında aktif hale getirilmiştir. Bu sistem sayesinde tapu müdürlüklerine gönderilen, sit alanları, kıyı kenar çizgisi, rezerv yapı alanları, askeri bölgeler, özel güvenlik bölgeleri, stratejik alanlar, afete maruz bölgeler ve büyük ova koruma alanları gibi çeşitli özel alanlara ilişkin bilgiler dijital olarak kaydedilmiş ve sistem üzerinde erişilebilir hâle getirilmiştir. ÇŞİDB tarafından; idarelerden Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne (TKGM) iletilen tüm kısıtlı alan verilerinin tamamlanmasıyla birlikte TAKBİS 2 projesi yürürlüğe girecek ve bu kapsamda, kısıtlı alanlarda yer alan tüm parsellerin tapu kayıtlarıyla dijital ortamda ilişkilendirilmesi sağlanacaktır. Böylece taşınmazlar üzerindeki kısıtlamalara ilişkin bilgiler tapu sistemine entegre edilmiş olacak ve ilgililerin bu bilgilere kolayca ulaşabileceği bir yapı oluşturulacaktır. 2026 yılı içinde, TKGM'ye iletilen tüm kısıtlı alan verilerinin, ilişkili oldukları parsellerle tapu kayıtları üzerinden eşleştirilerek sunulması planlanmaktadır.²⁴⁸

İHEP kapsamında abonelik sözleşmelerinden alınan güvence bedelinin, verilen hizmetin türüne göre öngörülecek birim miktar üzerinden belirlenmesi ve alındığı tarihteki değerini koruyacak şekilde iadesinin sağlanması hedefi yer almaktadır. Abonelik Sözleşmeleri Yönetmeliği'nin²⁴⁹ 25'inci maddesine göre satıcı veya sağlayıcı, fesih bildiriminin hüküm ifade etmesinden itibaren on beş gün içinde tüketici tarafından ödenmiş olan tutarın geri kalan kısmını ve varsa tüketiciden güvence, depozito veya teminat adı altında alınan ücretlerin güncel tutarlarını kesinti yapmaksızın iade etmekle yükümlüdür. Elektrik Piyasası Tüketici Hizmetleri Yönetmeliği'nin²⁵⁰ 29'uncu maddesinde tespit edilen nakit güvence bedeli, güncelleme oranı kullanılarak güncellendiği ve güncellenmiş güvence bedeli bakiyesinin ifade edildiği hüküm altına alınmıştır.²⁵¹ Belediye Su ve Kanalizasyon

247 Adalet Bakanlığı İcra İşleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve 86420598-157/3311 sayılı yazısı.

248 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

249 24/1/2015 tarihli ve 29246 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

250 30/5/2018 tarihli ve 30436 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

251 Ticaret Bakanlığı, "Abonelik Sözleşmeleri Hakkında Bilgilendirme", <https://tuketici.ticaret.gov.tr/yayinlar/tuketici-bilgi-rehberi/abonelik-sozlesmeleri-hakkinda-bilgilendirme> (E.T. 29/5/2025).

Hizmetlerinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik²⁵² ile belediyeler ile su ve kanalizasyon idarelerinin su ve atık su aboneliklerinin tesisinde güvence bedeli alınmasına ve iadesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş ve bahse konu bedelin değerini koruyacak şekilde iadesine ilişkin düzenleme yapılmıştır.²⁵³

AYM ve AİHM'nin mülkiyet hakkına ilişkin içtihatlarının tapu ve kadastro işlemlerinde etkin bir şekilde dikkate alınması için ilgili personele yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar düzenlenmesi dâhil gerekli tedbirler alınması İHEP faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda 2024 yılında aday memur olarak ataması yapılan, mühendis, tekniker, teknisyen, bilgisayar işletmeni, memur ve hizmetli kadrolarındaki 59 personele hazırlayıcı eğitimler kapsamında "İnsan Hakları ve Mülkiyet Hakkı Eğitimi" verilmiştir. 30/4/2021 tarihinden bu yana ise 20.232 personele "İnsan Hakları ve Mülkiyet Hakkı Eğitimi" verilmiştir ve mülkiyet hakkı konusunda farkındalık kazanmaları sağlanmıştır.²⁵⁴

2.12. İnsan Ticaretiyle Mücadele

İnsanın bedeni veya emeği üzerinden gelir elde etmeyi amaçlayan ve insan onurunu hiçe sayan insan ticareti, ağır insan hakları ihlallerine yol açması nedeniyle modern kölelik olarak adlandırılmaktadır.²⁵⁵ İnsan haklarını doğrudan ihlal eden ve kişilerin özgürlüklerini, onurunu ve güvenliğini tehdit eden insan ticareti suçu, 21'inci yüzyılın en ciddi sorunları arasında yer almaya devam etmektedir.

İnsan ticareti suçu, büyük ölçüde organize bir şekilde gerçekleştiğinden, bu suçun önlenmesi, mağdurların korunması, failerin soruşturulup kovuşturulması ve suçla mücadelede ilgili tüm aktörlerin iş birliğinin sağlanması yoğun bir çalışma gerektirmektedir. Bu kapsamda insan ticaretiyle mücadele 2000 yılından itibaren hem uluslararası düzeyde hem de ülkemizde önemli bir ivme kazanmıştır.

Türkiye'nin insan ticaretiyle mücadelesi 2000'li yıllarda Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi ve Sözleşmenin eki olan İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadınların ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (Palermo Protokolü)²⁵⁶ ve Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'ne²⁵⁷ taraf olunmasıyla kurumsal bir nitelik kazanmıştır.

252 9/8/2022 tarihli ve 31918 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

253 ÇŞİDB, "Belediye Su ve Kanalizasyon Hizmetlerinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik'te Değişiklik Yapıldı", <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/belediye-su-ve-kanalizasyon-hizmetlerinde-uyulacak-usul-ve-esaslara-iliskin-yonetmelik-te-degisiklik-yapildi-haber-272450> (E.T. 29/5/2025).

254 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

255 Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-tr.mfa (E.T. 1/6/2025).

256 TBMM tarafından 30/1/2003 tarihli ve 4804 sayılı Kanun ile uygun bulunmuş, 4/2/2003 tarihli ve 25014 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

257 01/2/2008 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi Türkiye tarafından 19/3/2009 tarihinde imzalanmış, 30/1/2016 tarihli ve 6667 sayılı Kanun ile uygun bulunmuş, 19/2/2016 tarihli ve 29629 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesinde düzenlendiği üzere insan ticareti suçunu önleme ve bu suçla mücadeleye ilişkin politika ve stratejilerin oluşturulması konusunda çalışmalar yürütmek, eylem planı hazırlamak, kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 117'nci maddesine istinaden İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu²⁵⁸ oluşturulmuştur.²⁵⁹

İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonunun 10/12/2020 tarihli toplantısında alınan 2020/1.2 kararı ile insan ticaretiyle mücadele alanında yürütülen faaliyetleri incelemek ve raporlamak amacıyla TİHEK, Ulusal Raportörlük Kurumu olarak belirlenmiştir.²⁶⁰ Her ne kadar TİHEK ulusal raportör olarak belirlendiyse de 6701 sayılı Kanun'da TİHEK'in insan ticaretiyle mücadele görevine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Raportörlük görevi kapsamında TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın uygulanmasının izlenmesi, kamu kurum ve kuruluşlarının insan ticaretiyle mücadele faaliyetlerinin takibi ve değerlendirilmesi, ilgili mevzuattaki eksikliklerin tespiti ve insan ticaretiyle mücadele alanında gerekli görülen önerilerin yapılması gibi çeşitli görevleri ifa etmektedir.

TİHEK tarafından insan ticaretiyle mücadele görevi kapsamında hazırlanan ilk rapor olan *"İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu"* 2023 yılında yayımlanmıştır.²⁶¹ Adı geçen Rapor'da hem mevzuata hem de uygulamaya yönelik olarak çok sayıda öneride bulunulmuştur. Raporda mevzuata ilişkin olarak;

- İnsan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi hükümleri ve İnsan Ticaretine Karşı Eylem Uzmanlar Grubu (GRETA) tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirilmesi ve anılan sözleşmeyle uyumlu hale getirilmesi;²⁶²

258 İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu, ilgili Yönetmelik gereğince İçişleri Bakan Yardımcısının başkanlığında Yargıtay Başkanlığı veya Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı temsilcisi, Adalet Bakanlığı, ASHB, ÇSGB, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı ile TİHEK, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanlığı, Türkiye Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Türkiye Barolar Birliği'nin üst düzey temsilcileri ve Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) temsilcilerinden oluşmaktadır.

259 İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 2021 yılında İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu'na dönüştürülmüştür.

260 İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesi uyarınca kurulan İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu'nun 10/12/2020 tarihli toplantısında alınan 2020/1.2 karar.

261 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 2023.

262 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu 2023, s. 65.

- “Ülkeye sokma” ve “ülke dışına çıkarma” ibarelerinin TCK’nın 80’inci maddesinin²⁶³ birinci fıkrasında yer aldığı şekliyle çocuklarla ilgili esasları düzenleyen üçüncü fıkrasına eklenmesi,²⁶⁴
- İnsan ticaretiyle mücadelenin daha etkili olması, hukuki korumanın daha üst düzeyde sağlanması açısından insan ticaretiyle mücadele ve insan ticareti mağdurlarına ilişkin hususların kanunla düzenlenmesi, bu çerçevede müstakil bir yasanın çıkarılması,²⁶⁵

şeklindeki tavsiyeler öne çıkmıştır.

TİHEK tarafından insan ticaretiyle mücadele görevi kapsamında hazırlanan ikinci “İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu”na ilişkin çalışmalar ise 2024 yılında devam etmiştir.

2021-2023 dönemini kapsayan İHEP’te 6 aylık süre içerisinde Adalet Bakanlığınca insan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi ve GRETA tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirileceği belirtilmiştir. İHEP’te yer verilen bu hedeflerle ilgili olarak Bakanlık tarafından Plan döneminde herhangi bir çalışmanın sonuçlanmadığı belirtilmiştir.²⁶⁶ Bakanlık tarafından aktarılan bilgiye göre, 2024 yılı boyunca ilgili hedefin gerçekleştirilmesine yönelik bazı teknik toplantılar ve hazırlık çalışmaları yürütülmüş; mevzuat değişiklikleri için ön çalışmalar yapılmış ve ilgili kurumlarla istişarelerde bulunulmuştur.²⁶⁷ Ancak tüm bu sürece rağmen, 2024 yılı sonu itibarıyla herhangi bir mevzuat değişikliğinin yürürlüğe girmedeği ve hedeflenen yasal reformların uygulamaya geçirilemediği görülmektedir.

TİHEK’in ilk İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporunda uygulamaya dönük öne çıkan tavsiye ise İnsan Ticaretiyle Mücadele Ulusal Eylem Planı hakkında olmuştur.²⁶⁸ Türkiye’de 2003 ve 2009 yıllarında olmak üzere iki kez İnsan Ticareti ile Mücadele Ulusal Eylem Planı yürütülmüştür. 2024 yılı içerisinde GİB tarafından üçüncü Ulusal Eylem Planı hazırlık çalışmaları yürütülmektedir.²⁶⁹ Bu süreçte ihtiyaç analizleri ve saha araştırmaları gerçekleştirilmiş; kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve akademinin katılımıyla çalıştaylar düzenlenmiştir.²⁷⁰ İnsan ticaretiyle mücadelenin daha etkin, sistematik ve sürdürülebilir bir şekilde yürütülebilmesi için yeni ulusal eylem planının gecikmeksizin hayata geçirilmesi önemlidir. Bu planın yürürlüğe girmesi, özellikle yerel düzeyde yürütülen mücadele faaliyetlerine ivme kazandıracak ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine

263 Ayrıca TCK’nın 80’inci maddesinde Palermo Protokolü’nde yer alan “başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama” ifadesine de yer verilmemiştir.

264 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu 2023, s. 66.

265 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu 2023, s. 65.

266 Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü’nün 31/1/2024 tarihli ve 826 sayılı yazısı.

267 Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü’nün 3/6/2025 tarihli ve 84053534-2022-276.01-04-531/4144 sayılı yazısı.

268 TİHEK, İnsan Ticaretiyle Mücadele Türkiye Ulusal Raporu 2023, s. 64.

269 GİB’in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

270 GİB’in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

katkı sağlayacaktır. Öte yandan insan ticaretiyle mücadele ulusal koordinatörlük görevini de yerine getiren ve ilgili kurumların üst düzey temsilcilerinden oluşan İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulu en son toplantısını 14/12/2021 tarihinde gerçekleştirmiştir. Kurulun ilgili Yönetmelik gereğince²⁷¹ her yılın şubat ayında olağan toplantısını yapması gerekmektedir.

İnsan ticareti suçunun önlenmesi bağlamında eğitim faaliyetlerinin kritik bir rolü bulunmaktadır. Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin 5'inci maddesinde²⁷² ve Palermo Protokolü'nün 10'uncu maddesinde²⁷³ insan ticaretinin önlenmesi için bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları ve insan ticareti alanında çalışanlara yönelik eğitimin öneminden bahsedilmiştir. Ülkemizde son yıllarda insan ticareti suçunun önlenmesi amacıyla ilgili meslek personelinin eğitilmesi yönünde olumlu gelişmeler olmuştur.²⁷⁴ 2024 yılı içerisinde hakim ve savcılar²⁷⁵, kolluk birimleri²⁷⁶, sosyal güvenlik denetmenleri, iş müfettişleri²⁷⁷, geri gönderme merkezi personeli, koruma masası personeli, baro çalışanları, belediye çalışanları, sosyal hizmet alanı çalışanları, hekimler, üniversite öğrencileri, zabıta görevlileri, öğretmenler ve sivil toplum çalışanları dahil olmak üzere insan ticareti suçunun önlenmesiyle bağlantılı olan geniş bir kesime eğitim verilmiştir.²⁷⁸

Farkındalık artırma faaliyetleri kapsamında da kamu kurum ve kuruluşlarınca pek çok etkinlik düzenlenmiştir. Bu kapsamda GİB²⁷⁹, Jandarma Genel Komutanlığı²⁸⁰, EGM²⁸¹ ve Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığınca²⁸² çeşitli broşürler ve kılavuzlar hazırlanmıştır.

İnsan ticareti mağdurlarının tespitine yönelik usul, İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik ile belirlenmiştir. Söz konusu Yönetmelik'te; *"Mağdur olduğunu beyan eden veya insan ticareti suçundan haberdar olan herkes durumu yazılı, sözlü veya elektronik olarak, acil yardım ve ihbar hattına, Cumhuriyet Başsavcılığına veya kolluğa ihbar eder."*²⁸³ hükmüne yer verilmiştir. Mağdur tespit işlemleri Türk vatandaşı ve

271 İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik, m. 6.

272 Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, 2005, m. 5.

273 Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020102044bm_45.pdf (E. T. 30/9/2024).

274 GİB'in 3/6/2025 tarihli ve E77050924640369999 sayılı yazısı.

275 Hâkimler ve Savcılar Kurulu Genel Sekreterliği'nin 29/5/2025 tarihli ve E.54425328-2025-54/38107 sayılı yazısı.

276 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı'nın 27/05/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı; İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın 23/05/2025 tarihli ve E-92611294-804.01-1966130 sayılı yazısı.

277 ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığının 8/5/2025 tarihli ve sayılı E-54723196-804.01-485462 yazısı.

278 GİB'in 3/6/2025 tarihli ve E77050924640369999 sayılı yazısı.

279 GİB'in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

280 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27.05.2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

281 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/05/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

282 Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 24/1/2024 tarihli ve 189 sayılı yazısı.

283 İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 16'ncı maddesi.

yabancı ayrımı ya da yetişkin ve çocuk ayrımı gözetmeksizin İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmektedir.²⁸⁴ Mağdura yönelik destek hizmetlerinin sunumunda ise yabancı yetişkin mağdurlar için GİB, çocuklar ve Türk vatandaşları için ASHB yetkilidir.

Yıl	Mağdur Sayısı	Yıllık Değişim (%)
2017	303	-
2018	133	-56.11
2019	217	+63.16
2020	281	+29.49
2021	402	+43.06
2022	343	-14.68
2023	223	-34.99
2024	179	-19.73

Tablo 8: Tespit Edilen İnsan Ticareti Mağduru Sayıları (2017-2024)²⁸⁵

Türkiye'de düzenli istatistiki verilerin tutulmaya başlandığı 2005 yılından 2024 yılı sonuna kadar toplam 3.508 insan ticareti mağduru tespit edilmiştir.²⁸⁶ 2021'den sonraki süreçte tespit edilen insan ticareti mağduru sayısında azalma yaşanmıştır.

Yaş	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam	%
(-) 18	98	17	30	162	118	72	40	76	613	29,5
18-25	88	61	85	47	119	113	68	31	612	29,4
26-35	91	44	70	54	128	110	67	42	606	29,1
36 (+)	26	11	32	18	37	48	48	30	250	12
Toplam	303	133	217	281	402	343	223	179	2081	100

Tablo 9: İnsan Ticareti Mağdurlarının Yaş Dağılımı (2017-2024)²⁸⁷

2017-2024 yılları arasında tanımlanan insan ticareti mağdurlarının yaklaşık %30'u çocuk, yaklaşık %60'ı ise 18-35 yaş aralığındadır.²⁸⁸ 2024 yılında tespit edilen insan ticareti mağduru çocuk sayısında bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır.

Sömürü Türü	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam	%
Cinsel Sömürü	186	94	146	159	200	160	93	54	1092	52,6
İşgücü Sömürüsü	52	39	55	73	111	106	96	49	581	27,9

284 GİB'in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

285 GİB'in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

286 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

287 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

288 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

Zorla Dilendirme	65	-	4	43	22	16	3	2	155	7,4
Zorla Evlendirme	-	-	11	4	54	41	22	7	139	6,7
Çocuk Satışı	-	-	1	1	1	2	-	-	5	0,2
Çocuk Savaşçı	-	-	-	-	14	16	6	2	36	1,7
Organ Doku Ticareti	-	-	-	1	-	2	3	-	6	0,3
Esarete Tabi Kılma	-	-	-	-	-	-	-	29	29	1,4
Suçta Kullanma	-	-	-	-	-	-	-	24	24	1,2
Hizmet Ettirme	-	-	-	-	-	-	-	6	6	0,3
Karma	-	-	-	-	-	-	-	6	6	0,3
Toplam	303	133	217	281	402	343	223	179	2081	100

Tablo 10: İnsan Ticareti Mağdurlarının Sömürü Türleri (2017-2024)²⁸⁹

2017-2024 yılları arasında insan ticareti mağdurlarının yarısından fazlası cinsel sömürüye maruz kalmıştır. Söz konusu yıllarda cinsel sömürüden sonra işgücü sömürüsü en çok tespit edilen sömürü türleri arasında ikinci sırada yer almıştır. GİB tarafından esarete tabi kılma, suçta kullanma, hizmet ettirme ve karma sömürü türlerinin 2024 yılında sömürü türleri arasına eklendiği, önceki yıllara ait verilerde söz konusu tasniflere ait istatistiklerin diğer sömürü türleri içerisine dağıtıldığı belirtilmiştir.²⁹⁰ Ayrıca 2024 yılı içerisinde GİB tarafından İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Tespit, Tanımlama ve Korunmasında Usul ve Esaslara İlişkin Genelge çıkartılması yönünde hazırlık yapıldığı bildirilmiştir.²⁹¹

Cinsiyet	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Toplam	%
Erkek	91	23	20	61	81	62	34	42	414	19,9
Kadın	212	110	197	220	321	281	189	137	1667	80,1
Toplam	303	133	217	281	402	343	223	179	2081	100

Tablo 11: İnsan Ticareti Mağdurlarının Cinsiyet Dağılımı (2017-2024)²⁹²

2017-2024 yılları arasında tespit edilen mağdurların %80'inin kadın olduğu ve kadınların büyük bir kısmının cinsel sömürüye uğradığı belirlenmiştir.²⁹³

GRETA tarafından Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından uygulanmasına ilişkin ilk değerlendirme, 2018-2019 yıllarında gerçekleştirilmiştir. GRETA ikinci tur değerlendirmesini 2023 yılında gerçekleştirmiş²⁹⁴ ve bu değerlendirmeye

289 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı

290 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

291 GİB'in 03/6/2025 tarihli ve E77050924640369999 sayılı yazısı.

292 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

293 GİB'in 8/4/2025 tarihli ve 354295 sayılı yazısı.

294 Council of Europe, "Monitoring of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings" <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/t%C3%BCrkiye> (E.T. 3/6/2025).

ilişkin 2/7/2024 tarihinde kabul edilen rapor²⁹⁵ 22/10/2024 tarihinde yayımlanmıştır.²⁹⁶ GRETA, Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi'nin Türkiye Tarafından Uygulanmasına İlişkin İkinci Raporu'nda; TİHEK'in insan ticareti konusunda Ulusal Raportör olarak atanması, insan ticareti konusunda meslek gruplarına verilen eğitimlerin artması, insan ticareti suçu ve suçtan korunma noktasında kamuoyunu aydınlatıcı ve farkındalık artırıcı çalışmaların çoğalması, çocuk işçiliği ile mücadele ve çocukların korunmasına yönelik çabaların artması, sığınmaevi koşullarının iyileştirilmesi, birçok adliyede özel politika gerektiren gruplar için görüşme odalarının ve özel mağdur destek hizmetlerinin kurulması konularını büyük bir memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir.²⁹⁷

GRETA, ilgili raporda insan ticaretiyle mücadele konusunda kurumsal anlamda yaşanan ilerlemelerin yanında kapsayıcı bir eylem planının acil bir şekilde uygulamaya konulmasını, emeksömürsüneydayalı insanticaretinin önlenmesine yönelik çabaların yoğunlaştırılmasını, çocuk ticaretinin önlenmesi için daha fazla tedbir alınmasını, göç bağlamında sınır kontrol tedbirleri yoluyla insan ticareti mağdurlarını tespit etme ve insan ticareti suçunu önleme çabalarının güçlendirilmesini, insan ticareti mağduru tespit çalışmalarının iyileştirilmesini, insan ticareti mağdurlarına sağlanan yardımların arttırılmasını, insan ticareti mağdurlarının tazminata erişimini kolaylaştırmaya yönelik çabaların arttırılmasını, insan ticareti suçunun caydırıcılığını sağlamak amacıyla etkin soruşturma ve kovuşturma yapılmasını, STK'ların insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunması noktasında teşvik edilmesi ve desteklenmesi hususlarını tavsiye etmiştir.²⁹⁸

2.13. Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı

Çevre hakkı, çeşitli bölgesel ve uluslararası insan hakları belgelerine konu olmuş ve 2022 yılında BM Genel Kurulu tarafından alınan kararla “çevre hakkının bir insan hakkı olduğu” tescillenmiştir. Türkiye’de çevre hakkı Anayasal teminat altına alınmış²⁹⁹, iç hukukta çevre hakkıyla bağlantılı olabilecek çok sayıda mevzuat düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca Türkiye tarafından çevre hakkıyla bağlantılı olan çok sayıda uluslararası sözleşmeye imza atılmıştır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en önemli çevre sorunlarından biri “iklim değişikliği” konusu olmuştur. 2024 yılında bir önceki yılda olduğu gibi yeşil dönüşüm sürecinin hızlandırılması amacıyla iklim değişikliğiyle ilgili mevzuat hazırlıkları devam etmiş³⁰⁰, iklim

295 Council of Europe, Greta Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings(GRETA), Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Türkiye GRETA(2024)13. <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680b20b66> (E.T.3/6/2025).

296 <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680b20b66> (E.T. 17/3/2025).

297 GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Türkiye, Second Evaluation Around, 2024, s. 59.

298 GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Türkiye, Second Evaluation Around, 2024, s. 60-63.

299 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, 56'ncı madde.

300 Anadolu Ajansı (AA), “Türkiye’de çevre alanında 2024 böyle geçti” <https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/bilim/turkiyede-cevre-alaninda-2024-boyle-gecti/1824973> (E.T. 24/5/2025).

kanununun 2025 yılında yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ayrıca 2025-2027 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programa göre iklim değişikliğiyle ilgili uygulamaları bütüncül bir biçimde ele alan temel mevzuatın plan döneminde çıkartılması hedef olarak belirlenmiştir.³⁰¹ İklim değişikliğine ilişkin politika, hedef ve düzenlemeleri belirleyecek; aynı zamanda insan haklarını iklim politikalarına entegre edecek yasal düzenlemelerin vakit kaybetmeksizin yürürlüğe girmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2024 yılı iklim değişikliğiyle mücadele alanında Türkiye için yeni politikaların uygulanmaya başlandığı yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Bu kapsamda Ulusal Katkı Beyanı'nın uygulanması³⁰² ve izlenmesi amacıyla 2024-2030 yıllarını içeren "İklim Değişikliği Azaltım Strateji ve Eylem Planı" ile "İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı" hazırlanarak 2024 yılı mart ayı itibarıyla uygulamaya koyulmuştur. Bakü'de düzenlenen COP29 Taraflar Konferansı'nda Türkiye'nin Uzun Dönemli İklim Stratejisi kamuoyuyla paylaşılmış ve 2024 yılının son çeyreğinde yayımlanmıştır.³⁰³ Bu strateji, Türkiye'nin 2053 yılına kadar net sıfır emisyon hedefine ulaşma taahhüdünü ortaya koymakta ve iklim değişikliğiyle mücadelede uzun vadeli yol haritasını çizmektedir.³⁰⁴ 2024 yılında açıklanan başka bir belge de "Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Strateji ve Eylem Planı (2024-2030)" olmuştur.³⁰⁵ BM Çölleşmeyle Mücadele Sözleşmesi Taraflar Konferansı'nda (COP16) açıklanan Eylem Planıyla birlikte, çölleşmeyle mücadele konusunda ayrılan kaynakların iki katına çıkartılacağı, sürdürülebilir arazi yönetiminde yeni teknolojilerin uyumlaştırılmasında finansal kaynakların %25 artırılacağı beyan edilmiştir.³⁰⁶

İklim değişikliği konusu 2024 yılında TİHEK'in gündeme getirdiği konular arasında yer almıştır. Bu kapsamda TİHEK tarafından "İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Raporu" başlıklı tematik rapor yayımlanmıştır. Raporda iklim değişikliğinin hem küresel hem de bölgesel etkilerine değinilmiş, insan haklarıyla olan ilişkisi açıklığa kavuşturulmuş ve başlıca hangi insan haklarını etkilediği açıklanmış, iklim değişikliği ile mücadelenin odak noktasının aslında insan hakları olduğu anlatılmıştır.³⁰⁷ Raporun son bölümünde "*iklim değişikliğinin insan hakkı meselesi olarak tanımlanması ve insan hakları temelli politika benimsenmesi*" ve "*usule ilişkin çevre haklarının korunması ve güçlendirilmesi*" konularında öneriler sunulmuştur.³⁰⁸

301 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program (2025-2027), Eylül 2024, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/09/Orta-Vadeli-Program_2025-2027.pdf (E.T. 23/5/2025).

302 2053 Net Sıfır Emisyon Hedefi ile uyumlu olarak hazırlanan Güncellenmiş Ulusal Katkı Beyanı (NDC) ile 2030 yılına kadar ulusal sera gazı emisyonlarında %41'lik bir azaltım hedeflenmektedir.

303 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

304 İklim Değişikliği Başkanlığı, "Türkiye'nin Uzun Dönemli İklim Stratejisi", <https://iklim.gov.tr/db/turkce/dokumanlar/turkiyenin--8230-3143-20250210095501.pdf> (E.T. 24/5/2025).

305 AA, "Bakan Kurum, COP16'da Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Strateji ve Eylem Planı'nı açıkladı", <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-kurum-cop16da-collesmeyle-mucadele-ulusal-strateji-ve-eylem-planini-acikladi/3411988> (E.T. 20/5/2025).

306 AA, "Bakan Kurum, COP16'da Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Strateji ve Eylem Planı'nı açıkladı", <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-kurum-cop16da-collesmeyle-mucadele-ulusal-strateji-ve-eylem-planini-acikladi/3411988> (E.T. 20/5/2025).

307 TİHEK, İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Raporu, 2024, s. 6.

308 TİHEK, İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Raporu, 2024, s. 64-71.

Türkiye iklim değişikliğinin etkisiyle birlikte artan sıcaklıklar, değişen yağış modelleri ve daha sık görülen hava olaylarının etkilerinin görüldüğü ülkeler arasında yer almıştır. 2024 yılı küresel ölçekte Türkiye dahil birçok bölgede en sıcak yıl olarak kayıtlara geçmiş ve 2024 yılı Türkiye ortalama sıcaklığı küresel ortalama sıcaklığın üzerinde gerçekleşmiştir.³⁰⁹

2024 yılı Türkiye ortalama sıcaklığı 15.6 °C ile 1991–2020 ortalaması olan 13.9 °C'nin 1.7 °C üzerinde gerçekleşerek son 54 yılın rekorunu kırmıştır.³¹⁰ 2024 yılının geneline bakıldığında ise 10 ayda ortalama sıcaklık değerleri normalin üzerindeyken sadece Mayıs ve Kasım aylarında ortalama sıcaklık değerleri normalin altında gözlemlenmiştir.³¹¹

Meteoroloji Ekstrem Olay Veritabanı'na göre ekstrem olayların sayısı 2024 yılında 1.257'ye ulaşmıştır. 2024 yılında en tehlikeli ekstrem olay %35 ile şiddetli yağış ve sel, %20 ile fırtına, %18 ile dolu, %9 ile yoğun kar, %8 ile yıldırım düşmesi, %3 ile heyelan, %2 ile kasırga ve %2 ile don olmuştur. Çığ, orman yangını, sis ve kum fırtınası gibi ekstrem olayların toplamdaki yeri %1'in altında kalmıştır.³¹²

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün 2024 Türkiye Alansal Yıllık Yağış Değerlendirme Raporu'na göre 2024 yılında Türkiye genelinde yağışlarda normaline göre %6,3 oranında azalma gerçekleşmiştir.³¹³ Bölgesel olarak bakıldığında Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri hariç diğer bölgelerin hepsinde yağışlarda azalma yaşanmıştır. 2024 yılı yağışlarında en fazla azalma %22,4 ile Ege Bölgesi'nde görülmüştür.³¹⁴

Türkiye'deki yağışlardaki azalma, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini daha da öncelikli bir konu haline getirmiştir. Küresel iklim değişikliği, kuraklık, artan su ihtiyacı ve kirlilik baskısı gibi etmenler, artılmış atık suların yeniden kullanımını giderek daha kritik bir hale getirmiştir. Ülkemizde alıcı su ortamlarında gözlemlenen atıksu kaynaklı kirlilik sorunlarının, çoğunlukla atıksu yönetimine ilişkin görev, yetki ve sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanan, kurumsal kapasitesi yetersiz yerel yönetimlerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.³¹⁵ Söz konusu problemlerin çözümüne yönelik olarak atıksu arıtma tesisini kuran, işleten ve ilgili mevzuatta belirtilen yükümlülükleri yerine getiren atıksu altyapı tesisi yönetimlerinin atıksu arıtma tesislerinde harcadıkları elektrik enerjisi maliyetinin yarısı ÇŞİDB tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca atıksuyu geri dönüşümlü olarak kullanan atıksu

309 2024 Yılı İklim Değerlendirmesi, İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara 2025, s. 2, <https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2024-iklim-raporu.pdf> (E.T. 19/5/2025).

310 2024 Yılı İklim Değerlendirmesi, İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara 2025, s. 1, (E.T. 19/5/2025),

311 2024 Yılı İklim Değerlendirmesi, İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara 2025, s. 1, (E.T. 19/5/2025).

312 2024 Yılı İklim Değerlendirmesi, İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı Araştırma Dairesi Başkanlığı, ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Ankara 2025, s. 1, (E.T. 19/5/2025).

313 ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Hidrometeoroloji Şube Müdürlüğü, 2024 Yılı Yağış Değerlendirmesi, Şubat 2025 Ankara, s. 1, <https://www.mgm.gov.tr/FILES/arastirma/yagis-degerlendirme/2024yagisdegerlendirmesi.pdf>, (E.T. 19/5/2025).

314 ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı Hidrometeoroloji Şube Müdürlüğü, 2024 Yılı Yağış Değerlendirmesi, Şubat 2025 Ankara, s. 1, (E.T. 19/5/2025). <https://www.mgm.gov.tr/FILES/arastirma/yagis-degerlendirme/2024yagisdegerlendirmesi.pdf>.

315 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

altyapı yönetimlerine bu oran %100'e kadar artırımlı olarak ödenmektedir.³¹⁶ 2023 yılında %5,30 olan arıtılmış atıksuların yeniden kullanım oranının 2024 yılında %6'ya ulaşması hedeflenmiş³¹⁷, 2024 yılı gerçekleşmesi ise %6,35 olmuştur. Kalkınma Planı ve Bakanlığın Stratejik Planı kapsamında ulaşılması hedeflenen oran 2028 yılı için %11, 2030 yılı için ise %15 olarak belirlenmiştir.³¹⁸

Marmara Denizi'nde son on yıldır gözlemlenen ve özellikle 2021 yılı itibarıyla ciddi boyutlara ulaşan müsilaj (deniz salyası) sorunu, 2024 yılı boyunca Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en önemli çevresel problemlerden biri olmuştur.³¹⁹ Marmara Denizi'nin korunmasına yönelik 2021 yılında hayata geçirilen "*Marmara Denizi Eylem Planı*"³²⁰ çerçevesindeki çalışmalar 2024 yılı içerisinde de sürdürülmüştür.³²¹ Yapılan çok sayıda çalışmaya³²² rağmen Marmara Denizinde müsilaj tehlikesi³²³ ve denizanası popülasyonundaki artış³²⁴ devam etmektedir. Marmara Denizinde geri döndürülemez sonuçların ortaya çıkmaması amacıyla çalışmaların kararlılıkla sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

2024 yılında deniz kirliliğinin yaşandığı diğer coğrafya İzmir Körfezi olmuştur. Yaşanan kirlilik nedeniyle yaz aylarında sahile ölü balıklar vurmuş ve Körfezde kötü koku sorunu baş göstermiştir.³²⁵ Bunun üzerine ÇŞİDB tarafından başlatılan incelemede İzmir Körfezi'nde atık su kaynaklı amonyak miktarının olması gerekenden 50 kat daha fazla olduğu belirlenmiş, Körfez'de 6 miligram/litreye olması gereken oksijen seviyesinin ise 1,8; yer yer 0'a düştüğü tespit edilmiş ve balıkların oksijensizlik yüzünden öldüğü anlaşılmıştır.³²⁶ İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne ait 2 atık su arıtma tesisinin standardın üzerinde kirlilik içeren suyu Körfez'e deşarj ettiği belirlenmiş, Belediye'ye 1.8 milyon Türk lirası ceza kesilmiş ve sorumlular

-
- 316 11/11/2023 tarihli ve 32366 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Atıksu Arıtma Tesisi Enerji Teşviki Yönetmeliği, m. 8.
- 317 İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Raporu, s. 106.
- 318 ÇŞİDB, İklim Değişikliği Başkanlığı, İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024-2030), s.138-146.
- 319 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı
- 320 Marmara Belediyeler Birliği, Marmara Denizi Eylem Planı, <https://www.marmara.gov.tr/tr/marmara-denizi-eylem-planı> (E.T. 23/5/2025).
- 321 22 maddeden oluşan "*Marmara Denizi Eylem Planı*"nın üçüncü eylemi olan «*Marmara Denizi'nin tamamını koruma alanı olarak belirleme çalışmaları başlatılacak, 2021 yılı sonuna kadar tamamlanacak.*» doğrultusunda 4/11/2021 tarihli ve 4758 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir.
- 322 Marmara denizinde yürütülen projeler: "*Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesinde, Kara-Kıyı ve Denizel Biyolojik Çeşitlilik Araştırma Projesi*"; "*Marmara Denizinde Denizanası Artışlarının Sebep ve Sonuçlarının Araştırılması (2.Etap) Projesi*"; "*Marmara Denizi Denizçayırı Dağılım Alanlarının Belirlenmesi Projesi*"; "*Marmara Denizi Pina (Pinna nobilis) Stok Tahmini, Koruma ve İzleme Projesi*" Kaynak: ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.
- 323 AA, "Marmara Denizi'nde müsilaj tehlikesi devam ediyor" <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/marmara-denizinde-musilaj-tehlikesi-devam-ediyor/3444730> (E.T. 21/5/2025).
- 324 AA, "Denizanası popülasyonunun Marmara Denizi'nin İstanbul kıyılarında aşırı arttığı belirlendi" <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/denizanası-populasyonunun-marmara-denizinin-istanbul-kuyilarinda-asiri-arttigi-belirlendi/3144607> (E.T. 21/5/2025).
- 325 AA, "İzmir Körfezi'nde balık ölümleri sürüyor" <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmir-korfezinde-balik-olumleri-suruyor/3326457> (E.T. 19/5/2025).
- 326 ÇŞİDB, "İzmir Körfezi'ndeki Kirlilikle İlgili Büyükşehir Belediyesi Hakkında Suç Duyurusu" <https://csb.gov.tr/izmir-korfezi-ndeki-kirlilikle-ilgili-buyuksehir-belediyesi-hakkinda-suc-duyurusu-bakanlik-faaliyetleri-40254>, (E.T. 19/5/2025).

hakkında suç duyurusunda bulunulmuştur.³²⁷ Bakanlık tarafından 1/9/2024 tarihinde İzmir Körfezi Bilim Kurulu oluşturulmuştur.³²⁸ Yapılan akademik çalışmalar İzmir Körfezindeki kirlilik sorunun sadece yaz aylarında değil yıl boyunca sürdüğünü ortaya koymuştur.³²⁹

Ormanların korunması ve orman yangınlarının önlenmesi için farkındalık çalışmalarına 2024 yılında da devam edilmiştir. İHEP'te "Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması" başlığı altında yer alan "sağlıklı ve yaşanabilir çevre ile ormanların korunmasına yönelik kamuoyunda farkındalık artırmak amacıyla iletişim kampanyaları düzenlenmesi" hedefine yönelik etkinlikler yıl boyunca sürmüştür. Bu kapsamda; diğer çalışmaların³³⁰ yanı sıra Orman Genel Müdürlüğü ve Türkiye Basketbol Federasyonu ile imzalanan protokolle 2024-2025 basketbol sezonunda kadın ve erkek basketbol takımlarının oynadıkları tüm liglerde atılacak her basket için fidan dikilmesi kararı alınmıştır.³³¹ Bu protokol kapsamında dikilecek fidanlar, başta yangından zarar gören alanlar olmak üzere tüm ağaçlandırma alanlarında toprakla buluşturulacaktır.³³²

İnsan sağlığı ve ekosistemin korunması için hava kalitesi büyük önem arz etmektedir. 2024 yılı kış aylarında Konya, Düzce, Malatya, Gaziantep gibi illerde hava kirliliği yoğun olarak yaşanmıştır.³³³ 2023 yılında 365 olan hava kalitesi izleme istasyonu sayısı 2024 yılında 382'ye çıkartılmıştır. Bakanlık tarafından geliştirilen yazılım aracılığıyla; 81 il ve 949 ilçe için sokak seviyesinde 3 boyutlu hava kalitesi haritaları hazırlanmıştır.³³⁴ Türkiye'de hava kalitesi yönetimi için AB'de yürürlükte olan limit değerler ile benzer değerler kullanılmaktadır. AB tarafından 14/10/2024 tarihinde Yeni Hava Kalitesi Direktifi³³⁵ kabul edilmiştir. Direktif ile AB Üyesi ülkelerde uygulanan kirletici değerleri, hava kalitesi konusunda dahayüksek standartlar belirleyen Dünya Sağlık Örgütü limit değerlerine yaklaştırılmıştır.³³⁶ Dolayısıyla hava kalitesi sınır değerlerinde AB standartlarını baz alan Türkiye'nin hava kalitesi yönetimindeki eşik

327 ÇŞİDB, "İzmir Körfezi'ndeki Kirlilikle İlgili Büyükşehir Belediyesi Hakkında Suç Duyurusu", <https://csb.gov.tr/izmir-korfezi-ndeki-kirlilikle-ilgili-buyuksehir-belediyesi-hakkinda-suc-duyurusu-bakanlik-faaliyetleri-40254>, (E.T. 19/5/2025).

328 AA, "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca, İzmir Körfezi Bilim Kurulu oluşturuldu", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cevre-sehircilik-ve-iklim-degisikligi-bakanliginca-izmir-korfezi-bilim-kurulu-olusturuldu/3318281> (E.T. 19/5/2025).

329 AA, "İzmir Körfezi'nin "aşırı" kirliliğinin 4 mevsim sürdüğü belirlendi", <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmir-korfezinin-asiri-kirliliginin-4-mevsim-surdugu-belirlendi/3475641> (E.T. 19/5/2025).

330 2024 yılı içerisinde "Orman Benim Kampanyası", "11 Kasım Milli Ağaçlandırma Günü (Geleceğe Nefes İnsanlığa Nefes)" kampanyası, "21 Mart Dünya Ormancılık Günü ve Haftası" etkinlikleri gibi çeşitli farkındalık faaliyetleri yürütülmüştür.

331 Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 08/05/2025 tarihli ve E-83930397-010.99-19057776 sayılı yazısı.

332 Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı'nın 08/05/2025 tarihli ve E-83930397-010.99-19057776 sayılı yazısı.

333 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

334 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

335 Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Yeni Hava Kalitesi Direktifi kabul edildi." https://www.ab.gov.tr/yeni-hava-kalitesi-direktifi-kabul-edildi_53864.html (E.T. 24/5/2025).

336 European Union, The European Parliament The Council, PE-CONS 88/24 ZB/OJG/di, Brussels, 2 October 2024, Annex I, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-88-2024-INIT/en/pdf> (E.T. 26/5/2025).

değerleri yeniden düzenlemesinin gündeme alınması gerektiği değerlendirilmektedir.³³⁷ Öte yandan 2024 yılı Hava Kalitesi Bülteni, mevcut standartlar çerçevesinde bazı kirletici değerlerinde iyileşmeler olduğunu ortaya koysa da, Türkiye’de hava kirliliği sorunu hâlâ devam etmektedir.³³⁸ Bu durum, hava kirliliğiyle mücadelede daha kapsamlı önlemlerin alınması gerektiğini göstermektedir.

Sadece şimdiki nesiller için değil gelecek nesiller için de büyük bir sorun olan atık problemine karşı Türkiye’de 2017 yılından beri Sıfır Atık Projesi uygulanmaktadır. 2023 yılında yaklaşık 180.000 olan³³⁹ sıfır atık yönetim sistemine geçen bina ve yerleşke sayısı 2024 yılında artış göstererek 205.000 olmuştur. 2024 yılı içerisinde sıfır atık yaklaşımının ve iyi uygulamaların yaygınlaştırılması, sürdürülebilir üretim ve tüketim alışkanlıklarının kazandırılması amacıyla eğitim verilen kişi sayısı 2023 yılına³⁴⁰ kıyasla 4 milyon kişi artarak 25 milyon kişiye ulaşmıştır. Atıkların toplanarak yeniden işlenmesi ve tekrar kullanılabilir hale getirilmesi amacıyla 2017 yılında %13 olarak gerçekleşen geri kazanım oranı 2024 yılında %36,08’e erişmiştir.³⁴¹ Sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre oluşturulmasını sağlamak amacıyla sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yapılan başka bir çalışma Ulusal Atık Yönetim Stratejisi ve Planı (2025-2035) hazırlanması olmuştur. 2017 yılından 2024 yılı sonuna kadar 7 yılda 32,5 milyon ton kâğıt-karton; 9,1 milyon ton plastik; 3,1 milyon ton cam; 6,4 milyon ton metal; 23,4 milyon ton organik ve diğer geri dönüştürülebilir malzemelerden oluşan toplam 74,5 milyon ton atık geri kazanılmıştır. Geri dönüşümle 256 milyar Türk lirası Türkiye ekonomisine kazandırılmıştır.³⁴² Plastik poşetlerin ücretlendirilmesi uygulaması ile 2019-2024 yıllarında plastik poşet kaynaklı 2.053.992 ton plastik atığın oluşumu engellenmiş, yaklaşık 14 milyar Türk lirası tasarruf edilmiş ve yaklaşık 84.945 ton sera gazı salımının ortaya çıkması önlenmiştir.³⁴³

2053 yılı sıfır emisyon hedefine ulaşmak için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına geçiş büyük önem arz etmektedir. 2024 yılında yapılan açıklamaya göre Türkiye en fazla yenilenebilir enerji kurulu gücüne sahip ülkeler sıralamasında bir sıra daha üste çıkarak 11’inci sıraya yükselmiştir.³⁴⁴ 2024-2030 yıllarını kapsayan İkinci Enerji Verimliliği Eylem Planı kapsamında yapılan analiz neticesinde 2024 yılı için enerji tasarrufu hedefine ulaşma

337 ÇŞİDB Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, “Hava Kalitesi Bülteni Yıllık 2024”, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2024-yillik-haber-bulten-raporu-20250306080631.pdf> (E.T. 19/5/2025).

338 ÇŞİDB Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, “Hava Kalitesi Bülteni Yıllık 2024”, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2024-yillik-haber-bulten-raporu-20250306080631.pdf> (E.T. 19/5/2025).

339 İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Raporu, s. 108.

340 İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Raporu, s. 108.

341 Geri kazanım oranının 2035 yılında %60’a, 2053 yılında da %70’e çıkarılması hedeflenmektedir. Kaynak: ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

342 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

343 ÇŞİDB Strateji Geliştirme Başkanlığının 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

344 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “Türkiye, Yenilenebilir Enerji Kurulu Gücünde 11’inci Sıraya Yükseldi”, <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21306#:~:text=T%C3%BCrkiye%2011'inci%20S%C4%B1rada,11'nci%20S%C4%B1rada%20yer%20al%C4%B1yor.> (E.T. 19/5/2025).

oranı %129 olarak gerçekleştirerek Eylem Planı kapsamında öngörülenden daha fazla enerji verimliliği sağlanmıştır.³⁴⁵

Çevre sorunlarının önlenmesi ve bertaraf edilmesi amacıyla 2024 yılında ÇŞİDB merkez teşkilatı tarafından 189; Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlükleri tarafından 63.182 olmak üzere toplam 63.371 çevre denetimi gerçekleştirilmiştir.³⁴⁶ Bu denetimler sonucunda 7.448 idari yaptırım uygulanmıştır. Bakanlık ve ilgili birimler tarafından yapılan denetim sayısı ve uygulanan idari yaptırım sayısı 2023 yılına nazaran³⁴⁷ artış göstermiştir. Bir önceki yıla göre denetim sayılarının artması olumlu bir gelişme olmakla birlikte çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasının daha fazla çevre bilinci oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir.

2.14. Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması

Küresel ölçekte dijital dönüşüm sürecinin hızla ilerlemesi, yapay zekâ teknolojilerinin birçok farklı alanda daha etkin ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasını mümkün kılmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir ilerleme değil, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve kişilerin yaşam biçimlerini, haklarını ve ilişkilerini doğrudan etkileyen bir süreç olarak görünüm kazanmaktadır. İnsan hakları açısından, yapay zekâ kullanımının yaygınlaşması, yeni zorlukları ve fırsatları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ teknolojilerinin dijital platformlarda kişisel verilerin korunması, mahremiyet hakkı, ifade özgürlüğü, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı gibi temel haklar üzerindeki etkisi giderek daha belirgin hale gelmektedir. Yapay zekâ sistemleri, insan haklarının korunması, demokrasinin güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün pekiştirilmesi noktasında önemli bir potansiyel taşımakla birlikte, bu teknolojilerin yol açabileceği eşitsizliklerin derinleşmesi, demokratik süreçlere yönelik tehditlerin artması gibi ciddi riskler de mevcuttur. Dolayısıyla, yapay zekânın etik ve hukuki çerçeveler içerisinde geliştirilmesi ve uygulanması, insan hakları perspektifinden titizlikle ele alınması gereken bir konu olmayı sürdürmektedir.³⁴⁸

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) tarafından yayımlanan “*Yapay Zekâ Odağında Dijital Çağda Mahremiyet Hakkı*” başlıklı raporda, yapay zekâ teknolojilerinin hızla artan kullanımının mahremiyet hakkı ve buna bağlı diğer temel haklar üzerindeki çok yönlü etkileri incelenerek yapay zekânın, veri güvenliği ve kişilerin mahremiyet haklarını

345 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “2024 Enerjide Tasarruf Yılı Oldu” <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21471> (E.T. 25/5/2025).

346 Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, ÇED İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı, “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Denetimi İstatistikleri: 2024, Haber Bülteni”, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2024-cevre-denet-m---stat-st-kler--20250521091732.pdf> (E.T. 23/5/2025).

347 Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, ÇED İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı, “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Çevre Denetimi İstatistikleri: 2023, Haber Bülteni”, https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2023_cevre_denet-m---stat-st-kler--1-20240605104811.pdf (E.T. 23/5/2025), s. 1.

348 Human Rights and Artificial Intelligence (CDDH-IA) <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle> (E.T. 20/3/2025).

ihlal etme potansiyeli taşıyan bir teknoloji olarak, yeterli güvenlik önlemleri alınana kadar toplumsal adalet ve eşitlik için yüksek bir risk faktörü oluşturduğu vurgulanmaktadır. Raporda, yapay zekâ sistemlerinin geliştirilmesi ve kullanımıyla ilgili mevcut düzenlemelerin, insan hakları açısından güvenli ve adil bir zemin sağlamakta yetersiz kaldığı belirtilerek, bu alanda uluslararası düzeyde daha sıkı denetim ve düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.³⁴⁹

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), 2021 yılında yayımladığı ve 193 üye ülke tarafından onaylanan çağrı kapsamında hızla gelişen yapay zekâ teknolojileri için küresel bir etik ilke mutabakatına ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Söz konusu çerçeve, yapay zekâ etiğine ilişkin ilk uluslararası metin olması bakımından önemlidir. Yapay zekâ teknolojilerindeki gelişmelerin başta mahremiyet, dijital uçurum, ayrımcılık, kişisel verilerin korunması, kültürel çoğulculuk, dezenformasyon, çevre gibi birçok alandaki potansiyel tehlikelerine dikkat çekilerek acil olarak küresel bir yapay zekâ etiği mutabakatının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Yeni teknolojilerde sağlanacak her türlü gelişmelerde evrensel insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, insan onuruna, hukukun üstünlüğüne saygının ön planda tutulması gerektiğine dikkat çekilmektedir.³⁵⁰

Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), 2019 yılında verdiği “*Dijital Ortamlarda Çocuk Haklarına İlişkin Tavsiye*” kapsamında paydaşlara dijital ortamda çocukların haklarının nasıl korunabileceğini ve bu haklara nasıl saygı gösterilebileceğini belirleme ve bunun için uygun önlemleri almaya yönelik çağrıda bulunmaktadır.³⁵¹

Yapay zekâ sistemlerinin kullanımının insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile tamamen uyumlu olmasını sağlama amacıyla ilk uluslararası düzeyde yasal olarak bağlayıcı sözleşme olma niteliği taşıyan “*Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi*” Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 17/5/2024 tarihinde onaylanmış ve 5/9/2024 tarihinde Litvanya’nın Vilnius kentinde üye Devletler, Sözleşme’nin hazırlanmasına katılan ancak üye olmayan Devletler, AB bünyesinde yer alan Devletler ile diğer üye olmayan Devletler için imzaya açılmıştır.³⁵²

Avrupa Konseyi Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Hakkında Çerçeve Sözleşme, bu alanda hukuki bağlayıcılığı olan ilk uluslararası belge niteliği taşımaktadır. Çalışmalar, 2019 yılında Yapay Zekâ Ad-Hoc Komitesinin (CAHAI) bir belgenin fizibilitesini incelemekle görevlendirilmesiyle başlamıştır. Bu görevin tamamlanmasının ardından, 2022 yılında kurulan Yapay Zekâ Komitesi (CAI) tarafından metnin taslağı hazırlanarak müzakerelere başlanmıştır. Çerçeve Sözleşme, Avrupa Konseyi’nin 46 üye devleti ve Kanada, Japonya, Meksika, Vatikan ve ABD gibi gözlemci devletler ile AB,

349 The Right to Privacy in The Digital Age: Report (2021) <https://www.ohchr.org/EN/Issues/DigitalAge/Pages/cfi-digital-age.aspx> (E.T. 20/3/2025).

350 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2022, s.117.

351 Dijital Çağda Temel Hakları Korumak İçin Uluslararası Kurallar <https://ipatemelhaklar.ab.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/Dijital-Haklar.pdf> (E.T. 20/4/2025).

352 Council of Europe Opens First Ever Global Treaty on AI for Signature <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-opens-first-ever-global-treaty-on-ai-for-signature> (E.T. 20/4/2025).

Avustralya, Arjantin, Kosta Rika, Peru ve Uruguay gibi üye olmayan birçok devletin katılımıyla hazırlanmıştır. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin çok paydaşlı katılım uygulaması doğrultusunda, sivil toplum, akademi ve endüstriden 68 uluslararası temsilci ile diğer bazı uluslararası kuruluşlar da Çerçeve Sözleşme'nin geliştirilmesine aktif olarak katkı sağlamıştır.³⁵³

Çerçeve Sözleşme, yapay zekâ sistemlerinin yaşam döngüsü içerisindeki faaliyetlerinin, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ile tamamen uyumlu olmasını ve aynı zamanda teknolojik ilerleme ve yeniliğe elverişli olmasını amaçlayarak insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne ilişkin mevcut uluslararası standartları tamamlamayı ve hızlı teknolojik ilerlemelerden kaynaklanabilecek yasal boşlukları doldurmayı hedeflemektedir.³⁵⁴

Avrupa Ulusal İnsan Hakları Kurumları Ağı (ENNHRI), ilgili Sözleşme taslağının hazırlanması sürecinde gözlemci olarak aktif bir şekilde yer almış ve müzakereler sırasında gelişmelere dair görüş ve önerilerini internet sitesindeki Yapay Zekâ Çalışma Grubu sayfasında paylaşmıştır.³⁵⁵ ENNHRI tarafından yayımlanan çağrıda yapay zekâ, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü bağlamında bağlayıcı uluslararası bir belgenin hayati olduğu vurgulanmıştır. Sözleşme'nin farklı yasal gelenekleri uzlaştırma sürecindeki karmaşıklıklara rağmen insan haklarının korunmasına yönelik önemli bir adım olduğu belirtilerek, Sözleşme'de yer alan insan hakları yönünden başvuru hakkı, insan onuru, bireysel özerklik ve kamuoyu danışma süreçlerine ilişkin hükümlerin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün korunması taahhüdünü somutlaştırdığı belirtilmiştir.³⁵⁶

Dijital ortamda ve yapay zekâ uygulamaları karşısında insan haklarının korunması konusunda AB ölçeğinde de çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, AB Yapay Zekâ Yasası, AB içinde yapay zekâ geliştirilmesi, dağıtımı ve kullanımı için uyumlu bir çerçeve oluşturmayı amaçlayan bir düzenleme olarak 21 Mayıs 2024 tarihinde kabul edilmiştir.³⁵⁷ 12 Temmuz 2024 tarihinde AB Resmî Gazetesi'nde yayımlanarak AB Yapay Zekâ Yasası yürürlüğe girmiştir. Söz konusu yasa, yapay zekâ sistemlerinin AB pazarında piyasaya arzı ve hizmete sunulmasına ilişkin esasları düzenlemekte, bu sistemlerin doğurabileceği riskleri sınıflandırmakta ve kabul edilemez risk taşıyan bazı yapay zekâ uygulamalarının yasaklanmasına yönelik hükümler içermektedir. AB'nin bu düzenlemesi bir yandan iç pazarın işleyişinin geliştirilmesini, diğer yandan insan odaklı ve güvenilir yapay zekâ teknolojilerinin benimsenmesini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Güvenilir yapay zekânın teşvik edilmesine yönelik olarak yüksek riskli yapay zekâ sistemlerine (eğitim, istihdam, sağlık ve sınır kontrolleri gibi) ilişkin düzenlemeler; şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk

353 Avrupa Konseyi Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Hakkında Çerçeve Sözleşme <https://rm.coe.int/ai-convention-brochure-tr/1680b2c574> (E.T. 21/4/2025).

354 Avrupa Konseyi Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Hakkında Çerçeve Sözleşme <https://rm.coe.int/ai-convention-brochure-tr/1680b2c574> (E.T. 21/4/2025).

355 Artificial Intelligence <https://ennhri.org/our-work/topics/artificial-intelligence/> (E.T.21/4/2025).

356 ENNHRI Calls on Council of Europe Member States to Ensure Strong Human Rights Protection in the Draft Convention on AI, Human Rights, Democracy and Rule of Law https://ennhri.org/wp-content/uploads/2024/05/AI-Convention_ENNHRI-call-on-CoE-member-States.pdf (E.T.21/4/2025).

357 European Regulatory Frameworks on AI <https://ennhri.org/ai-resource/european-regulatory-frameworks-on-ai/#eu-ai-act> (E.T.21/4/2025).

gibi gereksinimler çerçevesinde ele alınmaktadır. Temel hak ve özgürlüklere ciddi şekilde zarar verme potansiyeline sahip olan sistemler, AB yasaları uyarınca yasaklanmaktadır. Yasaklanmış yapay zekâ sistemleri oldukça kapsamlı olup insanları bilinçli şekilde manipüle eden hassas verileri, suç işleme potansiyellerini çıkarmak için biyometrik sınıflandırma ve sosyal puanlama yapma, eğitim ve iş yerlerinde duygu tespiti yapma gibi uygulamaları içermektedir.³⁵⁸ Buna ek olarak, 19/10/2022 tarihinde kabul edilen AB Dijital Hizmetler Yasası (DSA) çevrimiçi ortamda kullanıcı haklarını ve güvenliğini artırmak için tasarlanmış bir düzenleyici çerçeve olarak ayrımcılık yasağı, mahremiyet hakkı, ifade özgürlüğü ve çocuk hakları gibi temel hakların korunmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.³⁵⁹

Ulusal düzeyde de dijital ortamda ve yapay zekâ uygulamaları karşısında insan haklarının korunmasına ilişkin pek çok çalışma yürütülmektedir. Bu kapsamda, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı iş birliğinde ve ilgili tüm paydaşların etkin katılımıyla hazırlanan “Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025”e ilişkin 2021/18 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 20/8/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.³⁶⁰ Yapay zekâ alanında ülkemizin ilk ulusal strateji belgesi olma özelliğini taşıyan Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi ile Türkiye, yapay zekâ stratejisini yayımlayan ülkeler arasında yerini almıştır. Strateji Belgesi, On Birinci Kalkınma Planı ile Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları doğrultusunda, “Dijital Türkiye” vizyonu ve “Milli Teknoloji Hamlesi” ile uyumlu olarak hazırlanmıştır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan ve yasal bağlayıcılığı olan ilk uluslararası sözleşme olan Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşme’nin hazırlık aşamasında Dijital Dönüşüm Ofisi³⁶¹ ülkemiz adına tüm müzakereleri yürütmüş ve sözleşmenin nihai halini almasında önemli katkılar sunmuştur. Ülkemizin de yakın süre içerisinde bu çerçeve sözleşmesinin bir imzacısı olacağı bilgisi verilmiştir.³⁶² Sözleşme’nin amacını dikkate alarak ve konunun önemi ile insan hakları ve ayrımcılık yasağı üzerindeki etkilerinin bilincinde olarak ulusal insan hakları kurumu ve eşitlik mekanizması olarak faaliyet gösteren Kurumumuz tarafından, Sözleşme’nin Ülkemiz tarafından da imzalanmasının insan haklarını, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü koruma taahhüdü yönünde olumlu bir adım olacağı, ulusal düzeyde yapay zekâ sistemlerinin güvenilirliğini artırma konusundaki kararlılığı teyit edeceği ve yapay zekâ alanı için uygun bir etik ve hukuki çerçeve oluşturulmasına ilişkin stratejik hedefimizi de güçlendirerek olumlu çıktılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.³⁶³

358 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli ve E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

359 EU Digital Services Act <https://ennhri.org/ai-resource/european-regulatory-frameworks-on-ai/#eu-digital-services-act> (E.T.21/4/2025).

360 Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi 2021-2025 <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf> (E.T.22/4/2025).

361 28/3/2025 tarihli ve 328555 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Dijital Dönüşüm Ofisi kapatılarak, ofisin yetkileri Siber Güvenlik Başkanlığına devredilmiştir.

362 Türkiye Büyük Millet Meclisi Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/235, 837, 1601, 1602, 1800, 1801) Tutanak Dergisi, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakGoster/4092>. (E.T. 19/8/2025).

363 Kurumumuzun 16/9/2024 tarihli ve E-16949670-720-41780 sayılı Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçevesi’nin imzalanmasına ilişkin Cözüş Yazısı.

On Birinci Kalkınma Planı ve Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları çerçevesinde hazırlanan Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS), 2021-2025 döneminde ülkemizin yapay zekâ alanındaki çalışmalarını ortak bir çerçevede toplayacak tedbirleri ve bu tedbirleri hayata geçirmek için oluşturulacak yönetim mekanizmasını ortaya koymaktadır.³⁶⁴ 2/10/2024 tarihinde ise yapay zekâ kazanımlarına yönelik atılacak adımların belirlenmesi, bu alanda hukuki altyapının oluşturulması ve yapay zekâ kullanımının barındırdığı risklerin önlenmesine ilişkin tedbirlerin belirlenmesi amacıyla bir meclis araştırması komisyonu kurulmasında dair TBMM kararı alınmıştır.³⁶⁵

İçişleri Bakanlığından alınan bilgilere göre siber suç soruşturmaları ve insan hayatının yakın bir tehlike altında bulunduğu acil durumlar kapsamında, uygun polis iş birliği kanalları ve uluslararası alanda faaliyet gösteren servis sağlayıcıları ile bilgi alışverişinde bulunulmakta, bu alandaki iş birliğinin artırılarak devam ettirilmesi amaçlanmaktadır. İHEP kapsamında, uluslararası iş birliği geliştirilmesi hususunda, kişilik haklarının korunması için siber suçlar ve siber zorbalıkla mücadelenin etkinliğinin artırılmasına yönelik Avrupa Konseyi projelerine katılım sağlanmakta ve sosyal medya platformları ile koordinasyon kurulmaktadır.³⁶⁶

EGM Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığınca Avrupa Konseyi tarafından finanse edilmekte olan “*Güneydoğu Avrupa ve Türkiye’de Siber Suçlar ve Elektronik Deliller Konusunda Güçlendirilmiş Eylem*” konulu CyberSEE projesi yürütülmektedir. Söz konusu proje kapsamında, siber suçlarla mücadelede ortak tanımlar, prosedürler ve iş birliği mekanizmalarını geliştirmek ve ayrıca taraf ülkeler arasında dijital delil paylaşımı ve hızlı adli yardımlaşma gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.³⁶⁷

5651 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun’da yapılan değişikliklerle, günlük erişimi 1 milyondan fazla olan sosyal ağ sağlayıcılarına Türkiye’de temsilci atama zorunluluğu getirilmesi üzerine, sosyal medya üzerinden işlenen suçların önlenmesi ve şüphelilerin tespitine yönelik Siber Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı’nın görev alanına giren olaylardaki şüphelilerin tespitine yönelik; META (Facebook, Instagram) Inc., TikTok ve Telegram şirketi ile karşılıklı irtibat noktası kurularak, iş birliğine yönelik temaslar sürdürülmektedir.³⁶⁸

Ayrıca, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) İnternet Bilgi İhbar Merkezi, başta çocukların cinsel istismarı olmak üzere internetin yasa dışı içeriğiyle mücadele konusunda uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen Uluslararası İnternet İhbar Merkezleri Birliğine (INHOPE) 2011 yılında üye olmuştur. Eğitim

364 Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi s.7.

365 Yapay Zekâ Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasında Dair Karar, 5/10/2024 tarihli ve 32683 sayılı Resmi Gazete.

366 İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

367 İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

368 İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

ve odak grup çalışmalarının da yer aldığı toplantılara katılım sağlanarak INHOPE ile iş birliği etkin bir şekilde sürdürülmektedir.³⁶⁹

Öte yandan, İHEP kapsamında kişilerin haklarının sosyal medya üzerinden ihlaline yönelik fiillerle ifade özgürlüğünü de koruyacak şekilde etkin mücadele edilmesi hususunda bazı gelişmeler mevcuttur. 4/5/2007 tarihli ve 5651 sayılı Kanun'un ek 4'üncü maddesinin birinci fıkrası *“Türkiye’den günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurt dışı kaynaklı sosyal ağ sağlayıcı; Kurum, Birlik, adli veya idari makamlarca gönderilecek tebligat, bildirim veya taleplerin gereğinin yerine getirilmesi ve kişiler tarafından bu Kanun kapsamında yapılacak başvuruların cevaplandırılması ve bu Kanun kapsamındaki diğer yükümlülüklerin yerine getirilmesini temin için yetkili en az bir kişiyi Türkiye’de temsilci olarak belirler ve bu kişinin iletişim bilgilerine kolayca görülebilecek ve doğrudan erişilebilecek şekilde internet sitesinde yer verir. Sosyal ağ sağlayıcı bu kişinin kimlik ve iletişim bilgilerini Kuruma bildirmekle yükümlüdür. Temsilcinin gerçek kişi olması hâlinde bu kişinin Türkiye’de mukim ve Türk vatandaşı olması zorunludur. Türkiye’den günlük erişimin on milyondan fazla olması hâlinde; yurt dışı kaynaklı sosyal ağ sağlayıcı tarafından belirlenen gerçek veya tüzel kişi temsilci, sosyal ağ sağlayıcının sorumlulukları saklı kalmak kaydıyla teknik, idari, hukuki ve mali yönden tam yetkili ve sorumlu olup bu temsilcinin tüzel kişi olması hâlinde doğrudan sosyal ağ sağlayıcı tarafından sermaye şirketi şeklinde kurulan bir şube olması zorunludur.”* hükmünü, üçüncü fıkrası ise *“Türkiye’den günlük erişimi bir milyondan fazla olan yurt içi veya yurt dışı kaynaklı sosyal ağ sağlayıcı, 9 uncu ve 9/A maddeleri kapsamındaki içeriklere yönelik olarak kişiler tarafından yapılacak başvurulara, başvurudan itibaren en geç kırk sekiz saat içinde olumlu ya da olumsuz cevap vermekle yükümlüdür. Olumsuz cevaplar gerekçeli olarak verilir.”* hükmünü içermekte olup vatandaşlarımızın kişilik haklarının doğrudan ilgili sosyal ağ sağlayıcı nezdinde etkin şekilde korunması amacıyla başvuru mekanizmalarının inşasına yönelik mevzuat hükümleri ihdas edilmiştir.³⁷⁰ İHEP doğrultusunda kişilik haklarının sosyal medya üzerinden ihlaline yönelik fiillerle ifade özgürlüğünü de koruyacak şekilde etkin mücadele edilmesi hususunda ilgili mevzuat hükümlerinin ihdas edilmesi dijital ortamda insan haklarının korunması açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Dijital ortamda veyapay zekâ uygulamaları karşısında insan haklarının korunması konusunda İHEP kapsamında öngörülen faaliyetler doğrultusunda ülkemiz; OECD, G20, AB ve UNESCO tarafından belirlenen insan odaklı yapay zekâ ilkelerinin paydaşı olup *“güvenilir ve sorumlu yapay zekâ”* değer ve ilkelerini benimsemektedir. 2021/18 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 20/08/2021 tarihli ve 31574 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren *“Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025”* de etik ilkeler belirlenmiştir. Bu strateji belgesi, merkezî ve yerel yönetim kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, akademi, uluslararası kuruluşlar ve STK’ların katılımıyla; uyum, iş birliği ve eş güdüm içerisinde, insanı merkeze alan bir yaklaşımla yürütülmek üzere hazırlanmıştır. Strateji belgesi kapsamında benimsenen yapay zekâ değerleri; İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğüne Saygı, Çevreyi ve

369 BTK’nın 24/4/2025 tarihli ve E-96454180-045.99-21286 sayılı yazısı.

370 BTK’nın 24/4/ 2025 tarihli ve E-96454180-045.99-21286 sayılı yazısı.

Biyolojik Ekosistemi Geliştirmek, Çeşitliliğin ve Kapsayıcılığın Sağlanması, Barışçıl, Adil ve Birbirine Bağlı Toplumlarda Yaşamak olarak sınıflandırılmaktadır. Benimsenen yapay zekâ ilkeleri ise; ölçülülük, emniyet ve güvenlik, tarafsızlık, mahremiyet, şeffaflık ve açıklanabilirlik, sorumluluk ve hesap verebilirlik, veri egemenliği ve çok paydaşlı yönetim olarak ifade edilmektedir.³⁷¹

Ayrıca AB Yapay Zekâ Yasası'nın ulusal mevzuata uyumlaştırılmasına yönelik olarak ilgili kurumlarla çalışmalara başlanmıştır. Bu kapsamda ekonomik ve hukuki etki analizleri üzerine çalışmalar da devam etmektedir.³⁷²

Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) ve 2024-2025 Ek Eylem Planı ile uyumlu olarak TÜBİTAK, “Düzenleyici Ortam ve Yönetişim” başlığı altında “Üretken Yapay Zekâ Teknik ve Etik Standartlarının Belirlenmesi Eylemi” yürütülmektedir. ISO/IEC 42001 ve AB Yapay Zekâ Tüzüğü hükümleri esas alınarak model mimarisi, veri yönetimi, sürdürülebilirlik ve şeffaflık kriterlerinin millî standartlara yansıtılması amaçlanan Eylem kapsamında, insan haklarına dayalı, risk temelli mevzuat oluşturulması hedeflenmekte olup 2024 yılı içerisinde, ilgili standartların belirlenmesi için uluslararası örnekler incelenmiş ve standartların oluşturulmasına katkı verecek çalışma grubunun oluşturulması için ön hazırlık yapılmıştır.³⁷³ İHEP kapsamında yapay zekâ alanında mevzuat ve etik çerçevenin uluslararası ilkeler dikkate alınarak oluşturulması ve insan haklarının korunmasına yönelik somut mekanizmaların tesis edilmesi hedefleri göz önünde bulundurulduğunda yapılan çalışmaların söz konusu hedef bakımından önemli olduğu değerlendirilmektedir.

TÜBİTAK tarafından yürütülen bir diğer çalışma “Algoritmik Hesap Verebilirlik” Denetim Rehberi ve Mekanizmalarının” oluşturulmasıdır. Bu kapsamda, kamu ve özel sektörde yapay zekâ sistemleri için ön-etki analizi, ayrımcılık testi ve şeffaf denetim kayıtlarının zorunlu tutulması, insan haklarının korunmasına yönelik fiilî gözetimin sağlanması hedeflenmektedir. 2024 yılı içerisinde, “Algoritmik Hesap Verebilirlik Denetim Kontrol Listesi” oluşturulmuştur. “ISO/IEC 42001:2023 Information Technology Artificial Intelligence Management System” standardındaki gerekliliklerin tamamı denetim sorusuna dönüştürülmüştür. Hesap verebilirlik için oluşturulan çerçeve bu soruları kapsayacak şekilde güncellenmiştir.³⁷⁴

Öte yandan İHEP kapsamında, Avrupa Konseyi'nin ilke ve tavsiyelerine uygun biçimde ve hukuki güvencelerin korunması ilkesine aykırı olmayacak şekilde yargıda yapay zekâ uygulamaları kullanılması hususunda da gelişmeler kaydedilmiştir. “Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (UYZS) 2021-2025” kapsamında “Yapay Zekâ Hukuku ve Etik Çalışma Grubu”nun koordinasyonu Adalet Bakanlığı nezdinde yürütülmektedir. Bu çalışma grubu, Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü koordinasyonunda, Dijital Dönüşüm Ofisi Başkanlığının önerdiği akademisyen ve uzmanlar ile Türkiye Adalet Akademisi ve Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı temsilcilerinden oluşmaktadır. Çalışma grubunun uzmanlık alanı

371 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli ve E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

372 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli ve E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

373 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli ve E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

374 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli ve E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

Bilişim ve Teknoloji Hukuku, Yapay Zekâ ve Veri Hukuku, Genel Kamu Hukuku, Dijital Devlet, Etik İlkeler ve Yargı Etiği gibi alanları kapsamaktadır. Çalışma grubu, yargıda yapay zekâ uygulamalarının etik ve hukuki boyutlarını değerlendirmek için farkındalık faaliyetleri düzenleyerek ilgili paydaşlara ulaşmayı, uluslararası ve ulusal iyi örnekleri detaylı bir şekilde inceleyerek hukuki ve etik çerçevede yapay zekâ ortak kavram dili oluşturmayı ve “*Yapay Zekâ Uygulamaları Hukuki Değerlendirme Rehberi*” hazırlamayı hedeflemektedir.³⁷⁵

Yargıda yapay zekâ uygulamalarına yönelik olarak belirlenen temel etik ilkeler; insan denetimi ve gözetimi, teknik sağlamlık ve güvenlik, şeffaflık ve açıklanabilirlik, çeşitlilik, ayrımcılık yapmama ve adillik, mahremiyet ve veri yönetişi, hesap verebilirlik ve adil yargılanma hakkının korunması ilkelerini kapsamaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda, Türk yargı sisteminde kullanılabilecek belirli yapay zekâ uygulamaları için çalışmalar başlatılmış olup, bu uygulamaların insan hakları, adil yargılanma hakkı ve hukuki güvenceler açısından risk değerlendirmeleri yapılmaktadır. Bu kapsamda karar destek sistemleri, doküman analizi ve dava tasnifi gibi alanlarda yapay zekâ destekli çözümlerin test edilmesi planlanmaktadır. Söz konusu çalışmalar, yapay zekânın yargıda kullanımının yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, adil yargılanma hakkı ve temel hak ve özgürlüklere uygun şekilde gerçekleştirilmesini sağlamayı amaçlamaktadır.³⁷⁶

Dijital ortamda ve yapay zekâ uygulamalarında insan haklarının korunması, toplumsal gelişme ve bireysel özgürlüklerin korunabilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu alanda, teknoloji şirketlerinin etik sorumlulukları, düzenleyici kurumların yasaları, uluslararası iş birlikleri ve kişilerin dijital haklar konusunda daha fazla bilinçlendirilmesi, insan haklarının dijital ortamda korunmasını güçlendirecektir. Bu süreçte, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik ilkeler üzerine kurulu bir yaklaşım benimsenmelidir. Aksi takdirde, dijital teknolojiler, insan haklarına yönelik ciddi tehditler oluşturabilir.

Yapay zekânın etik ve hukuki çerçeveler içerisinde geliştirilmesi ve uygulanması, insan hakları perspektifinden titizlikle ele alınması konusunda uluslararası gelişmelerle paralel biçimde ülkemizde de pek çok önemli adımların atıldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Avrupa Konseyi Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi’nin ülkemiz tarafından da imzalanmasının insan haklarını, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü koruma taahhüdü yönünde olumlu bir adım olacağı, ulusal düzeyde yapay zekâ sistemlerinin güvenilirliğini artırma konusundaki kararlılığı teyit edeceği ve yapay zekâ alanı için uygun bir etik ve hukuki çerçeve oluşturulmasına ilişkin stratejik hedefi de güçlendirerek olumlu çıktılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

2.15. Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması

Türkiye’de insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkeleri doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri güçlendirmeye yönelik birçok çalışma yürütülmektedir. Mevzuat düzenleme, eylem ve strateji planları oluşturma, kurumsal yapılar inşa etme, eğitim ve

³⁷⁵ Adalet Bakanlığının 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

³⁷⁶ Adalet Bakanlığının 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

farkındalık çalışmaları başlıca faaliyetleri oluşturmaktadır. İnsan hakları alanında farkındalığın artırılmasındaki amaç, idarede ve toplumda hak ve özgürlüklere ilişkin duyarlılığı hem kuvvetlendirmek hem de kalıcı olmasını sağlamaktır. İHEP'te de belirtildiği üzere Eylem Planındaki faaliyetlerin sürdürülebilir olması üst düzeyde insan hakları farkındalığıyla sağlanacaktır.

Geleneksel anlamıyla hak arama özgürlüğü, kişilerin yargı mercileri önünde haklarını arama çabalarını ve buna ilişkin hukuki düzenlemeleri ifade etmektedir. Bununla birlikte uluslararası düzeyde insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik yaşanan gelişmeler, bu özgürlüğün kapsamını genişletmiştir. Bu kapsamda hak arama mekanizmaları da önem kazanmıştır. Ülkemizde de yargısal yolların yanı sıra, kişilerin haklarını arayabileceği çok sayıda yargı dışı hak arama mekanizması oluşturulmuştur.³⁷⁷

İnsan hakları koruma mekanizmaları; insan hak ve özgürlüklerinin ihlaline yol açan eylem ve işlemlere karşı başvurulacak siyasi, idari ve yargısal mekanizmalar olarak ifade edilmektedir. Ulusal hak arama mekanizmaları hak arama özgürlüğü çerçevesinde yargısal mekanizmalara alternatif olarak geliştirilmiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 36'ncı maddesinde *"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir."* denilmek suretiyle hak arama özgürlüğü güvence altına alınmaktadır.³⁷⁸

İHEP'te ulusal koruma mekanizmalarının insan haklarını koruma ve geliştirme noktasında üstlendiği kritik rollerinden ötürü etkinliğinin artırılması ayrı bir hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda *"Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun yapısının, BM Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Statüsüne ilişkin İlkeler ile uyumlu hale getirilmesi ve İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağı akreditasyonu alması sağlanması; Kamu Denetçiliği Kurumu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kararları kişisel verilerin korunması suretiyle kamuoyunun erişimine açılması; Kişisel Verileri Koruma Kurumu ile Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun etkinliği artırılması ve kolluk görevlilerinin eylemlerine ilişkin şikâyet sisteminin etkili, hızlı ve şeffaf bir şekilde işlemesi amacıyla Kolluk Gözetim Komisyonunun etkinliğinin artırılması"* gibi önemli faaliyetler öngörülmüştür.³⁷⁹

Ulusal hukuk sistemimizde çok sayıda idari hak arama mekanizması görev yapmaktadır. Ulusal hukuk sistemimizin bir parçası haline gelen bu idari mekanizmaların birçoğunun icrai nitelikte bağlayıcı karar alma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak bu türden mekanizmaların etkilerini sadece karar yetkisi ile değerlendirmemek gerekmektedir. Nitekim hak arama mekanizmaları kamuoyunda insan haklarına dair farkındalığın artırılması ve sorunların uzlaşıyla çözülmesi anlayışı çerçevesinde önemli misyonlar üstlenmektedir. Ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için TİHEK, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK), KVKK, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK), Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi

377 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 7, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025)

378 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2020 Yılı Raporu, s. 47.

379 Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı, 2021.

(CİMER), Kolluk Gözetim Komisyonu ve il ve ilçe insan hakları kurulları gibi çok sayıda idari hak arama mekanizması faaliyette bulunmaktadır.³⁸⁰ Ayrıca hastane bünyesinde oluşturulan hasta hakları kurulları, cezaevi izleme kurulları, Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi, EGM İnsan Hakları Dairesi, Danıştay ve Yargıtay bünyesinde oluşturulan İnsan Hakları Komisyonları Türkiye’de yer alan idari hak arama mekanizmalarına örnek olarak sayılabilir. Bu idari mekanizmaların kurumsal kapasite ve etkililiğine yönelik çeşitli yapısal sorunlar bulunsa da insan haklarının kurumsallaşması sürecinde kaydedilen ilerleme dikkate değerdir. Toplumda artan insan hakları bilinciyle birlikte, bu mekanizmaların güçlendirilmesi ve işlerliğinin artırılması, hak temelli bir toplumsal düzenin tesisi açısından kritik bir rol oynamaktadır.³⁸¹

TİHEK, 6701 sayılı Kanun kapsamında insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda UÖM görevini yerine getirmek üzere kurulmuştur. TİHEK insan hakları kurumu, eşitlik kurumu ve UÖM görevlerini aynı anda yürüten bir kurum olarak yasal yetkilerini icra etmektedir.

2024 yılı içerisinde TİHEK’e 2.837 başvuru yapılmıştır. Bu başvurular Kurumun 3 temel görevi çerçevesinde kategorilere ayrılarak ilgili birimlerce incelenmiştir. Bu kapsamda, Kuruma “Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik” görevi kapsamında 693, “Ulusal Önleme Mekanizması” görevi kapsamında 1.220, “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi” görevi kapsamında 543 başvuru yapılmıştır. Öte yandan, çeşitli başvuru ve talep içeren 381 dilekçe de Kuruma iletilmiştir. Ayrıca Kuruma bizzat gelerek veya telefonla bilgi almak isteyen pek çok vatandaşa da danışmanlık yapılmıştır.³⁸² UÖM görevi kapsamında ise 2024 yılında 35 ilde 72 alıkonulma/koruma altına alınma mekânına ziyaret gerçekleştirilmiş ve bu ziyaretlerin 62 tanesi izleme ziyareti, 10 tanesi takip ziyareti olmuştur.³⁸³ 2024 yılında TİHEK tarafından “Eğitim ve bilinçlendirme faaliyeti” kapsamında fiziki ve çevrimiçi ortamda kurum içi ve kurum dışında düzenlenen eğitimlerde, 3.900 kişiye TİHEK’in görev alanı ile ilgili eğitim verilmiştir. Ayrıca tematik rapor çalışmaları kapsamında, “Filistin’de İnsan Hakları İhlalleri ve Gazze Soykırımı Raporu”, “İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Raporu” ile “Engelli Bireylerin Ulaşım Hizmetlerine Erişimde Karşılaştıkları Sorunlar (Ulaşım Hizmetlerinin Erişilebilirliği) Raporu” hazırlanmıştır.³⁸⁴

KDK idarenin işleyişi ile ilgili şikâyetleri incelemek üzere Anayasa’nın 74’üncü maddesinde yer alan “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir.” hükmü gereği kurulmuştur.³⁸⁵ Kurumun kuruluş amacı 6328 sayılı KDK Kanunu’nda “Kamu

380 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2020 Yılı Raporu, s. 47.

381 TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2020 Yılı Raporu, s. 49.

382 TİHEK, İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 37.

383 TİHEK, İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 47.

384 İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, s. 11.

385 KDK, 2022 Performans Programı, s. 17.

hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak” olarak ifade edilmektedir. KDK, TBMM Başkanlığına bağlı ve kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli bir kurum olarak görevlerini icra etmektedir.³⁸⁶

6328 sayılı Kanun uyarınca KDK'nin idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunma görevi haizdir. KDK şikâyet başvurularını hukukilik denetimi, hakkaniyet denetimi ve iyi yönetim ilkelerine uygunluk denetimi kapsamında inceleme ve araştırma gerçekleştirmektedir. İnsan haklarına uygunluk denetimi ise hukukilik denetimi kapsamında değerlendirilmektedir.

KDK'ye 2024 yılında yapılan başvurular genel olarak ceza infaz kurumlarında, geri gönderme merkezlerinde ve diğer kapalı kurumlarda yaşanan hak ihlali iddiaları ile dilekçe ve bilgi edinme, seçme ve seçilme, vatandaşlık, seyahat, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakları, düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü, işkence ve kötü muamele yasağı alanlarındaki ihlal iddialarını içermektedir. KDK'ye 2024 yılında 14.762 başvuru yapılmış ve 2023 yılından 1.762 adet dosya devrolmuştur. 2024 yılında 15.571 şikâyet başvurusu sonuçlandırılmıştır. Ayrıca şikâyet başvurularından farklı olarak 306.509 kişiye doğrudan hukuki yardım, yol gösterme, bilgilendirme faaliyetinde bulunulmuştur. 2024 yılında 2.498 başvuru dostane çözüm yolu ile sonuçlandırılmış; 913 adet tavsiye kararı, 525 kısmen tavsiye kısmen ret kararı ile toplam 1.438 başvuru hakkında idarelere tavsiyeler yöneltilmiştir. 2024 yılı için tavsiye kararlarına uyum oranı %71,29 olarak hesaplanmıştır.³⁸⁷ 2024 yılında KDK tavsiyelerine uyma oranında bir önceki yıla göre yaklaşık %6,22'lik düşüş yaşanmıştır.³⁸⁸

2010 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Anayasa'nın 20'nci maddesine eklenen fıkra ile özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı kapsamında kişisel veriler, Anayasal güvence altına alınmıştır. İlgili fıkra uyarınca *“Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.”* 7/4/2016 tarihli ve 6698 sayılı Kanun ile KVKK kurulmuştur.³⁸⁹

6698 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesi kapsamında kişisel verilerinin korunmasına ilişkin ihbar ve şikâyet dilekçeler yazılı olarak Kurumun adresine posta yoluyla iletebileceği gibi

³⁸⁶ KDK, 2021 Faaliyet Raporu, s. 13.

³⁸⁷ Kamu Denetçiliği Kurumunun 24/4/2025 tarihli ve E-43788562-652-20090 sayılı yazısı.

³⁸⁸ 2023 yılı için idarelerin alınan tavsiye kararlarına uyma oranı %77,51 olarak açıklanmıştır. TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu.

³⁸⁹ KVKK'ya yapılan ve sonuçlandırılan başvurulara ilişkin detaylı bilgi Bölüm 2.10.'da yer almaktadır.

CİMER ya da Kurumun resmi internet sitesinde yer alan e-şikâyet modülü aracılığıyla da internet ortamı üzerinden iletebilmektedirler. Kişisel Verileri Koruma Kurulu, ilgili kişilerin şikâyeti üzerine ya da resen başlattığı her inceleme sonucunda bir karar vermektedir ancak şikâyet tarihinden itibaren altmış gün içinde ilgili kişiye bir cevap verilmezse talep reddedilmiş sayılmaktadır. Bu çerçevede 2024 yılında toplam 9.849 dilekçe hakkında incelemesüreciyürütülmüştür. Bu dilekçelerin 8.372 adedi sonuçlandırılmış olup, 1.477 adedi ile ilgili değerlendirmeler ise devam etmektedir. Buna göre 2024 yılında sonuçlandırılan 8.372 adet dilekçenin %62'si usul şartlarını taşıyamaması, %31'i 6698 sayılı Kanunu'un kapsamı dışında kalması sebebiyle reddedilmiş olup dilekçelerin %4'ü hakkında Kanun hükümlerine herhangi bir aykırılık bulunmaması sebebiyle yapılacak bir işlem bulunmadığına, %2'si ile ilgili olarak da veri sorumluları nezdinde idari para cezası uygulanmasına ve %1'i ile ilgili olarak ise veri sorumlusunun talimatlandırılmasına karar verilmiştir. Bu çerçevede 2024 yılı içerisinde 145'i ihbar ve şikâyetler, 120'si veri ihlal bildirimi ve 597'si Veri Sorumluları Siciline kayıt ve bildirim yükümlülüğü kapsamında olmak üzere toplam 862 veri sorumlusu hakkında uygulanan idari para cezasının toplam miktarı 552.188.101 TL olarak gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra 6698 sayılı Kanun'un 18'inci maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca, Kanun'a aykırılık sebebiyle kamu tüzel kişiliğini haiz 36 kurum ve kuruluştan sorumlular hakkında disiplin hükümlerine göre işlem yapılması istenmiştir.³⁹⁰

Bilgi edinme hakkı, kişilerin kamu kurum ve kuruluşlarının görevlerinden dolayı sahip oldukları bilgilere erişim hakkıdır. Bu hak, demokratik yönetim ve şeffaflık ilkelerinin temel bir unsuru olup kamu yönetiminin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerinin hayat geçirilmesi açısından önemli bir hak alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁹¹ Bu kapsamda 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile 2004 yılında BEDK kurulmuştur. Kurul, bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine verilen kararları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek gibi görevleri yerine getirmektedir.³⁹²

Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bilgi edinme hakkından yararlanırlar. Bu kapsamdaki başvurular Türkçe olarak yapılır. Başvuru sahiplerinin Kurula başvurularını yazılı olarak ve posta yolu ile yapmaları ve itiraz dilekçelerine itiraz edilen Kuruma yapılmış bilgi edinme başvurusuna dair dilekçe sureti ile olması durumunda söz konusu Kurumdan gelmiş cevabi yazı suretinin eklenmesi gerekmektedir. Elektronik posta ya da faks yoluyla yapılan başvurular ile gerekli evrak suretleri eklenmemiş başvurular işleme konulmamaktadır.³⁹³

390 Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

391 Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, 25 Soruda Bilgi Edinme Hakkı, 2. Baskı, Ankara 2021, s. 8. <https://bedk.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/287202113133525%20SORUDA%20BILGI%20EDINME%20HAKKI.pdf> (E.T. 20/5/2025).

392 Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, <https://bedk.adalet.gov.tr/> (E.T. 20/5/2025).

393 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 22, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

CİMER, katılımcı yönetim anlayışının desteklenmesi, kamu hizmetlerinde eşitliğin sağlanması ve demokratik değerlerin yaşama geçirilmesi amacıyla; vatandaşların istek, şikâyet, görüş ve öneri, bilgi edinme, teşekkür ile yönetime katılma başvuru türlerinde sistem üzerinden başvuru yapabilmesine imkân tanımaktadır. CİMER'e, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ve 4982 sayılı Kanun kapsamında başvuru yapılabilir. CİMER sistemine yapılan başvurular, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi Yönetmeliği çerçevesinde değerlendirilmekte olup bilgi edinme hakkı kapsamında yapılan başvurular en geç on beş iş günü, diğer başvuru türleri ise otuz gün içinde işleme alınmaktadır. Yönetmelik'in 5'inci maddesi uyarınca işleme alınmayan başvurular hakkında ise başvuru sahibine işleme alınmama gerekçesi ile birlikte bu işleme karşı başvuru yolları yazılı olarak bildirilmektedir. Bu kapsamda 2024 yılında CİMER'e 3 milyon vatandaş tarafından 4.590.000 başvuru yapılmış olup toplamda 7.356.118 cevap verilmiştir.³⁹⁴

Kolluk Gözetim Komisyonu kolluk görevlilerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesinin sağlanması ve vatandaşların kolluk hizmetleri ile ilgili öneri, istek ve şikâyetlerini iletebilmesi amacıyla 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun ile kurulmuştur.³⁹⁵ Komisyon; İçişleri Bakan Yardımcısı Başkanlığında TİHEK Başkanı, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanı, İçişleri Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürü, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürü, üniversitelerin ceza ve ceza usul hukuku ana bilim dallarında görevli öğretim üyeleri ile baro başkanı seçilme yeterliğine sahip serbest avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca seçilecek birer üyeden oluşmaktadır.³⁹⁶

6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik kapsamında kolluk görevlileri hakkında yapılan şikâyetler ve memnuniyet bildirimleri kolluk birimlerine yazılı veya sözlü olarak doğrudan yapılabileceği gibi telefon, mektup, faks, elektronik posta, çevrimiçi form aracılığıyla da yapılabilmektedir. Kolluk görevlilerinin disiplin cezasını gerektiren eylem, tutum veya davranışlarıyla ilgili ihbar ve şikâyetlerin Komisyona intikal etmesi veya Komisyon tarafından resen öğrenilmesi üzerine Komisyon, Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığından söz konusu ihbar veya şikâyetlerin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde disiplin soruşturması açılmasını isteyebilir. Bu istem üzerine Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığınca genel disiplin hükümlerine göre işlem yapılır.³⁹⁷

Toplumda ve kamu görevlilerinde insan hakları bilincinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması, ihlal iddialarının incelenip araştırılması ile hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin ve bu engellere yol açan nedenlerin tespit edilerek giderilmesi amacıyla, 2000 yılında 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun ek 6'ncı maddesine dayanılarak İl ve İlçe İnsan

394 Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-61379128-640-481705 sayılı yazısı.

395 <http://www.kollukgozetim.gov.tr/> (E.T. 20/5/2025).

396 <http://www.kollukgozetim.gov.tr/komisyon-baskan-ve-uyeleri#>; 2016 tarih ve 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.1401.pdf> (E.T. 20/5/2025).

397 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 24, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında illerde “İl İnsan Hakları Kurulları”, ilçelerde ise “İlçe İnsan Hakları Kurulları” kurulmuştur. Kurullara başvurular dilekçe, telefon, elektronik posta, şehrin farklı bölgelerine konulan insan hakları başvuru kutuları kullanılarak veya sözlü olarak yapılabilir. Elektronik posta ve insan hakları başvuru kutuları ile yapılan başvurular en kısa süre içerisinde değerlendirmeye alınarak ve başvuru sahibinden bilgi/belge talebinde bulunmaktadır. İl ve İlçe Kurullarına yapılan başvurular kurul gündemine alınmakta ve konularına göre kanunlarda belirtilen zamanaşımı süreleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Kurul tarafından alınan kararlar ile yapılan işlemler başvuru sahibine otuz gün içinde bildirilmektedir.³⁹⁸ Kurulların valilik ya da kaymakamlık bünyesinde kurulmaları dolayısıyla sekreteryaya işleri, hukuk işleri ya da yazı işleri müdürlükleri tarafından yerine getirilmektedir. Ayrıca Kurulların kendine özgü personel, bütçe, taşınır ve taşınmaz malları da bulunmamaktadır. Kurulların ödenekleri valilik ya da kaymakamlık ve İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır.³⁹⁹

Ancak Kurulların çalışma esasları bakımından çok sayıda sistematik sorunun mevcut olduğu bilinmektedir. 6701 sayılı Kanun’un, “Cumhurbaşkanlığı tarafından yeni bir düzenleme yapılincaya kadar il ve ilçe insan hakları kurulları faaliyetine devam eder” hükmü kapsamında bir düzenleme henüz hayata geçirilmemiştir. Ayrıca, Kurulların teşkilat yapısının netleştirilmemesi, mevcut Yönetmelik’in 21 yıl önceki koşullara göre hazırlanmış olması, hukuki dayanağın belirsizliği, uzmanlaşma ve etkinliği artırmak için özel personel ve kadro tahsisine duyulan ihtiyaç ile yaptırım yetkisinin bulunmaması, başlıca sorun alanlarıdır.⁴⁰⁰ Bu sebeple Kurulların hukuki durumlarının netleştirilmesi ve dayanak mevzuata ilişkin boşlukların giderilmesi gerekmektedir.

Yerel düzeyde faaliyet yürüten Kurulların görevleriye genel olarak şunlardır: Halkla ilişkiler ve iletişim, bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim, araştırma ve izleme, ihlal iddialarını inceleme ve karara bağlama. Kurulların düzenli olarak ve belirli periyotlar halinde anılan görevlerine ilişkin faaliyet raporları ile alıkonulma merkezi ziyaret raporlarını TİHEK’e gönderme yükümlülüğü bulunmaktadır. Kurulların TİHEK ile bağlantılı birtakım görev ve sorumlulukları olsa da Kurullar ve TİHEK arası hukuki ve idari bağ netliğe kavuşturulmamıştır. Kurullar, valilik ya da kaymakamlık bünyesinde kurulmuş olup İçişleri Bakanlığı teşkilatı altında bulunmasına karşın TİHEK; idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurulmuş ve Adalet Bakanı ile ilişkili kılınmıştır. Hukuki bağ kapsamında 6701 sayılı Kanun’un 9`uncu ve Yönetmelik’in 19`uncu maddelerine göre TİHEK’in en azından Kurullara ilişkin bir izleme mekanizması fonksiyonuna sahip olduğu ifade edilebilir. Yaklaşık 20 yıldır hukuken faaliyet yürütmekte olan Kurullar mevzuat ve uygulama kaynaklı birtakım sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunlar nedeniyle Kurulların faaliyetleri önemli ölçüde sekteye uğramaktadır.⁴⁰¹

398 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 26, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

399 TİHEK, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, 2022, s.25.

400 TİHEK, TİHEK, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Yılı Raporu, s. 113.

401 TİHEK, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, 2022, s.13.

İl ve ilçe insan hakları kurullarına ilişkin bu sorunlar TİHEK tarafından hazırlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu”nda kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir. Rapor, ülke çapındaki Kurulların; faaliyet ve çalışmalarının ele alınması, karşılaştıkları uygulama ve mevzuat kaynaklı sorunlarının tespit edilmesi ve yapılan tespitler neticesinde rehber niteliğinde değerlendirme ve tavsiyeler getirilmesi amaçlanarak hazırlanmıştır. Bu kapsamda Rapor’da Kurulların etkinliğini artırmak amacıyla; hukuki yapılarının açıklığa kavuşturulması, 6701 sayılı Kanun’daki boşlukların giderilmesi, TİHEK ile bağlarının netleştirilmesi, ayrı bir bütçe kalemi ihdas edilerek mali sorunlarının çözülmesi, üye dağılımında sivil toplumun ve kadın temsiliinin artırılması, üyelik için belirli standartlar getirilmesi, görev ve yetkilerinin netleştirilmesi, kararların yaptırım gücünün düzenlemelerle desteklenmesi, kamuoyu nezdinde tanınırlığın artırılması, ayrıca il ve ilçe kurullarının nüfus ölçütü esas alınarak yeniden yapılandırılması yönünde düzenlemeler yapılması tavsiye edilmiştir.⁴⁰²

TBMM bünyesinde milletvekillerinin uzmanlıkları dikkate alınarak çeşitlik ihtisas komisyonları oluşturulmuştur. İnsan haklarının korunması bağlamında oluşturulan komisyonlar arasında TBMM Dilekçe Komisyonu, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve TBMM Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu yer almaktadır.⁴⁰³

TBMM Dilekçe Komisyonu Anayasa’nın 74’üncü maddesi, 3071 sayılı Kanun ve TBMM İçtüzüğü’nün 115 ila 120’nci maddeleri uyarınca faaliyetlerini yürütmektedir. Komisyon, vatandaşların ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancıların kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri içeren dilekçelerini incelemektedir. TBMM Dilekçe Komisyonuna başta e-Dilekçe Sistemi olmak üzere posta, elden, faks ya da milletvekilleri ile kurumlar üzerinden dilekçeler gönderilmektedir. Komisyona, 2024 yılında 8.397 başvuruda bulunulmuş olup bu başvuruların %81,28’i (6.825) e-Dilekçe Sistemi, %6,35’i (533) ise posta yoluyla yapılmıştır. Başvurular, konuları itibarıyla ise en fazla çalışma ve sosyal güvenlik (1.523), adalet hizmetleri (1.505) ile vergi ve mali işlemler (470) kapsamında yapılmıştır. Dilekçe Komisyonu 7.304 dilekçe hakkında 4.723 karar almış ve 123 dilekçe ise mevzuata uygun olmadığı ya da mükerrer olduğu gerekçesi ile hıfzedilmiştir.⁴⁰⁴

Dünyada ve ülkemizde insan haklarına saygı ve bu konudaki gelişmeleri izlemek, uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemek üzere 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu ile TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu kurulmuştur. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu insan hakları ihlali iddialarını başvuru üzerine veya resen harekete geçerek inceleme yetkisini haizdir. Bu çerçevede temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini iddia eden herkes Komisyona başvuru yapabilmektedir.⁴⁰⁵ Komisyona 2024 yılında 4.458 başvuru yapılmıştır. Başvurular konuları itibarıyla ceza infaz kurumlarında yaşanan hak ihlali iddiaları, kolluk personelinin

402 İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, 2022, s. 66 vd.

403 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 9, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

404 TBMM Dilekçe Komisyonunun 29/4/2025 tarihli ve E-57747603-130.08-1620051 sayılı yazısı.

405 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 11, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

uygulamaları, gayrimenkul ve imardan kaynaklı sorunlar, mobbing ve maddi yardım talepleri gibi çeşitli konuları ihtiva etmektedir.⁴⁰⁶

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda TBMM'yi bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, TBMM'ye sunulan kanun teklifleri ile olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere 25/2/2009 tarihli ve 5840 sayılı sayılı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile kurulmuştur.⁴⁰⁷ Komisyon kadın erkek eşitliği ihlaline dair iddiaları incelemektedir. Söz konusu başvurularda ilgili kurumlara iletilerek gerekli incelemenin yapılması ve Komisyona bilgi verilmesi istenilmiştir. Komisyona gelen inceleme sonuçlarına ilişkin cevaplar başvuru sahiplerine iletilerek süreçler sonuçlandırılmıştır.⁴⁰⁸

İnsan hakları alanında farkındalığın artırılmasında önemli çalışmalardan biri eğitim faaliyetleridir. Bu kapsamda Türkiye Barolar Birliği tarafından meslek içi eğitimler kapsamında kadın hakları ve aile içi şiddet konulu eğitim programları düzenlenmiştir. Ayrıca çeşitli illerde aile hukuku ve uygulama seminerleri eğitimleri verilmiştir.⁴⁰⁹ Baroların çeşitli merkezlerinde avukatlara kadın hakları ve aile içi şiddet, kadın ve çocuk hakları, mülteci hakları, çocuk hakları eğitimleri verilerek ilgili konulara bu avukatların görevlendirilmesi yapılmıştır.⁴¹⁰ Ayrıca farklı tarihlerde ve çeşitli illerde insan hakları hukuku, AYM'ye bireysel başvuru, AİHM'ye başvuru uygulamaları konulu eğitimler gerçekleştirilmiştir.⁴¹¹

TİHEK tarafından da 6701 sayılı Kanun'un 9'uncu maddesinde yer alan görevler kapsamında İnsan Hakları ve Eşitlik Kampüsü Projesi, TİHEK Akademi İnsan Hakları Söyleşileri ve diğer eğitimler de dahil olmak üzere 2024 yılı içerisinde toplam 3.907 kişiye eğitim verilmiştir.⁴¹²

Öte yandan TİHEK, 2024 yılı boyunca çocukların haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla da çeşitli farkındalık faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, 23 Nisan'da çocuk haklarını konu alan bir animasyon filmi hazırlanarak yayımlanmış; çocukların güvenle başvurabileceği bir platform olarak geliştirilen TİHEK Çocuk Web Sitesi ise 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü'nde düzenlenen etkinliklerle kamuoyuna tanıtılmıştır. Ayrıca çeşitli kademelerden ve okullardan 630 öğrenciye yönelik çocuk hakları eğitimi, film gösterimi, etkinlik kitabı uygulamaları ve oyunlarla bilinçlendirme çalışmaları yapılmış; 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü kapsamında düzenlenen programlara katılım sağlanmıştır. Çocuklar ve

406 TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun 11/4/2025 tarihli ve Z-59244875-130.04-[283]/1613305 sayılı yazısı.

407 TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, s. 12 <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

408 TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 28/4/2025 tarihli ve Z. 90603329-130.07-1621627 sayılı yazısı.

409 Türkiye Barolar Birliğinin 5/5/2025 tarihli ve E-52482138-622.01-62181 sayılı yazısı.

410 Türkiye Barolar Birliğinin 5/5/2025 tarihli ve E-52482138-622.01-62181 sayılı yazısı.

411 Türkiye Barolar Birliğinin 5/5/2025 tarihli ve E-52482138-622.01-62181 sayılı yazısı.

412 TİHEK, 2024 İdari Faaliyet Raporu, s. 53.

gençler arasında hak bilincini yaygınlaştırmak amacıyla ise 2025 Çocuk Hakları Takvimi ile 2025 Gençlik Hakları Takvimi yayımlanmıştır.⁴¹³

Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından uygulamaya konulan Uzaktan Eğitim Kapısında yer alan insan hakları eğitimlerinin Diyanet İşleri Başkanlığında görevli personel tarafından izlenmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda İnsan Hakları eğitimine 90.439, İnsan Hakları Çerçevesinde Etik eğitimine 80.950, İnsan Hakları ve Kamu Denetçiliği Kurumu Bağlamında İyi Yönetim İlkeleri eğitimine 21.973, İnsan Hakları Temelinde İş Yerinde Cinsiyet Eşitliği eğitimine 14.726 personel katılım sağlamıştır. Diyanet Akademisi bünyesinde yürütülen aday din görevlileri mesleki eğitim programlarında, aday imam hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğrencilerinin insan hakları ve etik davranışlar hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla, mevzuat alan dersi kapsamında "*İnsan Hakları Bilgisi*" ve "*Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri*" konularına yer verilmektedir.⁴¹⁴

İnsan hakları konularında bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri kapsamında ÇSGB tarafından düzenlenen eğitimlere ise toplam 3.078 personel katılım sağlamıştır.⁴¹⁵ Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024 yılında "*İnsan Hakları ve Demokrasi*" konulu 57 eğitim programı gerçekleştirilmiş olup eğitim öğretim hizmetleri sınıfında bulunan 13.959 personel katılım sağlanmıştır. Ayrıca Bakanlığa bağlı özel eğitim sınıf/okullarında ve evde eğitim hizmetleri kapsamında görev yapan öğretmenlerin özel eğitim uygulamaları konusunda bilgi ve becerilerini artırmak amacıyla "*Özel Eğitim Uygulamaları Farkındalık Kursu*" gerçekleştirilmiştir.⁴¹⁶

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hizmet içi eğitim kapsamında Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele konulu eğitime 2024 yılında 416 personel katılım sağlamıştır. Yasa Uygulayıcıları İçin Nefret Suçlarına Karşı Bilgilendirme, Toplumsal Olaylarda Müzakere, Grup Dinamiği, Kitle Psikolojisi, Toplumsal Olaylara Müdahale Esasları, Orantılı Güç Kullanımı ve Öfke Kontrolü olmak üzere 2024 yılında 41.210 personele eğitim verilmiştir. Hizmet içi eğitimlerde yüz yüze ve uzaktan eğitim yöntemiyle olmak üzere 2024 yılında 162.996 personele "İnsan Hakları" dersi verilmiştir.⁴¹⁷ İçişleri Bakanlığı tarafından 2024 yılında AİHM kararları, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi ve Tespitleri, İnsan Hakları Açısından Kolluk Yetkilerinin Performans Kriterleri başta olmak üzere insan hakları alanında eğitimler düzenlenmiştir. Bununla birlikte İnsan Hakları Temel Eğitimine 16.002, Nefret Söylemi ve Ayrımcılıkla Mücadele Eğitimine 20.726 jandarma personeli katılmıştır.⁴¹⁸

Hâkim, savcı ve avukatlara yönelik meslek öncesi ve meslek içi eğitim faaliyetlerinde AYM ve AİHM içtihatlarını da içerecek şekilde düzenli olarak eğitimler verilmektedir. Bu kapsamda

413 TİHEK, 2024 İdari Faaliyet Raporu, s. 58.

414 Diyanet İşleri Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-30339839-402.03-6286709 sayılı yazısı.

415 ÇSGB'nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

416 Millî Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 29/4/2025 tarihli ve E-66968699-804.01-131515752 sayılı yazısı.

417 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E-22659617-804.01-10814 sayılı yazısı.

418 İçişleri Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının 27/5/2025 tarihli ve E-22659617-804.01-10814 sayılı yazısı.

2024 yılında İnsan Hakları ve Korunması eğitimine 1.491, İfade Özgürlüğü eğitimine 1.047, Anayasa Yargısı ve Bireysel Başvuru eğitimine 2.681 hâkim ve savcı katılım sağlamıştır. Sulh Ceza Hâkimliği Uygulamaları, Vergi Mevzuatından Kaynaklanan İdari Davalar, Bilişim Suçları, Etkin Soruşturma ve İfade Alma Teknikleri İle Özel Soruşturma Usulleri konulu eğitimlere 430 hâkim ve savcı katılmıştır. Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Arttırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması Projesi kapsamında düzenlenen eğitimlere 611, Anayasa Mahkemesinin Temel Haklar Alanındaki Kararlarının Etkili Şekilde Uygulanmasının Desteklenmesi Projesi kapsamında düzenlenen eğitimlere 363 kişi katılım sağlamıştır.⁴¹⁹

Hâkim ve savcılar Ulusal Yargı Ağı Projesi (UYAP) ekranlarında bulunan Yüksek Yargı Karar Arama ekranından AYM ve AİHM kararlarına erişilebilmektedir.⁴²⁰ Hâkim, savcı ve avukatların AİHM, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası insan hakları mekanizmaları nezdinde staj ve çalışma ziyareti yapma imkânları geliştirilmesi kapsamında düzenli olarak toplantılar gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra 2024 yılı içerisinde 10'u AİHM, 3'ü Avrupa Konseyi olmak üzere toplam 13 hâkim çalışmak üzere görevlendirilmiştir.⁴²¹

Hukukçular İçin İnsan Hakları Eğitimi Programı (HELP) olan çevrimiçi eğitim modüllerine başta hâkimler, savcılar, avukatlar olmak üzere belirli konularda yetkinleşmiş insan hakları/hukuk uzmanları ile 2015'ten bu yana mahkemelerde görevli personel, ceza infaz kurumu ve denetimli serbestlik görevlileri, sağlık çalışanları, sivil toplum insan hakları kuruluşları gibi diğer uzmanlar da HELP kurslarına katılım sağlayabilmektedir. HELP E-eğitim Platformunda bulunan 58 adet kurs için çeşitli dillerde kullanıcılara erişim imkanı tanınmıştır. Bu kurslardan 18'i Türkçe'ye tercüme edilerek yaygınlaştırılmış ve Türkiye'de hukukçuların bu eğitimlerden yararlanmalarına yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Avrupa Konseyi HELP Birimi'nin bilinirliğinin artmaya ve hukuk profesyonellerine yönelik çevrimiçi eğitim olanağını etkin bir şekilde sunmaya başlamasıyla birlikte HELP E-eğitim platformu kullanıcı sayısı AK HELP Birimi tarafından en son yayımlanan 2024 yılı verilerine göre 113.480 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye HELP kullanıcı sayısı ise 2024 yılı itibarıyla 23.265 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda HELP Türkiye kullanıcı sayısı oranı tüm kullanıcılar arasında %23,2'ye ulaşmıştır. Bu kapsamda 2024 yılı kapsamında Türkiye HELP kullanıcı sayısı bakımından tüm Avrupa Konseyi ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'den görevli HELP Eğitici sayısı 184'e ulaşarak Avrupa Konseyi ülkeleri arasında en fazla eğitici sayısına sahip ülke konumundadır.⁴²²

Ceza infaz kurumlarında görev yapmakta olan personelin insan haklarının korunması ve ihlal edilmemesi hususlarında farkındalık ve bilgi düzeylerinin arttırılması amacıyla "*Ceza İnfaz Kurumlarında İnsan Hakları*" konulu müstakil eğitim programı düzenlenmektedir. Ayrıca muhtelif eğitim programlarının içeriklerinde de insan hakları dersine yer verilmektedir. Düzenlenen eğitim programlarında insan haklarına ilişkin temel kavramlar, insan haklarının özellikleri, tarihsel gelişim süreci, kuşaklar halinde gelişim süreci, BM ve Avrupa Konseyi

419 Türkiye Adalet Akademisinin 30/4/2025 tarihli ve E-34484758/045.27/922 sayılı yazısı.

420 Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü'nün 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

421 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının 4/6/2025 tarihli ve 62461015 3.10.48.2017 sayılı yazısı.

422 Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının 4/6/2025 tarihli ve 62461015-3.10.48.2017 sayılı yazısı.

insan hakları koruma sistemleri, AİHS, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, AİHM başvuru ve karar süreçleri, AİHM karar örnekleri, AYM karar örnekleri vb. konularda personelin bilgilendirilerek mesleki yaşamlarında tutum ve davranışa dönüştürebileceği yetkinlikleri kazanmaları hedeflenmektedir.⁴²³

TİHEK, UÖM kapsamında yaptığı ziyaretlerde personele yönelik eğitim programlarını da değerlendirmektedir. Bu doğrultuda ceza infaz kurumlarında⁴²⁴ ve geri gönderme merkezlerinde⁴²⁵ genel olarak personele insan hakları, işkence ve kötü muamele yasağı konularında eğitimler verildiği anlaşılmış aksi durumun tespiti halinde ise personele insan hakları, işkence ve kötü muamele yasağı konularında eğitim verilmesi tavsiye edilmiştir.⁴²⁶ Ayrıca psikiyatri merkezlerinde görevli yardımcı personel de dâhil, merkezlerde çalışan tüm personele belirli aralıklarla işkence ve kötü muamelenin önlenmesi eğitimi verilmesi raporlarda üzerinde durulan konular arasında yer almıştır.⁴²⁷

UÖM görevi kapsamında çocuk evlerine yapılan ziyaretlerde de eğitim faaliyetleri ve farkındalık çalışmaları gibi konular da ele alınmaktadır. Bu kapsamda Merkezde görev yapan tüm personelin insan hakları eğitimi almasının sağlanması⁴²⁸ tavsiyeler arasında yer almaktadır.

423 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/05/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

424 TİHEK, Sincan 2 No.lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu, Rapor No:2024/66, para. 13; TİHEK, Amasya Gümüşhacıköy Açık Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/31, para. 14; TİHEK, Erzurum Açık Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu, Rapor No:2024/58, para. 11.

425 TİHEK, Adana Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/63, para. 15; TİHEK, Ağrı Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/64, para. 19; TİHEK, Kütahya Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2025/3, para. 14.

426 TİHEK, Uşak E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu, Rapor No:2024/81, para. 104; TİHEK, Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu, Rapor No:2024/44, para. 67; TİHEK, Edirne Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2024/79, para. 115.

427 TİHEK, Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Ziyareti Raporu, Rapor No: 2025/19, para. 105.

428 TİHEK, Kayseri Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü Ziyareti Raporu, para. 84.

III. GENEL DEĞERLENDİRME VE TAVSİYELER

İnsan onurunun korunması ve insanca bir yaşamın tesis edilmesi için insan haklarının korunması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ulusal ve uluslararası müktesebatta korunan haklar ve koruma mekanizmaları ile oluşturulan insan hakları rejimi, “*bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit olduğu*” düşüncesi üzerine kuruludur.

İnsan hakları alanındaki gelişmelere rağmen, günümüzde her alanda istenilen seviyeye ulaşıldığını iddia etmek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda, mevzuat ya da uygulamadan kaynaklanan ihlallerin tespit edilmesi ve izlenmesi, insan hakları politika ve uygulamalarının etkinliğinin değerlendirilmesi açısından oldukça önemlidir. 6701 sayılı Kanun ve Paris Prensipleri tarafından TİHEK’e verilen görevler ve ulusal düzeyde insan haklarının durumunu izleme ve raporlama misyonu doğrultusunda gerçekleştirilen bu raporlama neticesinde insan hakları alanında yasal güvenceler ve idari uygulamalar nezdinde müspet ilerlemeler olduğu görülmüştür. Raporun değerlendirme bölümündeki tespitlerin ve aşağıda sıralanan önerilerin ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönündeki çabalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Yaşam Hakkı

- İş kazalarının önlenmesi, çekirdek hak niteliğinde olan yaşam hakkının korunması yükümlülüğünün önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Türkiye’de iş kazaları sonucunda 2022 yılında 1.443, 2023 yılında 1.489 ve 2024 yılında 1.904⁴²⁹ çalışanın yaşamını yitirdiği göz önüne alındığında, ulusal iş güvenliği politikalarının geliştirilmesi ve denetim faaliyetlerinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir. İş kazalarının önlenmesi açısından devletin koruyucu ve düzenleyici rolünün güçlendirilmesi ve piyasa odaklı yaklaşımın yanında insan hakları odaklı yaklaşımın da dikkate alınması önem arz etmektedir. 2024 yılında meydana gelen iş kazaları ve bu kazalara bağlı can kayıpları göz önüne alındığında önlenebilir nedenlerden kaynaklanan iş kazalarının azaltılması için iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin daha etkin denetlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yıllara göre artan ölüm sayıları dikkate alındığında mevcut tedbirlerin gerekiyorsa revize edilmesine ve bunların ihlali halinde uygulanan yaptırımların artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.
- Karayolu trafik kazaları tek başına tüm dünyada meydana gelen ölümlerin %2,1’ini oluşturmakta, ölüm nedenleri arasında 11’inci sırada gelmektedir. SKA’nın 11.2 No.lu hedefi ile 2030 yılına kadar yol kullanıcılarının ihtiyaçlarına önem verilerek trafik güvenliğinin artırılması, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesiyle güvenli, ekonomik erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişiminin sağlanması hedeflenmektedir. Türkiye’de 2022 yılında 197.26, 2023 yılında 235.071, 2024 yılında 266.855 adet ölümlü-yaralanmalı trafik kazası sayısı meydana gelmiştir.⁴³⁰ İçişleri Bakanlığı tarafından 2021-2030 Karayolu Trafik Güvenliği Strateji Belgesi’nde yer verilen tedbirler titizlikle

429 ÇSGB’nin 8/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

430 TÜİK Karayolu Trafik Kazası İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-%C4%B0statistikleri-2024-54056&dil=1> (E.T. 21/5/2025).

uygulanmaktadır. Buna karşın ülkemizde trafik kazaları hâla önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Raporlama kapsamında yapılan incelemeler sonucunda, kaza mahallinden sağlık tesislerine kadar yardım zincirindeki tüm halkaların güçlendirilmesi, güvenli yaya ve bisiklet yolları oluşturulması ile uygun maliyetli toplu taşıma hizmetlerinin yaygınlaştırılması gibi uzun vadeli hedefler doğrultusunda, ulaşım planlaması ve güvenlik tedbirlerinin bir bütün olarak ele alınması gerektiği tespitlerine ulaşılmıştır. İHEP'te insan hayatının korunması için gerekli tedbirlerin alınması hedefi öngörülmüştür. Dolayısıyla önlenebilir nedenlerle meydana gelen ölümlerin azaltılması kapsamında trafik kazaları nedeniyle oluşabilecek ölüm ve yaralanma riskinin engellenmesi için mevcut tedbirlerin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

- Türkiye'de bebek ölüm oranı, 2023'te 1.000 canlı doğumda 7.268 iken 2024'te %3,16 düşüşle 7.038 olmuştur.⁴³¹ Bu olumlu gelişme sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi, anne ve çocuk sağlığına yönelik programların güçlendirilmesi ve aşılama oranlarının artırılması gibi faktörlerin bir araya gelmesi ile elde edilmiştir. Bu bağlamda söz konusu uygulamaların hassasiyetle sürdürülmesi önem taşımaktadır. Bebek ve çocuk ölüm oranındaki bu olumlu değişimin sürdürülmesi için mevcut tedbirlerin etkili şekilde uygulanması ve tıp bilimindeki gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekliliği ifade edilmelidir.
- Sahipsiz köpek popülasyonunun hızla artması, toplum sağlığı, kamu düzeni ve hayvan refahı açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Başta yerel yönetimler olmak üzere idarenin, kamusal alanlarda dolaşan sahipsiz köpeklerin insan hayatını tehdit edecek şekilde saldırganlaşmasını önleyecek önlemleri alması, devletin pozitif yükümlülükleri kapsamında değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, mevcut mevzuatın etkin ve eksiksiz uygulanması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda, 7527 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi, ilgili alandaki yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte, kanunun amaçladığı etkiyi tam anlamıyla ortaya koyabilmesi için, mevzuatın uygulanmasına ilişkin denetim ve müdahale mekanizmalarının etkin biçimde yapılandırılması ve işletilmesi gerekmektedir. Bu süreçte, başta ilgili Bakanlıklar ve yerel yönetimler olmak üzere, tüm paydaşların koordineli ve sorumluluk bilinciyle hareket etmeleri büyük önem arz etmektedir. Kanunun öngördüğü düzenlemelerin somut sonuçlar doğurabilmesi, yalnızca normatif çerçevenin oluşturulmasıyla değil, aynı zamanda bu çerçevenin etkili bir şekilde hayata geçirilmesiyle mümkün olabilecektir.

Kişinin Maddi ve Manevi Bütünlüğünün Korunması Hakkı

- Türkiye'de 2024 yılı itibarıyla 273 kapalı ceza infaz kurumu, 99 açık ceza infaz kurumu, 12 kadın kapalı ceza infaz kurumu, 8 kadın açık ceza infaz kurumu, 9 çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu ve 4 çocuk eğitimevi olmak üzere toplam 405 ceza infaz

⁴³¹ Turkey Infant Mortality Rate 1950-2025, <https://www.macrotrends.net/countries/TUR/turkey/infant-mortality-rate> (E.T. 27/3/2025).

kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların toplam kapasitesi ise 301.397 kişidir.⁴³² 2024 yılı itibarıyla ise 55.240 tutuklu, 305.312 hükümlü ve 23.206 hükümlü olmak üzere toplam 383.758 mahpus barınmaktadır.⁴³³ Söz konusu veriler kapsamında ceza infaz kurumlarında kalabalıklaşma sorunun devam ettiği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda kalabalıklaşma sorununu çözmeye yönelik çalışmaların sürdürülmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Hükümlü ve tutukluların teknolojik gelişmelerden faydalandırılması ve hak ihlali iddialarının azaltılması hedefleri doğrultusunda Adalet Bakanlığı tarafından ACEP yürütülmeye devam etmektedir. ACEP sayesinde hükümlülerin yeni teknolojik uygulamalardan istifade etmesi sağlanarak rehabilitasyonlarına destek olunmaktadır. Mevcut durumda projenin altyapı ve kurulum işlemleri, 176 kurumda tamamlanmıştır. ACEP'in aktif olmayan diğer ceza infaz kurumlarına da yaygınlaştırılması gerektiği değerlendirilmektedir.
- UÖM ziyaret raporlarında da vurgulandığı üzere, erişilebilirlik eksikliklerinin tespiti ve giderilmesine yönelik uygulamaların sürekli izlenmesi ve iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, erişilebilirliği düzenleyen ve erişilebilirlik denetimlerini koordine etme görevini yürüten ASHB'nin, kendi bünyesinde yer alan kuruluşların merkezlerin erişilebilirlik belgesi alabilmesi için gerekli hazırlık süreçlerini hızlandırması ve bu süreci ülke genelinde standartlaştırması tavsiye edilmektedir.

Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

- Denetimli serbestlik tedbirlerinin uygulanması hususunda işleyişin daha verimli ve etkin bir şekilde yürütülmesi, bu alanda yükümlülerin daha çağdaş, adil ve insan onuruna saygı ilkesine bağlı olarak takibi ve denetlenmesi ile çağımızın teknolojik gelişmelerinden daha fazla faydalanılması amacıyla Biyometrik İmza Yöntemi ile Takip Sistemi Projesi'nin geliştirilmesi son derece olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası düzeyde dijitalleşme konusundaki gelişmeler de izlenerek, bu konudaki çalışmaların uygulanabilirliğinin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.
- Hâkim ve savcılara yönelik sürekli eğitim programları ile tutuklama ve koruma tedbirlerine ilişkin farkındalık artırılmalıdır. Ayrıca, hâkimlerin gerekçeli karar yazımında eğitimle desteklenmesi ve uygulama birliğinin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Adil Yargılanma Hakkı

- Hukuk mesleklerinde insan kaynağının niteliğinin güçlendirilmesi, adil yargılanma hakkının etkin şekilde korunabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, hukuk fakültelerine girişte başarı sıralamasının yükseltilmesi, eğitim

432 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

433 Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

süresince muhakeme yeteneğini geliştiren yazılı sınav uygulamalarının benimsenmesi ve müfredatın çeşitlendirilerek zenginleştirilmesi, hukuk eğitiminde kaliteyi artıracak ve yetkin hukuk profesyonellerinin yetişmesini sağlayacaktır. Bu nedenle, hukuk eğitiminde kalite ve etkinliğin artırılmasına yönelik düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Ulusal mahkemeler, taraflarca öne sürülen iddialar ve sunulan delillerin değerlendirilmesinde takdir yetkisine sahip olmakla birlikte, bu yetkinin kullanılmasının meşruiyeti, verilen kararların açık ve yeterli gerekçelerle desteklenmesiyle mümkündür. Bu bağlamda istinaf ceza dairelerine, kararların açıkça gerekçesiz olması ve savunma hakkının kısıtlanması hâllerinde bozma yetkisi tanınmasına yönelik yasal ve kurumsal düzenlemelerin ivedilikle hayata geçirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.
- Şüpheli ve sanığın yaptığı teşhis ve katıldığı yer gösterme işlemlerinin zorunlu müdafii huzurunda yapılmasına ilişkin uygulamadan kaynaklı sorunların giderilmesi kapsamında Cumhuriyet başsavcılıklarına ve EGM'ye yönelik hukuki bir düzenleme yapılmasının ve hâkim, savcı ve kolluk personeline bu konuda eğitim verilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.
- İHEP'te, sanığın avukatının hukuki yardımından en verimli şekilde yararlanabilmesini sağlamak amacıyla duruşma salonu oturma düzeninde değişiklik yapılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte, bu alanda Adalet Bakanlığı'nın somut bir çalışma yürütmediği ifade edilmiştir. Mevcut durumda sanık ile müdafinin farklı yerlerde oturmasının iletişimi güçleştirmesi ve savunmayı zayıflatması nedeniyle bu düzenlemenin gerçekleştirilmesinin büyük önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

İfade Özgürlüğü

- AİHM nezdinde verilen ihlal kararı sayılarının fazlalığının ülkelerin insan hakları karnesindeki önemi de göz önüne alındığında başvuruların mümkün olduğunca "dostane çözüm" yoluyla sonuçlandırılmasına özen gösterilmesi ve başvurulara yol açan yapısal sorunların tespit edilerek ortadan kaldırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı

- Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının güçlendirilmesi için toplantı ve gösterilere müdahaleye ilişkin ilgili mevzuat, ikincil mevzuat ve uygulamaların uluslararası standartlar doğrultusunda gözden geçirilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Din ve Vicdan Özgürlüğü

- İHEP kapsamında belirlenen hedefler doğrultusunda din ve vicdan özgürlüğü bakımından farklı dinlere mensup kamu ve özel sektör çalışanları ile öğrencilerin bayram günlerinde izinli sayılmasına yönelik mevzuat çalışmalarının ivedilikle nihayete

erendirilmesi ve farklı dinlere mensup kamu ve özel sektör çalışanları ile öğrencilerin bayram günlerinde izinli sayılmasının sağlanması gerektiği değerlendirilmektedir.

- İfade özgürlüğü ile din ve vicdan özgürlüğü arasındaki hassas dengeyi gözeten, ulusal ve uluslararası hukuk normlarıyla uyumlu bir yaklaşım geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Dijital mecralarda İslamofobik ve dinî değerlere yönelik ayrımcı ve aşağılayıcı söylemlerle etkin şekilde mücadele edilebilmesi için hukuki düzenlemelerin ve uygulamaların gözden geçirilmesi ve nefret söylemleriyle mücadele için stratejiler geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- Sosyal medya platformlarında nefret söylemi ile kışkırtıcı içeriklerin etkisini azaltacak politika ve moderasyon mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- Dijital medya okuryazarlığı programlarının, hem kullanıcıların ifade özgürlüğünü sorumlu bir şekilde kullanmasını hem de farklı inanç ve değer sistemlerine saygı göstermesini teşvik edecek biçimde tasarlanması gerektiği değerlendirilmektedir.
- İslamofobik içeriklerden gelir elde eden dijital aktörlerin bu kazançlarını sınırlandıracak ve içeriklerin teşvik edilmesini engelleyecek adımlar atılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çalışma Hakkı

- Özel politika gerektiren grupların iş gücü piyasasına etkin şekilde katılımının sağlanması ve bu grupların sahip oldukları becerilerin günümüzün ihtiyaçlarına uygun biçimde güncellenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- Çalışma hakkının güvence altına alınabilmesi için; sendikal hakların etkin kullanımını destekleyecek önlemlerin alınması, işçi sendikalarının raporda dile getirdiği iş ve sosyal güvenlik hukuku yargılamalarındaki sorunların çözümüne yönelik yasal ve uygulamaya dönük düzenlemelerin yapılması, mobbing mağdurlarına yönelik destek sistemlerinin geliştirilmesi, çalışma yaşamında özel hayata saygı hakkının korunmasına yönelik caydırıcı tedbirlerin hayata geçirilmesi ve teknolojik imkânların da kullanılarak çalışanlara yönelik yıldırma davranışlarının engellenmesi yönünde çalışmalar yapılması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, 657 sayılı Kanun'da yer alan disiplin hükümleri çerçevesinde mobbingin tanımına açıklık getirilmesi ve hangi eylemlerin bu kapsamda değerlendirileceğinin belirlenerek mobbingin disiplin suçu olarak tanımlanması, kamu görevlilerinin bu tür olumsuz davranışlardan korunması açısından önem arz etmektedir.
- Nitelikli beyin göçünü azaltmak, yetkin işgücünün ülkede kalmasını sağlamak ve yurt dışına gidenlerin geri dönüşünü teşvik edebilmek amacıyla, beyin göçüne yol açan yapısal sorunların giderilmesine yönelik kapsamlı politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı

- 2025 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesiyle birlikte atılan olumlu adımlara ek olarak, aile kurumunun güçlenmesi için milli ve manevi değerleri esas alan eğitsel, sosyal, ekonomik ve medya temelli politikaların bütüncül şekilde yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.
- Aile, engelli veya bakıma muhtaç kişilerin temel sosyal destek ağıdır; bakım hizmetlerinin sınırlı ve erişilemez olması, yalnızca kişilerin değil, aynı zamanda aile bütünlüğünün ve refahının da zedelenmesine yol açmaktadır. Ailenin güçlendirilmesi ve bakım yükünün adil biçimde paylaşılması için bu hizmetlerin yaygınlaştırılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusal Engelli Veri Sistemi’nde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin sayısı ile gündüzlü hizmetlerin önemi birlikte değerlendirildiğinde, bu kapsamda bu hizmetlerden yararlanan kişi sayısının oldukça sınırlı olduğu ve gündüzlü bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması gerektiği görülmektedir. Engelli, yaşlı ve hastalara yönelik hafta sonu, akşam veya gece bakım hizmeti sunacak tesislerin kurulması ve bu hizmetlerin ülke genelinde erişilebilir kılınması da önem taşımaktadır.

Mülkiyet Hakkı

- Kamulaştırma bedelinin ödenmesinde yaşanan gecikmelerde, uygulanacak faizin hesaplanmasında tüketici fiyat endeksindeki değişimlerin dikkate alınmasını sağlamak üzere somut ve etkili düzenlemelerin bir an önce hayata geçirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- Kamulaştırma süreçlerinde mülkiyet hakkının ihlal edilmemesi için kamu yararı kararlarının açık, öngörülebilir ve anlaşılabilir şekilde gerekçelendirilmesinin sağlanması, bu yönde somut ve bağlayıcı düzenlemeler gerektiği değerlendirilmektedir.
- Mülkiyet hakkını ihlal eden kamulaştırmasız el atma uygulamalarına karşı etkili bir koruma sağlanabilmesi için, valilikler nezdinde öngörülen idari başvuru mekanizmasının bir an önce hayata geçirilmesi ve sorumluluğu bulunan kamu görevlilerine yönelik yaptırımların etkin şekilde uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.
- Kamulaştırmasız el atma eylemleri sebebiyle davaların etkin biçimde çözümlenebilmesi için söz konusu hedef doğrultusunda somut adımlar atılarak, davaların öncelikle ve en hızlı şekilde görülmesinin kamulaştırma davalarına bakacak ihtisas mahkemelerinin sayılarının artırılmasının ivedilikle hayata geçirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

İnsan Ticaretiyle Mücadele

- İnsan ticaretiyle mücadele kapsamında ulusal raportörlük görev ve yetkisi TİHEK tarafından kullanılmaktadır. Bu konuyla ilgili düzenlemelerin 6701 sayılı Kanun’a eklenmesinin raportörlük görevinin kurumsallaşmasını sağlayacağı düşünülmektedir.
- İnsan ticaretine ilişkin suç ve cezaların, İHEP ve GRETA tavsiyeleri dikkate alınarak gözden geçirilmesi ve Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

- Türkiye’de insan ticaretiyle mücadeleyle ilişkin pek çok hukuk normunda düzenlemeler yer almaktadır. İnsan ticaretiyle mücadele ve insan ticareti mağdurlarına ilişkin hususlara ilişkin müstakil bir kanun çıkarılmasının insan ticaretiyle mücadelede hukuki korumanın daha üst düzeyde sağlanması açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir.
- Türkiye’de, insan ticaretiyle mücadele kapsamında bugüne kadar iki ulusal eylem planı yürürlüğe konulmuştur. İlki 2003, ikincisi ise 2009 yılında uygulamaya alınan bu planlar, ilgili kurum ve kuruluşların koordinasyon içerisinde çalışmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda GİB tarafından hâlihazırda yürütülmekte olan ulusal eylem planı hazırlıklarının hızlandırılması ve eylem planının vakit kaybetmeksizin yürürlüğe girmesi gerektiği düşünülmektedir.
- İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Kurulunun yıllık toplantıları insan ticaretine karşı bütünsel bir strateji geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir. Bu nedenle Kurulun toplantılarının ilgili Yönetmelikte gösterildiği sürelerde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Sağlıklı ve Yaşanabilir Çevrenin Korunması Hakkı

- Türkiye’nin 2053 net sıfır emisyon hedefini destekleyecek yasal çerçevenin ivedilikle oluşturulması önem arz etmektedir. Bu süreçte yapılacak mevzuat düzenlemelerinde, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı insan haklarını koruma yükümlülüğüne açıkça yer verilmelidir.
- Marmara Denizindeki süregelen müsilaj sorunu ve İzmir Körfezindeki oksijen seviyesi düşüşü Türkiye için kritik çevre sorunları arasında yer almaktadır. Deniz ekosisteminde artan kirlilik yükünün kaynağında kontrol altına alınabilmesi amacıyla denetim ve yaptırım mekanizmaları güçlendirilmeli; aynı zamanda daha etkili izleme ve erken uyarı sistemleri kurulmalıdır.
- Daha temiz bir hava için AB yeni hava kalitesi direktifleri kabul edilmiştir. Hava kalitesi yönetiminde AB kriterleriyle uyumluluk sağlanmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulduğunda ulusal sınır değerlerinin güncellenmesi, kirlletici yoğunluğu yüksek olan bölgelerde hava kirliliği ile mücadelede yeni strateji ve eylem planlarının uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.
- Çevre sorunlarıyla mücadelede en etkili yaklaşımlardan biri çevre sorunlarının kaynağına dair bilinç düzeyini yükseltmektir. Bu doğrultuda eğitim, iletişim ve kamuoyunu bilgilendirme gibi farkındalık yaratıcı faaliyetlerin artırılması gerektiği değerlendirilmektedir.

Dijital Ortamda ve Yapay Zekâ Uygulamaları Karşısında İnsan Haklarının Korunması

- Yapay zekânın etik ve hukuki çerçeveler içerisinde geliştirilmesi ve uygulanması, insan hakları perspektifinden titizlikle ele alınması konusunda uluslararası gelişmelerle paralel biçimde ülkemizde de önemli adımların atıldığı görülmektedir. Yapay

zekâ uygulamalarının insan haklarına duyarlı bir biçimde geliştirilmesi konusunda çalışmaların sürdürülmesi önem taşımaktadır.

- Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025) ve 2024-2025 Ek Eylem Planı kapsamındaki çalışmaların sürdürülmesi gerekmektedir. Özellikle çocukların dijital risklere karşı korunması yönündeki çalışmaların da kararlılıkla sürdürülmesi gerektiği ifade edilmelidir.
- AB Yapay Zekâ Yasası'nın ulusal mevzuata uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar son derece değerlidir. Ekonomik ve hukuki etki analizleri de dâhil olmak üzere, söz konusu çalışmalar devam ettirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.
- Bunlara ek olarak, Avrupa Konseyi Yapay Zekâ, İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Çerçeve Sözleşmesi'nin ülkemiz tarafından da imzalanmasının insan haklarını, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü koruma taahhüdü yönünde olumlu bir adım olacağı, ulusal düzeyde yapay zekâ sistemlerinin güvenilirliğini artırma konusundaki kararlılığı teyit edeceği ve yapay zekâ alanı için uygun bir etik ve hukuki çerçeve oluşturulmasına ilişkin stratejik hedefi de güçlendirerek olumlu çıktılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kamuda İnsan Hakları Farkındalığının Artırılması

- 2024 yılında, TİHEK'in önceki yıllık raporlarında vurgulandığı üzere idari hak arama mekanizmaları arasında yer alan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının mevzuat eksikliği ve uygulama süreçlerindeki sorunlar devam etmiştir. Bu sebeple Kurulların etkinliğini artırmak amacıyla; hukuki yapılarının açıklığa kavuşturulması, 6701 sayılı Kanun'daki boşlukların giderilmesi, TİHEK ile bağlarının netleştirilmesi, ayrı bir bütçe kalemi ihdas edilerek mali sorunlarının çözülmesi, üye dağılımında sivil toplumun ve kadın temsiline artırılması, üyelik için belirli standartlar getirilmesi, görev ve yetkilerinin netleştirilmesi, kararların yaptırım gücünün düzenlemelerle desteklenmesi, kamuoyu nezdinde tanınırlığın artırılması, ayrıca il ve ilçe kurullarının nüfus ölçütü esas alınarak yeniden yapılandırılması yönünde düzenlemeler yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.
- Kamuda insan hakları farkındalığını artırmak için, tüm çalışanları kapsayan düzenli eğitim ve atölye programları uygulanmalıdır. Bu programlarda ulusal ve uluslararası insan hakları normları, güncel hak ihlali örnekleri ve çözüm odaklı uygulamalar ele alınmalı; ayrıca dijital platformlar ve kurum içi iletişim araçları aracılığıyla sürekli bilgilendirme ve farkındalık kampanyaları yürütülmelidir.

tihek.gov.tr

Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına saygıyla arz olunur.

KAYNAKÇA

a) Kurum Yazıları

Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve E-37527827-730.08-62/979 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünün 14/5/2025 tarihli ve E-15705087-252.02-221138 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Genel Müdürlüğünün 22/5/2025 tarihli ve E-49152868-730.08-89/7270 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğünün 12/5/2025 tarihli E-19120602-[659-0570-2025]-1120/31705 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 26/5/2025 tarihli ve E-81509476-209.03.02[209.03.02-2025]-5244/98666 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğünün 30/5/2025 tarihli ve 12736 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı İcra İşleri Dairesi Başkanlığının 12/5/2025 tarihli ve 86420598-157/3311 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının 4/6/2025 tarihli ve 62461015-3.10.48.2017 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 31/1/2024 tarihli ve 826 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğünün 3/6/2025 tarihli ve 4144 sayılı yazısı.

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 20/5/2025 tarihli ve 47453352/136/1597 sayılı yazısı.

ASHB'nin 15/5/2025 tarihli E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

ASHB Strateji Geliştirme Başkanlığının 15/5/2025 tarihli ve E-72079556-000-16011846 sayılı yazısı.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulunun 24/4/2025 tarihli E-96454180-045.99-21286 sayılı yazısı.

Birleşmiş Milletler (2000). Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Ticaretinin Özellikle Kadın ve Çocukların Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (Palermo Protokolü).

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-61379128-640-481705 sayılı yazısı.

ÇSGB'nin 08/5/2025 tarihli ve E-54723196-804.01-485462 sayılı yazısı.

ÇŞİDB'nin 2/5/2025 tarihli ve E-97206510-602.05-12408721 sayılı yazısı.

Diyanet İşleri Başkanlığının 5/5/2025 tarihli ve E-30339839-402.03-6286709 sayılı yazısı.

Hakimler ve Savcılar Kurulunun 28/4/2025 tarihli ve E.54425328-2025-44/29877 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığının 27/5/2025 tarihli ve E22659617804.0110814 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığının 16/5/2025 tarihli ve E-83195421-040-39097163 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığının 23/5/2025 tarihli ve E-92611294-804.01-1966130 sayılı yazısı.

İŞKUR Genel Müdürlüğünün 25/4/2025 tarihli E-90302961-804.01-00018129612 sayılı yazısı.

GİB'in 3/6/2025 tarihli ve E-77050924-640-369999 sayılı yazısı.

GİB'in 8/3/2024 tarihli ve 242175 sayılı yazısı.

Kamu Denetçiliği Kurumunun 24/4/2025 tarihli ve E-43788562-652-20090 sayılı yazısı.

Kişisel Verileri Koruma Kurumunun 2/5/2025 tarihli ve E-37450428-730.08-0000246607 sayılı yazısı.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğünün 5.5.2025 tarihli ve E-424949708-602.05-851785 sayılı yazısı.

Milli Eğitim Bakanlığının 1/5/2025 tarihli ve E.66968699-804.01-131515762 sayılı yazısı.

Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığının 29/4/2025 tarihli ve E-66968699-804.01-131515752 sayılı yazısı.

Milli Savunma Bakanlığının 30/04/2025 tarihli ve E-55419629-659-4721299 sayılı yazısı.

RTÜK'ün 24/4/2025 tarihli ve E-65536088-622.03[2025/050(M)]-106447 sayılı yazısı.

Sağlık Bakanlığının 5/6/2025 tarihli ve E-11045126-641.99-47 sayılı yazısı.

Sağlık İstatistikleri Yıllığı, [https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/S%C4%B0Y2023_T%C3%BCrk%C3%A7e\(31.01.2025\).pdf](https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/S%C4%B0Y2023_T%C3%BCrk%C3%A7e(31.01.2025).pdf) (9/9/2025)

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 30/4/2025 tarihli E-87532055-602.05-6841094 sayılı yazısı.

TBMM Dilekçe Komisyonunun 29/4/2025 tarihli ve E-57747603-130.08-1620051 sayılı yazısı.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 28/4/025 tarihli ve Z. 90603329-130.07-1621627 sayılı yazısı.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun 11/4/2025 tarihli ve Z-59244875-130.04-[283]/1613305 sayılı yazısı.

Türkiye Barolar Birliğinin 5/5/2025 tarihli ve 62181 sayılı yazısı.

TÜRK-İŞ'in 7/5/2025 tarihli ve 2025-639/32.01 sayılı cevabi yazısı.

Türkiye Barolar Birliğinin 5/5/2025 tarihli ve E-52482138-622.01-62181 sayılı yazısı.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığının 26/5/2025 tarihli ve E-44697349-045.99-2744554 sayılı yazısı.

b) Kaynaklar

AA," Eskişehir Saldırısı: Yeni Sanal Kimlikler ve Radikalleşmesi" <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/eskisehir-saldirisi-yeni-sanal-kimlikler-ve-radikallesme/3304558> (E.T.17/11/2025).

Adalet Bakanlığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> (E.T. 22/5/2025).

Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (2023). Çocuk Adalet Merkezi Uygulama Raporu.

Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, "Yıllara Göre AİHS 6. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı", <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516170414-%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%206.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf> (E.T. 28/5/2025).

Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü, "Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı (HMGS) ve İdari Yargı Ön Sınavı (İYÖS)", <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukuk-mesleklerine-giris-sinavi-hmgs-ve-idari-yargi-on-sinavi-iyos11092024043044#:~:text=29%20Eyl%C3%BCl%202024%20tarihinde%2C%20ilk,mesleklerine%20giri%C5%9Fte%20yetkinli%C4%9Fin%20art%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1n%C4%B1%20hedeflemektedir.> (E.T. 28/5/2025).

Adalet Bakanlığı, Mağdur Bilgilendirme, <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/brosurler> (E.T. 17/5/2025).

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, “Yargıda Hedef Süre Uygulaması Başladı.”, <https://sgb.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-hedef-sure-uygulamasi-baslamistir#:~:text=Yarg%C4%B1da%20Hedef%20S%C3%BCre%20Uygulamas%C4%B1%3B%20her,ama%C3%A7layan%20bir%20dava%20y%C3%B6netim%20sistemidir>. (E.T. 1/6/2025).

Adalet Bakanlığı, “Adalet Bakanı Yılmaz Tunç 2024 Yılı Hizmetlerini Değerlendirdi”, <https://www.adalet.gov.tr/adalet-bakani-yilmaz-tunc-2024-yili-hizmetlerini-degerlendirdi> (28/5/2025).

Adalet Bakanlığı, Yargı Reformu Stratejisi 2025-2029, 2025.

Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, İstatistikler <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse1> (E.T. 27/3/2025)

Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Eylem Planı, 2021, <https://insanhaklarieylemplani.adalet.gov.tr/resimler/eylemplani.pdf> (E.T. 27/3/2025).

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (ASİGM), Adalet İstatistikleri (Justice Statistics) 2024, 2025.

Adalet Bakanlığı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10#collapse> (E.T. 27/3/2025).

Aida Grgić ve Diğerleri. 2007. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Mülkiyet Hakkı (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap), Avrupa Konseyi, İnsan Hakları El Kitapları: Numara 10.

ASHB, Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) <https://ulusailem.aile.gov.tr/media/m1garif1/ailenin-korunmasi-ve-gu-c-lendirilmesi-vizyon-belgesi-ve-eylem-plani.pdf> , (E.T. 23/5/2025).

ASHB İstatistik Bülteni, Engelli Bakılan Kişi Sayıları, Aralık 2024, <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/istatistikler/> (E. T. 18/8/2025).

AYM “Adil Yargılanma Hakkı (Suç İsnadı)”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/bireysel-basvuru/temel-hak-ve-ozgurluklerin-ihlaline-dair-emsal-kararlar/adil-yargilanma-hakki-suc-isnadi/tum-liste> (E. T. 28/5/2025).

AYM Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri 23/9/2012 – 31/12/2024 <https://www.anayasa.gov.tr/media/9630/bbistatistikler.pdf> (E.T. 28/5/2025).

AYM, İstatistikler, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/> (E. T. 27/3/2025).

AYM, Kararlar Bilgi Bankası <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Ara?KararTarihiBaslangic=01%2F01%2F2024&KararTarihiBitis=31%2F12%2F2024&KararTuru%5B%5D=1&Hak%5B%5D=17&Sonuc%5B%5D=7&KararBulteni=1> (E.T. 19/5/2025).

AYM, “Basın Duyurusu: Kamulaştırmaz El Atma Nedeniyle Açılan Tazminat Davalarının Görülebilmesini Nisbi Karar ve İlam Harcının Ödenmesi Şartına Bağlayan Kuralların İptali”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/kamulastirmasiz-el-atma-nedeniyle-acilan-tazminat-davalarinin-gorulebilmesini-nisbi-karar-ve-ilam-harcinin-odenmesi-sartina-baglayan-kuralların-iptali/> (E.T. 30/5/2025).

AYM, “Basın Duyurusu: Geç Ödenen Kamulaştırma Bedeli İçin Sadece Kanuni Faiz Ödeneceğini Öngören Kuralın Anayasa’ya Aykırı Olduğu”, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/gec-odenen-kamulastirma-bedeli-icin-sadece-kanuni-faiz-odenecegini-ongoren-kuralin-anayasa-ya-aykiri-oldugu/> (E.T. 29/5/2025).

AYM, 2025. Yıllık Rapor 2024. https://www.anayasa.gov.tr/media/9655/2024_yillik_rapor.pdf (E.T. 23/5/2025).

Artificial Intelligence <https://ennhri.org/our-work/topics/artificial-intelligence/> (E.T. 21/4/2025).

Avrupa Konseyi, “Adil Yargılanma Hakkı”, <https://www.coe.int/tr/web/impact-convention-human-rights/right-to-a-fair-trial#:~:text=Bir%20birey%20bir%20c%C3%BCr%C3%BCmle%20su%C3%A7%20a%C4%B1nda,a%C3%A7%C4%B1k%20olarak%20g%C3%B6r%C3%BClmesi%20anlam%C4%B1na%20gelir.> (E.T. 29/5/2025).

Avrupa Konseyi Yapay Zekâ ve İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü Hakkında Çerçeve Sözleşme <https://rm.coe.int/ai-convention-brochure-tr/1680b2c574> (E.T. 21/4/2025).

Avrupa Konseyi (2005). İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi, Varşova.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (2021), 25 Soruda Bilgi Edinme Hakkı, 2. Baskı, Ankara, <https://bedk.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/287202113133525%20SORUDA%20BILGI%20EDINME%20HAKKI.pdf> (E.T. 20/5/2025).

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, <https://bedk.adalet.gov.tr/> (E.T. 20/5/2025).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi (1983). “Düşünce Özgürlüğü”, 10 No.lu Genel Yorum.

Birleşmiş Milletler, “United Nations Strategy and Plan of Action on Hate Speech”, https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/advising-and-mobilizing/Action_plan_on_hate_speech_EN.pdf (E.T. 7/10/2025).

Council of Europe Opens First Ever Global Treaty on AI for Signature <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-opens-first-ever-global-treaty-on-ai-for-signature> (E.T. 20/4/2025).

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Orta Vadeli Program (2025-2027), Eylül 2024. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/09/Orta-Vadeli-Program_2025-2027.pdf (E.T. 23/5/2025).

ÇŞİDB. “İzmir Körfezi’ndeki Kirlilikle İlgili Büyükşehir Belediyesi Hakkında Suç Duyurusu”. <https://csb.gov.tr/izmir-korfezi-ndeki-kirlilikle-ilgili-buyuksehir-belediyesi-hakkinda-suc-duyurusu-bakanlik-faaliyetleri-40254> (E.T. 19/5/2025).

ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İklim ve Zirai Meteoroloji Dairesi Başkanlığı. 2024 Yılı İklim Değerlendirmesi, Ankara, 2025, s. 1-2. <https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2024-iklim-raporu.pdf> (E.T. 19/5/2025).

ÇŞİDB Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi Başkanlığı, Hidrometeoroloji Şube Müdürlüğü. 2024 Yılı Yağış Değerlendirmesi, Ankara, Şubat 2025, s. 1. <https://www.mgm.gov.tr/FILES/arastirma/yagis-degerlendirme/2024yagisdegerlendirmesi.pdf> (E.T. 19/5/2025).

Council of Europe, Greta Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings (GRETA), Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Türkiye GRETA (2024)13. <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680b20b66> (E.T. 3/6/2025).

Council of Europe, “Monitoring of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings”, <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/t%C3%BCrkiye> (E.T. 3/6/2025).

Council of Europe, Greta Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings (GRETA), Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Türkiye GRETA(2024)13. <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680b20b66> (E.T. 3/6/2025).

Council of Europe, “Monitoring of the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings”, <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/t%C3%BCrkiye> (E.T. 3/6/2025).

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2025 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2024/11/2025-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-05112024.pdf>, (E.T. 22/5/2025).

ÇŞİDB, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü. Hava Kalitesi Bülteni Yıllık 2024. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2024-yillik-haber-bulten-raporu-20250306080631.pdf> (E.T. 19/5/2025).

ÇŞİDB, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, ÇED İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı. Çevre Denetimi İstatistikleri: 2024, Haber Bülteni, s. 1. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2024-cevre-denet-m---stat-st-kler--20250521091732.pdf> (E.T. 23/5/2025).

ÇŞİDB, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, ÇED İzleme ve Çevre Denetimi Dairesi Başkanlığı. Çevre Denetimi İstatistikleri: 2023, Haber Bülteni, s. 1. https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/2023_cevre_denet-m_-_stat-st-kler--1-20240605104811.pdf (E.T. 23/5/2025).

ÇŞİDB (ÇŞİDB), İklim Değişikliği Başkanlığı. İklim Değişikliği Azaltım Stratejisi ve Eylem Planı (2024–2030), s. 138–146.

ÇŞİDB, “Belediye Su ve Kanalizasyon Hizmetlerinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik’te Değişiklik Yapıldı”, <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/belediye-su-ve-kanalizasyon-hizmetlerinde-uyulacak-usul-ve-esaslara-iliskin-yonetmelik-te-degisiklik-yapildi-haber-272450> (E.T. 30/5/2025).

Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-tr.mfa (E.T. 1/6/2025).

Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. “Yeni Hava Kalitesi Direktifi kabul edildi.” https://www.ab.gov.tr/yeni-hava-kalitesi-direktifi-kabul-edildi_53864.html (E.T. 24/5/2025).

Dijital Çağda Temel Hakları Korumak İçin Uluslararası Kurallar, <https://ipatemelhaklar.ab.gov.tr/wp-content/uploads/2024/02/Dijital-Haklar.pdf> (E.T. 20/4/2025)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. “Türkiye, Yenilenebilir Enerji Kurulu Gücünde 11’inci Sıraya Yükseldi.”, <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21306#:~:text=T%C3%BCrkiye%2011'inci%20S%C4%B1rada,11'nci%20s%C4%B1rada%20yer%20al%C4%B1yor> (E.T. 19/5/2025).

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “2024 Enerjide Tasarruf Yılı Oldu” <https://enerji.gov.tr/haber-detay?id=21471> (E.T. 25/5/2025).

ENNHRI Calls on Council of Europe Member States to Ensure Strong Human Rights Protection in the Draft Convention on AI, Human Rights, Democracy and Rule of Law, https://ennhri.org/wp-content/uploads/2024/05/AI-Convention_ENNHRI-call-on-CoE-member-States.pdf (E.T.21/4/2025).

European Court of Human Rights, Guide on Article 11 of the European Convention on Human Rights, 2024.

EU Digital Services Act, <https://ennhri.org/ai-resource/european-regulatory-frameworks-on-ai/#eu-digital-services-act> (E.T. 21/4/2025).

European Regulatory Frameworks on AI

<https://ennhri.org/ai-resource/european-regulatory-frameworks-on-ai/#eu-ai-act> (E.T. 21/4/2025).

European Union, The European Parliament The Council. PE-CONS 88/24 ZB/OJG/di, Brussels, 2 October 2024, Annex I. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-88-2024-INIT/en/pdf> (E.T. 26/5/2025).

Factsheet V. Right to Liberty and Security, European Convention on Human Rights Toolkit, <https://rm.coe.int/168007aede> (E.T.28/3/2025)

Gemalmaz H. Burak. 2018. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi – 6: Mülkiyet Hakkı, Avrupa Konseyi.

Hâkimler ve Savcılar Kurulu (2024). Hakimler ve Savcılar Kurulu 2024-2028 Stratejik Planı, Ankara.

HAYTAP'ın Sokak Hayvanları Populasyonuna İlişkin Meclise Sunduğu Rapor ve Çözüm Önerileri 31/05/2024 <https://www.haytap.org/tr/haytap-in-sokak-hayvanlari-populasyonuna-iliskin-meclise-sundugu-rapor-ve-cozum-onerileri-31052024> (E.T. 4/9/2025).

Human Rights and Artificial Intelligence (CDDH-IA) <https://www.coe.int/en/web/human-rights-intergovernmental-cooperation/intelligence-artificielle> (E.T. 20/3/2025).

İŞKUR, 2024 Yılı Aralık Ayı İstatistik Bülteni, <https://media.iskur.gov.tr/99955/12-aralik-2024-aylik-istatistik-bulteni.pdf> (E.T. 29/4/2025).

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf>. (E.T. 29/5/2025).

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. İstatistikler, “2024 Yılı AİHS İhlâl Sayıları Dağılımı”, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516132010-%202024%20YILI%20A%C4%B0HS%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf>. (E.T. 29/5/2025).

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. İstatistikler, “Yıllara Göre AİHS 10. Madde İhlâl Sayıları Dağılımı”, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/702202516212818-%20YILLARA%20G%C3%96RE%20A%C4%B0HS%2010.%20MADDE%20%C4%B0HL%C3%82L%20SAYILARI%20DA%C4%9EILIMI.pdf>. (E.T. 29/5/2025).

İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing) ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu (2011). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Yayınları No: 6.

Kamu Denetçiliği Kurumu (2021). 2021 Faaliyet Raporu, Ankara.

Kamu Denetçiliği Kurumu (2022). 2022 Performans Programı, Ankara.

Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5'inci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları Kitapçıkları No.5 https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019113847ozgurluk_guvenlik.pdf (E.T. 27/3/2025).

Kolluk Gözetim Komisyonu, <http://www.kollukgozetim.gov.tr/> (E.T. 20/5/2025).

Macovei, Monica. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz, İnsan Hakları El Kitapları, No. 2. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/604202315542259_inhak7_inhakdergi7.pdf, (E.T. 9/5/2025).

MAZLUMDER, (İnsan Hakları ve Mazlumlara İçin Dayanışma Derneği) Sahipsiz Başboş Köpekler Raporu, 2022, s. 27.

Marmara Belediyeler Birliği. Marmara Denizi Eylem Planı. <https://www.marmara.gov.tr/tr/marmara-denizi-eylem-planı> (E.T. 23/5/2025).

Saadet Partisi, Sokak Köpekleri Sorunu Raporu, 2024, s.22

Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Acil Obstetrik Bakım Programı, <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/programlar-2/acil-obstetrik-programi.html> (E.T.12/9/2025).

Sosyal Güvenlik Kurumu, <https://sgk.gov.tr/Content/Post/7b0b48c6-ceba-472b-8011-c4a9b3125133/Is-Kazasi-2025-02-27-10-08-15> (E.T. 27/3/2025).

Ticaret Bakanlığı, “Abonelik Sözleşmeleri Hakkında Bilgilendirme”, <https://tuketici.ticaret.gov.tr/yayinlar/tuketici-bilgi-rehberi/abonelik-sozlesmeleri-hakkinda-bilgilendirme> (E. T. : 28/5/2025).

The Right to Privacy in The Digital Age: Report (2021) <https://www.ohchr.org/EN/Issues/DigitalAge/Pages/cfi-digital-age.aspx> (E.T. 20/3/2025).

Turkey Infant Mortality Rate 1950-2025, <https://www.macrotrends.net/countries/TUR/turkey/infant-mortality-rate> (E.T. 27/3/2025).

TÜİK, Karayolu Trafik Kazası İstatistikleri 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-%C4%B0statistikleri-2024-54056&dil=1> (E.T. 21/5/2025). Ulusal Yapay Zeka Stratejisi 2021-2025 <https://cbddo.gov.tr/SharedFolderServer/Genel/File/TR-UlusalYZStratejisi2021-2025.pdf> (E.T. 22/4/2025).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2023 Raporu, Ankara, 2024.

Tarım ve Orman Bakanlığı Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü <https://www.tarimorman.gov.tr/HHGM/Haber/66/Hayvanlari-Koruma-Kanununda-Degisiklik-Yapilmasina-Dair-Kanun-Yayimlanmistir> (E.T. 28/4/2025).

Tarım ve Orman Bakanı Yumaklı, sahipsiz köpeklerle ilgili değerlendirmelerde bulundu. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/tarim-ve-orman-bakani-yumakli-sahipsiz-kopeklerle-ilgili-degerlendirmelerde-bulundu/3231890?utm> (E.T. 28/4/2025).

TİHEK (2020). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2020 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2022). İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Analiz Raporu, Ankara.

TİHEK (2024). İdari Faaliyet 2024 Yılı Raporu, Ankara.

TİHEK (2025). İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Raporu, Ankara.

TİHEK (2024). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2022, Ankara.

TİHEK (2023). Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2022 Yıllık Raporu, Ankara.

TİHEK (2023). Nefret Söylemi ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Bağlamında Ayrımcılık Yasağı İlkesi ve Eşitlik Kurumlarının Rolü Raporu, Ankara.

TİHEK (2024). Adana Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Ağrı Geri Gönderme Merkezi Takip Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Amasya Gümüşhacıköy Açık Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Aydın E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Edirne Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Erzurum Açık Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Kayseri Çocuk Evleri Sitesi Müdürlüğü Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Kütahya Geri Gönderme Merkezi Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Samsun Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Sincan 2 No.lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu

TİHEK (2024). Sinop Engelsiz Bakım, Yaşam ve Rehabilitasyon Merkezi Müdürlüğü Ziyareti Raporu.

TİHEK (2024). Uşak E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti Raporu.

TİHEK (2025). İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Raporu 2023.

TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

TİHEK, Ulusal Hak Arama Mekanizmaları Rehberi, <https://www.tihek.gov.tr/public/pdf/files/mxu06b.pdf> (E.T. 20/5/2025).

TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059> (E.T. 29/4/2025).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yapay Zekânın Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/235, 837, 1601, 1602, 1800, 1801), Tutanak Dergisi, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakGoster/4092>, (E.T. 19/8/2025).

Yapay Zekâ Kazanımlarına Yönelik Atılacak Adımların Belirlenmesi, Bu Alanda Hukuki Altyapının Oluşturulması ve Yapay Zekâ Kullanımının Barındırdığı Risklerin Önlenmesine İlişkin Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Bir Meclis Araştırması Komisyonu Kurulmasında Dair Karar, 5/10/2024 tarihli ve 32683 sayılı Resmi Gazete.

7527 sayılı Kanun Teklifinin Genel Gerekçesi <https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y2/T2/WebOnergeMetni/df2c98ac-4cb1-4003-9c07-935b00f06b0e.pdf> (E.T. 28/4/2025).

c) Gazete

7527 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun <https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/08/20240802-5.htm> (E.T. 28/4/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Türkiye'de çevre alanında 2024 böyle geçti." <https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/bilim/turkiyede-cevre-alaninda-2024-boyle-gecti/1824973> (E.T. 24/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Bakan Kurum, COP16'da Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Strateji ve Eylem Planı'nı açıkladı." <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-kurum-cop16da-collesmeyle-mucadele-ulusal-strateji-ve-eylem-planini-acikladi/3411988> (E.T. 20/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Denizanasi popülasyonunun Marmara Denizi'nin İstanbul kıyılarında aşırı arttığı belirlendi." <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/denizanasi-populasyonunun-marmara-denizinin-istanbul-kiyilarinda-asiri-arttigi-belirlendi/3144607> (E.T. 21/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "İzmir Körfezi'nde balık ölümleri sürüyor." <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmir-korfezinde-balik-olumleri-suruyor/3326457> (E.T. 19/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca, İzmir Körfezi Bilim Kurulu oluşturuldu." <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cevre-sehircilik-ve-iklim-degisikligi-bakanliginca-izmir-korfezi-bilim-kurulu-olusturuldu/3318281> (E.T. 19/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "İzmir Körfezi'nin 'aşırı' kirliliğinin 4 mevsim sürdüğü belirlendi." <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmir-korfezinin-asiri-kirliliginin-4-mevsim-surdugu-belirlendi/3475641> (E.T. 19/5/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Türkiye'de Geçen Yıl Anne Ölüm Oranı En Düşük Seviyeye Geriledi." <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/turkiyede-gecen-yil-anne-olum-orani-en-dusuk-seviyeye-geriledi/3607141> (E.T. 9/9/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Antalya'da Sahipsiz Köpeklerden Kaçarken Kamyonun Altında Kalan Çocuk Hayatını Kaybetti." <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/antalyada-sahipsiz-kopeklerden-kacarken-kamyonun-altinda-kalan-cocuk-hayatini-kaybetti/2548170> (E.T. 4/9/2025).

Anadolu Ajansı (AA). "Hakkâri'de Sahipsiz Köpeklerin Saldırısına Uğrayan Çocuk Hayatını Kaybetti." <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/hakkaride-sahipsiz-kopeklerin-saldirisina-ugrayan-cocuk-hayatini-kaybetti/3454506> (E.T. 4/9/2025).

Anadolu Ajansı (AA), "Sokakların Güvenli Olmasını İsteyenler Sahipsiz Köpeklere Çözüm Bekliyor" <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/sokaklarin-guvenli-olmasini-isteyenler-sahipsiz-kopeklere-cozum-bekliyor/3238386> (E.T. 4/9/2025).

d) Kararlar

AİHM, Budayeva ve Diğerleri/Rusya, Başvuru No: 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ve 15343/02 para. 135, 138-139.

AİHM, Fatih Çakır ve Merve Nisa Çakır/Türkiye, B. No. 54558/11, 2018, para.41.

AİHM, Kokkinakis/Yunanistan, B. No. 14307/88, 25/5/1993, para. 31.

AİHM, Öneriyıldız/Türkiye, Başvuru No: 48939/99 para.101.

AİHM. Handyside/Birleşik Krallık, B. No: 5493/72, 07.12.1976, para. 49.

AYM, B.E. Kararı, B. No: 2012/625, 9/1/2014, para. 38 vd.

AYM, Celalettin Aşçıoğlu Başvurusu, B. No: 2013/1436, 6/3/2014.

AYM, E. 2008/58, K. 2011/37, 10/2/2011.

AYM, E.2021/128, K.2022/68, 1/6/2022.

AYM, E.2022/61, K.2022/101, 8/9/2022.

AYM, E.2022/83, K.2023/69, 5/4/2023.

AYM, Mehmet Akdoğan ve Diğerleri Başvurusu, B. No: 2013/817, 19/12/2013, para 34 vd.

TİHEK, B. No: 2022/498, K. No: 2024/489, 8/5/2024.

TİHEK, B. No: 2024/996, K. No: 2024/1133, 16/10/2024.

Mithatpaşa Cad. No: 52 Çankaya/ANKARA
Tel: +90 312 422 78 00 / +90 312 422 78 99

